

Załącznik do Uchwały Nr
XVI/279/15 Sejmiku
Województwa Podkarpackiego
w Rzeszowie
z dnia 30 listopada 2015 r.

Wojewódzki Program Pomocy Społecznej na lata 2016-2023

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej

Rzeszów 2015

Spis treści

Dokumenty regulujące zadania i obowiązki w zakresie pomocy społecznej	3
Wykaz skrótów	4
Diagnoza	5
Osoby i rodziny objęte wsparciem udzielonym w ramach pomocy społecznej .	8
Problem zjawiska ubóstwa i wykluczenia społecznego	11
Problem bezrobocia	17
Problem przemocy w rodzinie	26
Pomoc udzielona osobom niepełnosprawnym	28
Osoby starsze	35
Zjawisko bezdomności	42
Wspieranie dzieci i młodzieży	55
Kadra w jednostkach pomocy społecznej	66
Wnioski i rekomendacje	70
Cele, działania, metody i wskaźniki, źródła finansowania	74
Skład zadaniowej grupy roboczej ds. „Wojewódzkiego Programu Pomocy Społecznej na lata 2016-2023”	79
Adresaci Programu	79
Miejsce realizacji Programu	79
Bibliografia	80
Spis aktów prawnych	81
Spis stron internetowych	81
Pozostałe źródła danych	82
Spis tabel	83
Spis wykresów	84
Spis map	84

Dokumenty regulujące zadania i obowiązki w zakresie pomocy społecznej:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).
2. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie wojewódzkim (j.t. Dz.U. z 2015 r., poz. 1392 z późn. zm.).
3. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 163 z późn. zm.)
4. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t.j. Dz.U. z 2014 r., poz. 1118 z późn.zm.).
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz. U. z 2006 r., Nr 94, poz. 651 z późn. zm.).
6. Strategia Rozwoju Województwa - Podkarpackie 2020,
Uchwała Nr XXXVII/697/13 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 26 sierpnia 2013 r.

Wykaz skrótów

CIS – centrum integracji społecznej

EU-SILC (EU Statistics on Income and Living Condition) badanie dochodów i warunków życia

GUS-BDL – Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych

KIS – klub integracji społecznej

PES - przedsiębiorstwa ekonomii społecznej

PS - przedsiębiorstwa społeczne

SED - standardowe dokumenty elektroniczne

UE28 – 28 państw członkowskich Unii Europejskiej

WUP-Rzeszów – Wojewódzki Urząd Pracy w Rzeszowie

ZAZ – zakład aktywności zawodowej

Diagnoza

Okres transformacji ustrojowej przyniósł ze sobą wiele zmian, zarówno w życiu całego społeczeństwa, społeczności lokalnych, jak i poszczególnych rodzin. Nasilenie bezrobocia oraz związany z tym spadek dochodów wielu rodzin, spowodował szybką degradację ekonomiczną jednostki i rodziny. Obniżenie poziomu życia, poczucie krzywdy, bezsilność, frustracja, a także izolacja społeczna, pogorszenie stanu zdrowia oraz wzrost konfliktów i zachowań patologicznych, to typowe problemy życia codziennego rodzin dotkniętych bezrobociem. W obliczu niemożności lub niepełnych możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb rozwijają się również patologie społeczne¹. Poprawa jakości życia oraz ograniczenie nadmiernych różnic w sytuacji materialnej i społecznej różnych grup ludności stanowi podstawowy cel współczesnych koncepcji rozwoju społeczno-ekonomicznego. Wyrównywanie dysproporcji w szeroko rozumianym poziomie życia i eliminowanie zjawisk związanych z wykluczeniem społecznym stanowi także priorytet polityki społecznej nie tylko w Polsce, ale i w całej Unii Europejskiej.

Pomoc społeczna stanowi ważny system wsparcia osób i grup społecznych znajdujących się w trudnych sytuacjach życiowych, których nie są oni w stanie przezwyciężyć wykorzystując własne środki, możliwości i uprawnienia. Ponadto pomoc społeczna wspiera ich w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwia im życie w warunkach odpowiadających godności człowieka. Zadaniem pomocy społecznej jest także zapobieganie trudnym sytuacjom życiowym przez podejmowanie działań zmierzających do usamodzielnienia osób i rodzin oraz ich integracji ze środowiskiem².

W systemie pomocy i integracji społecznej w Polsce duże znaczenie ogrywają instytucje publiczne, rozmieszczone na poziomie centralnym i na każdym poziomie administracyjnym samorządu terytorialnego³. Pomoc społeczną organizują organy administracji rządowej (minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego, wojewodowie) i samorządowej (marszałkowie województw, starostowie na poziomie powiatów oraz wójtowie, burmistrzowie (prezydenci miast) na poziomie gmin. Realizując zadania pomocy społecznej współpracują oni, na zasadzie partnerstwa,

¹ M. Smoleń, *Społeczne skutki procesów transformacji gospodarczej w wymiarze lokalnym*, Zakład Organizacji i Zarządzania Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów, www.ur.edu.pl

² www.mpips.gov.pl

³ Pod red. M. Grewińskiego i J. Krzyszkowskiego, *Współczesne tendencje w pomocy społecznej i pracy socjalnej*, MCPC, Warszawa 2011.

z organizacjami społecznymi i pozarządowymi, Kościołem Katolickim, innymi kościołami, związkami wyznaniowymi oraz osobami fizycznymi i prawnym.

Głównym celem pomocy społecznej jest:

- wsparcie osób i rodzin w przezwyciężeniu trudnej sytuacji życiowej, doprowadzenie - w miarę możliwości - do ich życiowego usamodzielniania i umożliwienie im życia w warunkach odpowiadających godności człowieka,
- zapewnienie dochodu na poziomie interwencji socjalnej – dla osób nie posiadających dochodu lub o niskich dochodach, w wieku poprodukcyjnym i osobom niepełnosprawnym,
- zapewnienie dochodu do wysokości poziomu interwencji socjalnej osobom i rodzinom o niskich dochodach, które wymagają okresowego wsparcia,
- zapewnienie profesjonalnej pomocy rodzinom dotkniętym skutkami patologii społecznej, w tym przemocą w rodzinie,
- integracja ze środowiskiem osób wykluczonych społecznie,
- stworzenie sieci usług socjalnych adekwatnych do potrzeb w tym zakresie⁴.

W świetle zapisów ustawy o pomocy społecznej⁵, pomocy społecznej udziela się osobom i rodzinom m.in. z powodu ubóstwa, sieroctwa, bezdomności, bezrobocia, niepełnosprawności, długotrwałej lub ciężkiej choroby i przemocy w rodzinie, ofiarom handlu ludźmi, potrzeby ochrony macierzyństwa, wielodzietności, bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, braku umiejętności przystosowania się do życia młodzieży opuszczającej całodobowe placówki opiekuńczo-wychowawcze, trudności w integracji cudzoziemców, którzy otrzymali status uchodźcy, trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego, alkoholizmu i narkomanii, zdarzenia losowego i klęski żywiołowej.

Pomoc społeczna polega w szczególności na: przyznawaniu i wypłacaniu świadczeń, pracy socjalnej, prowadzeniu i rozwoju niezbędnej infrastruktury socjalnej, analizie i ocenie zjawisk rodzących zapotrzebowanie na świadczenia z pomocy społecznej, realizacji zadań wynikających z rozeznaczonych potrzeb społecznych oraz rozwijaniu nowych form pomocy społecznej i samopomocy w ramach zidentyfikowanych potrzeb⁶.

Niniejszy Program stanowi kontynuację Wojewódzkiego Programu Pomocy Społecznej realizowanego w latach 2009-2015 i obejmuje obszary związane między innymi z problematyką zjawiska ubóstwa i wykluczenia społecznego, bezdomności, pomocy udzielonej osobom starszym, dzieciom i młodzieży. Pozostała tematyka związana

⁴ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz.U z 2015 r., poz. 163 z późn. zm.).

⁵ Tamże.

⁶ www.mpips.gov.pl

z pomocą społeczną uwzględniona jest w innych programach realizowanych przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie, do których zalicza się:

- Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020,
- Wojewódzki Program Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2012-2016,
- Wojewódzki Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na lata 2014-2020,
- Wojewódzki Program Na Rzecz Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych na lata 2008-2020,
- Wojewódzki Program Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej na lata 2014-2020.

Ponadto tematyka Wojewódzkiego Programu Pomocy Społecznej na lata 2016-2023 spójna jest z kierunkami Strategii Rozwoju Województwa - Podkarpackie 2020.

Osoby i rodziny objęte wsparciem udzielonym w ramach pomocy społecznej

Óśrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy rodzinie realizując ustawę o pomocy społecznej wspierają osoby i rodziny w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb oraz umożliwiają im życie w warunkach odpowiadających godności człowieka. Udzielana pomoc społeczna powinna w miarę możliwości doprowadzić do życiowego usamodzielnienia osób i rodzin oraz ich integracji ze środowiskiem. Rodzaj, forma i rozmiar świadczenia powinny być odpowiednie do okoliczności uzasadniających udzielenie pomocy. Ponadto świadczenie pomocy społecznej powinno służyć również umacnianiu rodziny⁷.

Poniższa tabela przedstawia dane dotyczące liczby osób i rodzin, którym udzielono pomocy i wsparcia w latach 2012-2014, ponadto ujęta została prognoza na rok 2015.

Tabela 1. Dane o korzystających z pomocy i wsparcia

WYSZCZEGÓLNIENIE	Rok 2012	Rok 2013	Rok 2014	Prognoza na rok 2015	
OSOBY I RODZINY, KTÓRYM UDZIELONO POMOCY I WSPARCIA					
Liczba osób	1	187 771	193 103	184 516	186 727
OSOBY I RODZINY, KTÓRYM PRZYZNANO ŚWIADCZENIE					
Liczba osób	2	144 651	140 985	130 134	131 716
w tym: osoby długotrwale korzystające	3	86 038	78 056	75 432	76 489
Liczba rodzin	4	85 335	84 556	79 207	79 895
Liczba osób w rodzinach	5	259 914	260 728	238 564	241 543
OSOBY I RODZINY, KTÓRYM PRZYZNANO ŚWIADCZENIE PIENIĘŻNE					
Liczba osób ogółem	6	75 835	73 768	67 048	68 308
Liczba rodzin	7	62 270	60 382	57 224	57 928
Liczba osób w rodzinach	8	183 343	183 678	168 188	170 204
OSOBY I RODZINY, KTÓRYM PRZYZNANO ŚWIADCZENIE NIEPIENIĘŻNE					
Liczba osób ogółem	9	82 546	76 597	67 562	68 092
Liczba rodzin	10	48 564	42 642	37 817	38 214
Liczba osób w rodzinach	11	170 392	165 058	150 826	152 205
OSOBY I RODZINY, Z KTÓRYMI PRZEPROWADZONO WYWIAD ŚRODOWISKOWY					
Liczba osób ogółem	12	107 459	108 904	112 723	120 750
Liczba rodzin	13	89 725	90 462	86 239	87 653
Liczba osób w rodzinach	14	265 485	274 772	254 509	259 863
POWODY UDZIELENIA POMOCY I WSPARCIA					
UBÓSTWO					
Liczba rodzin	15	42 668	45 725	43 695	44 462
Liczba osób w rodzinach	16	142 351	149 864	138 157	140 582

⁷ M. Grewiński, A. Zasada-Chorab, *System pomocy społecznej w Polsce – wyzwania i kierunki*, ROPS Toruń 2013.

BEZROBOCIE					
Liczba rodzin	17	41 430	44 327	41 570	41 989
Liczba osób w rodzinach	18	143 797	151 250	138 416	140 694
NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ					
Liczba rodzin	19	25 257	28 680	27 740	28 085
Liczba osób w rodzinach	20	66 576	70 895	67 316	68 333
DŁUGOTRWAŁA LUB CIĘŻKA CHOROBA					
Liczba rodzin	21	26 080	27 261	26 438	26 922
Liczba osób w rodzinach	22	74 691	76 300	71 621	73 054
BEZRADNOŚĆ W SPRAWACH OPIEKUŃCZO-WYCHOWAWCZYCH					
Liczba rodzin	22	12 993	12 717	12 116	12 410
Liczba osób w rodzinach	23	53 125	50 716	47 515	48 663
ALKOHOLIZM					
Liczba rodzin	24	4 233	4 348	4 161	4 378
Liczba osób w rodzinach	25	10 736	10 635	9 641	10 328
NARKOMANIA					
Liczba rodzin	26	69	84	77	93
Liczba osób w rodzinach	27	105	131	126	174
POTRZEBA OCHRONY MACIERZYŃSTWA					
Liczba rodzin	28	8 151	8 478	8 491	8 611
W TYM: WIELODZIELNOŚĆ					
Liczba rodzin	29	6 633	6 755	6 767	6 909
BEZDOMNOŚĆ					
Liczba rodzin	30	806	962	937	981
Liczba osób w rodzinach	31	972	1 189	1 171	1 209
TRUDNOŚCI W PRZYSTOSOWANIU DO ŻYCIA PO ZWOLNIENIU Z ZAKŁADU KARNEGO					
Liczba rodzin	32	582	654	637	649
Liczba osób w rodzinach	33	1 031	1 172	1 070	1 098
ZDARZENIA LOSOWE					
Liczba rodzin	34	434	529	601	455
Liczba osób w rodzinach	35	1 393	1 542	1 839	1 413
KLĘSKI ŻYWIOŁOWE I EKOLOGICZNE					
Liczba osób	36	271	378	224	103
SIEROCTWO					
Liczba rodzin	37	111	110	114	117
Liczba osób w rodzinach	38	466	361	389	391
PRZEMOC W RODZINIE					
Liczba rodzin	39	2 336	2 660	2 609	2 683
Liczba osób w rodzinach	40	6 870	8 694	7 816	8 673
OCHRONA OFIAR HANDLU LUDŹMI					
Liczba rodzin	41	0	0	2	2

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej – 2014 rok, ROPS Rzeszów.

W 2014 roku ośrodki pomocy społecznej oraz powiatowe centra pomocy rodzinie objęły pomocą i wsparciem łącznie 184 516 osób, tj. o 4,4% mniej niż w roku

poprzednim. Począwszy od roku 2012 zauważalny jest również spadek liczby osób i rodzin, którym przyznano świadczenie (pieniężne i niepieniężne) ze 144 651 osób i 85 335 rodzin w roku 2012 do 130 134 osób i 79 207 rodzin w roku 2014. Prognozowany jest natomiast wzrost tych wartości w roku 2015.

Najczęstszymi dysfunkcjami występującymi w rodzinach, którym przyznano pomoc w 2014 roku było: ubóstwo (43 695 rodzin), bezrobocie (41 570 rodzin), niepełnosprawność (27 740 rodzin) oraz długotrwała lub ciężka choroba (26 438 rodzin).

Poniższa tabela przedstawia typy rodzin objęte pomocą społeczną w województwie podkarpackim w latach 2013-2014.

Tabela 2. Typy rodzin objętych pomocą społeczną w województwie podkarpackim

Lp.	Wyszczególnienie	Liczba rodzin 2013 r.		Liczba rodzin 2014 r.	
		ogółem	w tym: na wsi	ogółem	w tym: na wsi
1	Rodziny ogółem w tym:	92 330	59 044	86 632	55 093
2	o liczbie osób 1	26 527	12 826	26 418	13 009
3	2	12 356	6 846	11 749	6 522
4	3	13 547	8 389	12 408	7 619
5	4	17 656	12 806	16 132	11 646
6	5	12 283	9 721	11 057	8 791
7	6 i więcej	9 961	8 456	8 868	7 506
8	Rodziny z dziećmi ogółem w tym:	47 417	35 063	42 585	30 903
9	o liczbie dzieci 1	15 123	10 117	13 647	8 955
10	2	17 291	12 812	15 414	11 212
11	3	9 350	7 381	8 641	6 735
12	4	3 647	3 040	3 167	2 574
13	5	1 212	1 033	1 052	874
14	6	526	463	403	349
15	7 i więcej	268	217	261	204
16	Rodziny niepełne ogółem w tym:	8 558	4 563	7 985	4 277
17	o liczbie dzieci 1	4 069	2 110	3 756	1 942
18	2	2 762	1 481	2 585	1 400
19	3	1 118	601	1 078	592
20	4 i więcej	609	371	566	343
21	Rodziny emerytów i rencistów ogółem w tym:	18 903	11 237	17 975	10 657
22	o liczbie dzieci 1	7 568	3 397	7 330	3 234
23	2	4 089	2 445	3 995	2 370
24	3	2 637	1 759	2 448	1 685
25	4 i więcej	4 609	3 636	4 202	3 368

Źródło: Sprawozdanie MPIPS-03 za lata 2013, 2014.

Problem zjawiska ubóstwa i wykluczenia społecznego

W Polsce problematyka ubóstwa i wykluczenia społecznego, zarówno w teorii, jak i praktyce, nabrała nowego znaczenia wraz z odchodzeniem od gospodarki centralnie planowanej⁸. Zjawiska te stanowią niezwykle istotne, strukturalne problemy współczesnych społeczeństw. Świadczyć o tym może choćby znaczenie, jakie przypisuje im Unia Europejska, w której polityce tzw. strategia integracji, mająca na celu zwalczanie ubóstwa i wykluczenia społecznego, jest jednym z najważniejszych elementów polityki społecznej realizowanej przez kraje Wspólnoty⁹. Członkostwo Polski w Unii Europejskiej narzuciło ponadto nowe wymagania w zakresie organizacji badań ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz nierówności, jak i wszechstronności prowadzonych analiz, szczególnie w związku z wdrażaniem unijnych dokumentów mających na celu zwiększenie spójności społecznej oraz walkę z ubóstwem.

Według wspólnie uzgodnionej i przyjętej przez Eurostat (Urząd Statystyczny Unii Europejskiej) metodologii, za zagrożone ubóstwem uważa się osoby żyjące w gospodarstwach domowych, w których dochód do dyspozycji jest niższy od granicy ubóstwa ustalonej na poziomie 60% mediany dochodu w danym kraju. Przyjęto zatem relatywne podejście do pomiaru ubóstwa¹⁰, w którym próg ubóstwa powiązany jest ze standardem życia w poszczególnych krajach. Miara ta określa zatem grupę ludności będącą w każdym z krajów, w relatywnie najtrudniejszej sytuacji dochodowej (bez odniesienia do poziomu dochodów w pozostałych państwach).

W ostatnich latach podstawą prowadzenia systematycznych analiz dotyczących zasięgu i społecznego zróżnicowania ubóstwa w Unii Europejskiej są wyniki prowadzonego przez wszystkie kraje członkowskie europejskiego badania EU-SILC¹¹.

⁸ T. Panek, *Ubóstwo, wykluczenie społeczne i nierówności – teoria i praktyka pomiaru*, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna w Warszawie, Warszawa 2011.

⁹ M. Pokrzywa, *Zagrożenie wykluczeniem społecznym dzieci i młodzieży z rodzin ubogich w województwie podkarpackim*, Acta, Universitatis Lodziensis Folia Sociologica 49, 2014, s.164.

¹⁰ Relatywne podejście do pomiaru ubóstwa uznano w warunkach Unii Europejskiej jako bardziej adekwatne od podejścia absolutnego, przynajmniej z dwóch podstawowych powodów. Po pierwsze – kluczowym wyzwaniem stawianym przez UE jest stworzenie możliwości korzystania przez wszystkich jej mieszkańców z przeciętnie wysokiego poziomu dobrobytu w krajach Unii. Po drugie – to, co jest postrzegane jako minimalny akceptowalny standard życia zależy w dużej mierze od poziomu rozwoju społeczno-ekonomicznego, który jest zróżnicowany w zależności od kraju – A. Szukielojć-Bieñkuńska, *Ubóstwo w Polsce na tle krajów Unii Europejskiej – podstawowe fakty i dane*, GUS-Departament Pracy i Warunków Życia.

¹¹ Badanie EU-SILC (EU Statistics on Income and Living Condition) - z j. ang. badanie dochodów i warunków życia jest instrumentem mającym na celu dostarczenie aktualnych i porównywalnych na poziomie krajów członkowskich danych dotyczących dochodów, ubóstwa, wykluczenia społecznego i warunków życia. Badanie EU-SILC zostało rozpoczęte w 2003 r. w kilku państwach członkowskich UE, a rok później stało się badaniem powszechnym w krajach UE na podstawie wspólnotowego rozporządzenia. W Polsce badanie EU-SILC jest realizowane przez GUS od 2005 r. Wskaźniki pochodzące z badania EU-SILC stanowią instrument do monitorowania postępu realizacji Strategii na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającemu włączeniu społecznemu-Europa 2020 w zakresie celu piątego, który zakłada w perspektywie do 2020 r. „zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym o co najmniej 20 mln” - GUS-Departament Badań Społecznych i Warunków Życia, *Europejskie badanie dochodów*

Z aktualnie dostępnych szacunków Eurostatu wynikających z przeprowadzonej w 2013 roku kolejnej edycji badania EU-SILC ocenia się, że łącznie w krajach Unii Europejskiej było około 122,6 mln osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym¹². Polska wśród krajów UE28 należy do państw o nieco wyższym niż średni wskaźniku zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (25,8% populacji w Polsce wobec 24,5% dla UE28). Jednak w Polsce notuje się stopniowy spadek wartości tego wskaźnika. W okresie od 2005 r. jego wartość zmniejszyła się o 19,5 pkt proc¹³.

Mapa 1. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem skrajnym w 2013 roku według województw (% osób w gospodarstwach domowych)

Źródło: *Ubóstwo ekonomiczne w Polsce w 2013 r.*, GUS-Departament Badań Społecznych i Warunków Życia, Warszawa 2014.

i warunków życia (EU-SILC) w 2013 r., Materiał na konferencję prasową w dniu 23 grudnia 2014 r. - www.ec.europa.eu.

¹² Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (wskaźnik zbiorczy trzech podwskaźników): odsetek osób, które są zagrożone ubóstwem lub pogłębioną deprawacją materialną lub żyją w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy. Osoby zlicza się tylko raz, nawet jeśli są one obecne w wielu podwskaźnikach – GUS-Departament badań społecznych i warunków życia, *Europejskie badanie dochodów i warunków życia (EU-SILC) w 2013 r.*, Materiał na konferencję prasową w dniu 23 grudnia 2014 r. - www.ec.europa.eu.

¹³ Tamże.

Od lat dziewięćdziesiątych GUS w sposób regularny publikuje dane dotyczące zasięgu ubóstwa ekonomicznego szacowanego w oparciu o wyniki badania budżetów gospodarstw domowych, przy zastosowaniu różnych granic ubóstwa.

Przyjęcie granicy ubóstwa na poziomie minimum egzystencji pozwala na oszacowanie skali ubóstwa skrajnego. Uwzględnienie tzw. granicy ustawowej wskazuje na grupę osób, która zgodnie z obowiązującymi przepisami jest uprawniona do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z pomocy społecznej. W świetle badań GUS z 2013 roku wskaźnik zagrożenia ubóstwem skrajnym na Podkarpaciu wyniósł 9,4%, co sytuowało województwo podkarpackie (oraz woj. lubelskie) na czwartym miejscu w stosunku do pozostałych województw w Polsce.

W dniu 12 sierpnia 2014 roku Rada Ministrów przyjęła Uchwałę w sprawie przyjęcia programu pod nazwą „Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020. Nowy wymiar aktywnej integracji”¹⁴. Jest to pierwszy strategiczny program w Polsce, który zawiera kompleksowe działania nakierowane na trwałe zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Kluczowe kierunki działań na lata 2014 - 2020 obejmują:

- zmniejszenie wykluczenia dzieci i młodzieży,
- stworzenie szansy na bezpieczne wejście na rynek pracy dla osób młodych oraz ułatwienie im godzenia pracy zawodowej z zakładaniem rodziny,
- aktywną integrację osób wykluczonych społecznie,
- wsparcie osób starszych,
- zapobieganie niepewności mieszkaniowej¹⁵.

Wykluczenie społeczne powiązane jest w istotny sposób z występowaniem ubóstwa. Nie można jednak mówić zamiennie o zjawisku ubóstwa i wykluczenia społecznego, stawiając pomiędzy nimi znak równości. Wykluczenie społeczne może być przyczyną lub skutkiem zjawiska ubóstwa. Zjawisko zagrożenia wykluczeniem społecznym jest to połączenie braku zasobów ekonomicznych, występowania izolacji społecznej oraz ograniczonego dostępu do praw o charakterze społecznym i obywatelskim.

W 2014 roku Instytut Badań i Analiz GRUPA OSB na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Rzeszowie przeprowadził badanie pn. „Analiza sytuacji osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożenia ubóstwem w województwie podkarpackim, w kontekście doboru właściwych instrumentów wsparcia w nowej perspektywie finansowej 2014-2020”¹⁶. Wyniki badania

¹⁴ M.P. 2014, poz. 787.

¹⁵ www.mpips.gov.pl

¹⁶ Badaniem objęci zostali przedstawiciele:

pokazują, że największe zagrożenie wykluczeniem społecznym występuje wśród osób bezdomnych, niepełnosprawnych, rodzin dotkniętych anomią, mieszkańców terenów wiejskich (dawnych rolników, rolników posiadający gospodarstwo rolne do 2 ha i powyżej 2 ha oraz członków ich gospodarstw domowych), matek samotnie wychowujące dzieci, niepracujących: bezrobotnych, biernych zawodowo w wieku produkcyjnym oraz osób w wieku starszym (poprodukcyjnym).

Analiza poziomu życia mieszkańców województwa podkarpackiego w latach 2005-2012 wskazuje na duże jego zróżnicowanie w powiatach i gminach regionu. Najwyższym poziomem życia mieszkańców w województwie podkarpackim charakteryzowały się powiaty: m. Rzeszów, mielecki, m. Krosno, sanocki, stalowowolski, tarnobrzeski. Z kolei, najniższy poziom życia mieszkańców wystąpił w powiatach: przemyskim, przeworskim, bieszczadzkim, m. Tarnobrzeg, nizańskim, strzyżowskim, m. Przemyśl, brzozowskim.

W województwie podkarpackim poziom zagrożenia ubóstwem i izolacją społeczną oraz jego rozmiar na tle innych województw uznać należy za tą kwestię społeczną, która wymaga interwencjonizmu ze strony instytucji i organizacji działających w obszarze pomocy społecznej. Jak wynika z przeprowadzonego badania¹⁷ osoby zagrożone wykluczeniem społecznym stanowią 37,9% w strukturze uczestniczących w badaniu mieszkańców województwa. Oznacza to, że spośród 2 403 uczestników badania, aż 911 osób zagrożonych jest wykluczeniem społecznym (ubóstwem/izolacją). Z kolei udział osób zagrożonych tylko ubóstwem, w strukturze mieszkańców osiągnął nieznacznie niższy poziom – 37,8% (908 osób). Zgodnie z opinią ekspertów w zakresie polityki i pomocy społecznej, najbardziej zagrożone izolacją społeczną są osoby niepełnosprawne, rodziny dotknięte patologią i osoby pobierające zasiłki i świadczenia emerytalno-rentowe, bezdomni, osoby zamieszkujące na obszarach popegeerowskich oraz osoby starsze. Do grupy osób szczególnie zagrożonych izolacją zaliczyć należy również mieszkańców wsi i małych miasteczek, samotne matki, rodziny migracyjne, a także bezrobotnych z niskimi kwalifikacjami¹⁸.

Na szczególną uwagę zasługuje ubóstwo i wykluczenie społeczne dzieci i młodzieży zarówno ze względu na szeroki zakres tych zjawisk, jak i ich konsekwencje. Unijna definicja dzieci zagrożonych ubóstwem opiera się na liczbie dzieci wzrastających

I. osób zagrożonych wykluczeniem społecznym ze szczególnym uwzględnieniem zagrożenia ubóstwem i izolacją społeczną w województwie podkarpackim.

II. instytucji państwowych, samorządowych, związanych z trzecim sektorem, na co dzień zajmujący się problemami ludzi ubogich (MOPS, GOPS, PUP, Caritas, Rzeszowskie Towarzystwo Pomocy im. św. Brata Alberta, Projektodawcy PO KL etc.). Więcej na temat badania na stronie www.pokl.wup-rzeszow.pl

¹⁷ Badanie pn. „Analiza sytuacji osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożenia ubóstwem w województwie podkarpackim, w kontekście doboru właściwych instrumentów wsparcia w nowej perspektywie finansowej 2014-2020” - www.pokl.wup-rzeszow.pl.

¹⁸ Więcej na temat z wyników badania pn. „Analiza sytuacji osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożenia ubóstwem w województwie podkarpackim, w kontekście doboru właściwych instrumentów wsparcia w nowej perspektywie finansowej 2014-2020” na stronie www.pokl.wup-rzeszow.pl.

w rodzinach o niskim dochodzie. Ten aspekt, choć istotny, nie wystarcza, by ująć wszystkie elementy niezbędne do zapewnienia dziecku dobrego startu. Czynniki niekorzystne dla rozwoju dziecka to m.in.: nieodpowiednie warunki mieszkaniowe czy nawet bezdomność, zdewastowane osiedla, wysoki stopień przestępczości, słaby stan zdrowia, niewłaściwe odżywianie, wysokie ryzyko wypadków i urazów, przemoc fizyczna i psychiczna, utrudniony dostęp do żłobków i przedszkoli oraz do sieci świadczeń społecznych i rodzinnych, opóźnienie edukacyjne i niski poziom nauczania, utrudniony dostęp bądź brak dostępu do placów zabaw, ośrodków sportu i rekreacji, imprez kulturalnych. Niektóre dzieci doświadczają więcej niż jednego utrudnienia. Te negatywne czynniki mogą się akumulować i wzajemnie potęgować, jeszcze bardziej pogrążając dziecko w ubóstwie i wykluczeniu społecznym oraz zwiększając ryzyko międzypokoleniowego dziedziczenia biedy i marginalizacji¹⁹.

W rodzinach ubogich znacznym problemem staje się zaspokojenie podstawowych potrzeb życia codziennego: zapewnienia odpowiedniego pożywienia, ubrania czy też warunków mieszkaniowych. Wyniki badania pn. „Ubóstwo czy zasobność – perspektywa poznawcza życia dzieci objętych rocznym obowiązkiem przygotowania przedszkolnego z terenu województwa podkarpackiego” przeprowadzonego w 2012 roku na zlecenie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej, wśród rodziców dzieci objętych rocznym obowiązkiem przygotowania przedszkolnego pokazały, że:

- 3,6% dzieci ma zapewniony posiłek w przedszkolu lecz nie zawsze w domu,
- 35,3% dzieci ma zapewnioną używaną odzież na każde warunki pogodowe, zaś 1,4% dzieci ma zapewnioną odzież nie zawsze odpowiadającą warunkom pogodowym,
- 3% dzieci ma zapewniony dostęp do pomocy dydaktycznych jedynie w miejscu nauki²⁰.

Wśród rodzin uczestniczących w badaniu, co szósta korzystała ze świadczeń instytucji pomocy społecznych. Najczęstszą formą pomocy wymienianą przez ankietowanych były różne formy świadczeń rodzinnych, w tym również dofinansowanie posiłków dla dzieci w przedszkolach oraz pomoc rzeczowa w postaci artykułów żywnościowych.

Trudności finansowe, z jakimi borykają się rodziny korzystające z pomocy społecznej, zmuszają często do minimalizowania wydatków gospodarstwa domowego oraz do ograniczania potrzeb tego typu (w tym i potrzeb dzieci). Podczas badania²¹ realizowanego w 2010 roku przez Uniwersytet Rzeszowski respondenci deklarowali, że znacznym ograniczeniom podlegają zakupy żywności. Wskazywali, że

¹⁹ *Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie ubóstwa wśród dzieci i warunków życia dzieci (opinia rozpoznawcza)*, Bruksela 15 lipiec 2010 r. – www.webapi.eesc.europa.eu

²⁰ Próba badawcza n=363.

²¹ W tekście przeanalizowano sytuację dzieci i młodzieży wychowujących się w rodzinach korzystających ze wsparcia z pomocy społecznej z powodu ubóstwa. Podane dane pochodzą z badania regionalnego dotyczącego wykluczenia społecznego w województwie podkarpackim. Więcej na temat badania na stronie www.desapace.uni.lodz.pl

często świadomie rezygnują z żywności dobrej jakości, ale droższej, na rzecz żywności gorszego gatunku, która jest tańsza. Zakupy spożywcze zazwyczaj ograniczają się do podstawowych produktów; żywność nie jest urozmaicona. Taki sposób odżywiania powoduje, że organizmowi dostarczana jest niewystarczająca ilość substancji odżywczych i witamin, co może wpływać negatywnie na stan zdrowia dzieci i dorosłych oraz prowadzić do zaburzeń rozwoju.

Wyniki z przeprowadzonego badania²² pokazały również, że 84,7% respondentów korzystających z pomocy społecznej uznało wsparcie, którym jest objęta rodzina, za niewystarczające, zaś około 55% spośród nich dążyło do poprawy sytuacji materialnej swojej rodziny poprzez: podejmowanie dodatkowe pracy oraz pracę w godzinach nadliczbowych, poszukiwanie lepiej płatnej pracy, podnoszenie kwalifikacji zawodowych czy doksztalcanie. Osoby uczestniczące w badaniu zostały poproszone również o wyrażenie swojej opinii dotyczącej działań, jakie powinny podjąć władze rządowe oraz pozarządowe w celu niesienia pomocy rodzinom z dziećmi. Największy odsetek odpowiedzi (71,1%) dotyczył pomocy w postaci zwiększenia dotacji na zakup podstawowych dóbr w tym również na podręczniki szkolne. Wydatki te stanowią obecnie duże obciążenie dla budżetu domowego. Konieczność wydania jednorazowo kilkuset złotych na zakup kompletu podręczników stanowi dla niektórych rodzin barierę trudną do pokonania. Należy zaznaczyć, że począwszy od roku 2014 Ministerstwo Edukacji Narodowej wspomaga rodziców dzieci poprzez zapewnienie im bezpłatnych podręczników oraz ćwiczeń do szkół. Jednak w chwili obecnej nie wszystkie roczniki szkolne są objęte tego typu wsparciem. W przypadku posiadania więcej niż jednego dziecka sfinansowanie wydatków związanych z wyprawką szkolną z bieżących wydatków może okazać się niemożliwe i konieczne jest skorzystanie z pomocy rodziny lub pożyczki. Ponadto w warunkach wysokiego wskaźnika bezrobocia, rodzice dzieci niejednokrotnie, aby utrzymać dotychczasowe zatrudnienie, zmuszeni są wykonywać swoją pracę w wymiarze nadliczbowym lub podejmować dodatkowe zatrudnienie. Dlatego też potrzeby, które określali respondenci dotyczyły zapewnienia opieki nad dziećmi w godzinach dostosowanych do potrzeb rodziców, w tym również na zwiększenie liczby miejsc w żłobkach i przedszkolach²³.

²² Badanie pn. „Ubóstwo czy zasobność – perspektywa poznawcza życia dzieci objętych rocznym obowiązkiem przygotowania przedszkolnego z terenu województwa podkarpackiego”.

²³ Więcej na temat wyników badania na stronie www.ois.rops.rzeszow.pl

Problem bezrobocia

Bezrobocie, w najprostszym ujęciu, jest to brak pracy zarobkowej dla osób zdolnych do pracy i gotowych do jej podjęcia. Przyczyną tego niekorzystnego dla społeczeństwa zjawiska jest z reguły niewystarczająca liczba wolnych miejsc pracy dla ubiegających się o nie.

Zgodnie z ustawą o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy²⁴ za osobę bezrobotną uznaje się osobę, która bezpośrednio przed rejestracją była zatrudniona nieprzerwanie na terytorium Polski przez okres co najmniej 6 miesięcy, niewykonywająca innej pracy zarobkowej, zdolna i gotowa do podjęcia zatrudnienia w pełnym wymiarze czasu pracy, zarejestrowana we właściwym dla miejsca zameldowania stałego lub czasowego powiatowym urzędzie pracy oraz poszukująca zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej.

Bezrobocie jest nie tylko ważną kwestią społeczną, ale również postrzegane jest jako istotny problem ekonomiczny. ... *jedną z ważnych przyczyn bezrobocia w rejonie jest brak inwestycji, gwarantujących nowe miejsca pracy. Bezrobocie ujawnia się przede wszystkim w skali lokalnej i przeciwdziałanie temu zjawisku wymaga koncentracji działań także w tym obszarze (gmin, powiatów). (...) Współpraca samorządów z organizacjami pozarządowymi stanowi ważny aspekt współdziałania w skali lokalnej, na rzecz przeciwdziałania bezrobociu²⁵.*

Tabela 3. Liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych w województwie podkarpackim

Lp.	Powiat	Rok 2012	Rok 2013	Rok 2014
1	Powiat m. Krosno	2 600	2 604	2 123
2	Powiat m. Przemyśl	5 220	5 071	4 706
3	Powiat m. Rzeszów	9 124	9 380	8 715
4	Powiat m. Tarnobrzeg	3 097	2 962	2 749
5	Powiat bieszczadzki	2 258	2 046	1 874
6	Powiat brzozowski	7 356	7 342	6 700
7	Powiat dębicki	8 147	8 312	7 443
8	Powiat jarosławski	10 176	10 044	9 220
9	Powiat jasielski	10 415	10 015	8 504
10	Powiat kolbuszowski	4 132	4 180	3 652
11	Powiat krośnieński	7 425	7 137	5 994
12	Powiat leski	2 767	2 878	2 668
13	Powiat leżajski	5 505	5 585	5 315

²⁴ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 149, z późn. zm.).

²⁵ Instytut Badań i Analiz GRUPA OSB, Badanie na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Rzeszowie pn. *Analiza sytuacji osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożenia ubóstwem w województwie podkarpackim, w kontekście doboru właściwych instrumentów wsparcia w nowej perspektywie finansowej 2014-2020*, Olsztyn/Rzeszów 2014.

14	Powiat lubaczowski	4 458	4 409	3 925
15	Powiat łańcucki	6 027	6 391	5 800
16	Powiat mielecki	8 454	7 693	7 325
17	Powiat niżański	6 027	6 237	5 477
18	Powiat przemyski	5 986	6 400	5 470
19	Powiat przeworski	6 880	6 809	5 971
20	Powiat ropczycko-sędziszowski	6 168	6 344	5 431
21	Powiat rzeszowski	9 561	10 011	9 421
22	Powiat sanocki	5 430	5 798	5 228
23	Powiat stalowowolski	6 818	6 745	5 460
24	Powiat strzyżowski	6 288	6 530	5 869
25	Powiat tarnobrzeski	3 488	3 293	2 892
WOJEWÓDZTWO PODKARPACKIE		153 807	154 216	137 932

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS – BDL.

Bezrobocie ponadto wpływa destrukcyjnie na podstawową komórkę społeczną jaką jest rodzina. Zaburza podstawowe funkcje rodziny, rodzi poczucie beznadziei, niepewności, powoduje jej degradację ekonomiczną, potęguje biedę i rozszerza sferę ubóstwa. Pogarszająca się sytuacja finansowa rodziny jest przyczyną rezygnacji z usług przedszkoli, placówek kulturalno – oświatowych, różnych form wypoczynku dla dzieci (np. kolonie, obozy) co powoduje ograniczenie kontaktów z rówieśnikami i wpływa na rozwój dziecka. Rodzina dotknięta problemem bezrobocia nie może zaspokajać swoich aspiracji związanych z rozwijaniem uzdolnień i zainteresowań.

Według stanu na dzień 31 grudnia 2014 roku w województwie podkarpackim zarejestrowanych było 137 932 bezrobotnych, w tym 70 305 kobiet (51,0% ogółu bezrobotnych)²⁶. W stosunku do 2012 roku liczba bezrobotnych zmalała o 15 875 osób (tj. o 10,3%).

Duży problem stanowi bezrobocie na terenach wiejskich, gdzie żyje więcej niż połowa podkarpackich bezrobotnych. Z danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy wynika, że na koniec grudnia 2014 roku 87 071 osób, tj. 63,1% bezrobotnych zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy to mieszkańcy terenów wiejskich. Osoby te nie są mobilne na rynku pracy, zaś ich kwalifikacje pozostawiają wiele do życzenia.

Tabela 4. Bezrobotni zarejestrowani według poziomu wykształcenia /województwo podkarpackie/

Wykształcenie	Rok 2011	Rok 2012	Rok 2013	Rok 2014
Wyższe	12,8%	13,1%	13,7%	13,9%
Policealne, średnie zawodowe	25,5%	25,6%	25,3%	25,5%
Zasadnicze zawodowe	30,2%	30,5%	30,3%	30,1%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS – BDL.

²⁶ Informacja o stanie i strukturze bezrobocia w województwie podkarpackim w grudniu 2014 r., WUP-Rzeszów, styczeń 2015.

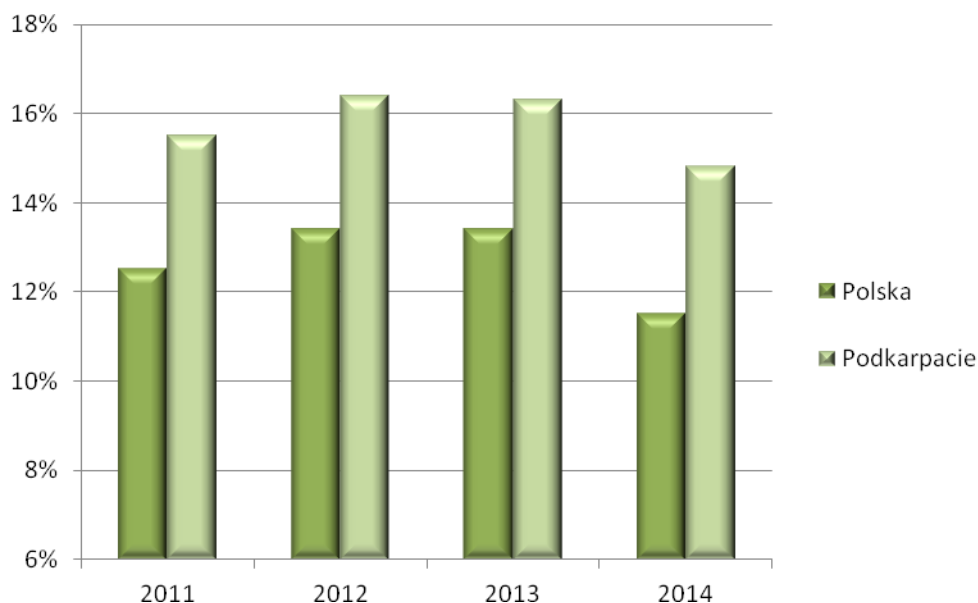
Najbardziej liczną grupę wśród bezrobotnych w województwie podkarpackim stanowiły osoby posiadające wykształcenie zasadnicze zawodowe. Około czwartą część zarejestrowanych bezrobotnych stanowiły osoby z wykształceniem policealnym, średnim zawodowym. Najmniej liczną grupę wśród bezrobotnych na Podkarpaciu stanowiły osoby z wyższym wykształceniem.

Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie podkarpackim przyjmuje znacznie wyższe wartości niż średnia obliczana dla całego kraju. Zaobserwować można nieznaczny spadek bezrobocia w roku 2014 (Polska - 11,5%, Podkarpacie - 14,8%), jednak stanowi ono nadal poważny problem.

Według Głównego Urzędu Statystycznego w 2014 roku bezrobotni pozostający bez pracy:

- powyżej 12 miesięcy stanowili 44,9% ogółu bezrobotnych na Podkarpaciu (w Polsce 41,6% ogółu bezrobotnych),
- powyżej 24 miesięcy stanowili 28% ogółu bezrobotnych na Podkarpaciu (w Polsce 23,7% ogółu bezrobotnych).

Wykres 1. Stopa bezrobocia rejestrowanego /stan na dzień 31 grudnia 2014 r./

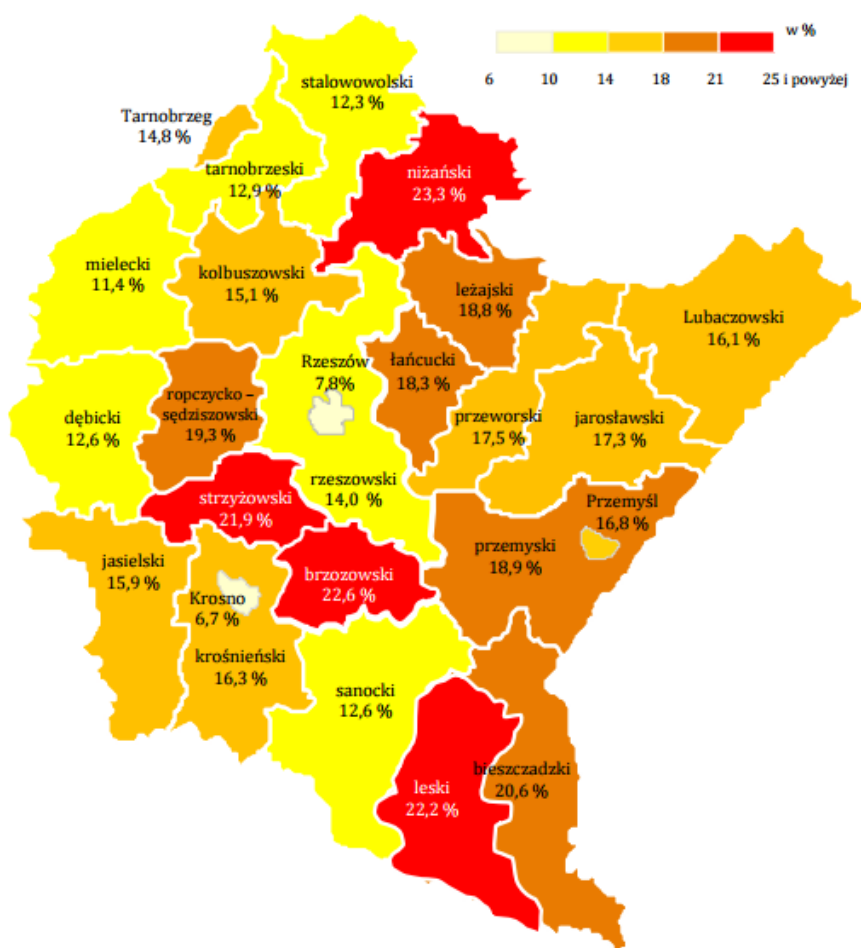

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS - BDL.

Najwyższą wartość stopy bezrobocia rejestrowanego odnotowano w powiatach: nizańskim (23,3%), brzozowskim (22,6%), leski (22,2%), strzyżowskim (21,9%), bieszczadzkim (20,6%), ropczycko-sędziszowskim (19,3%) i przemyskim (18,9%). Ludność na tych terenach utrzymuje się głównie z rolnictwa czy sezonowych wyjazdów do pracy za granicę. Niska wartość wskaźnika występuje od dłuższego czasu w dwóch

miastach na prawach powiatu, tj. Krośnie (6,7%) i Rzeszowie (7,8%) – spowodowane jest to głównie dużą liczbą firm oraz zakładów działających na ich terenie. W Krośnie największym pracodawcą jest Krośnieńska Huta Szkła, która od maja 2015 roku zwiększyła zatrudnienie o ponad 100 osób (obecnie pracuje w niej około 2 000 osób). W mieście i okolicach działa jeszcze kilka innych hut szkła, w których pracę znajduje setki mieszkańców. Na krośnieńskim lotnisku, zaś budowane są nowe firmy, które w ciągu najbliższych miesięcy lub lat zatrudnią kolejnych mieszkańców powiatu. Poza tym w podrzeszowskich gminach: Trzebownisko oraz Sędziszów Małopolski powstają nowe zakłady pracy, w których zatrudnione są już tysiące ludzi. Relatywnie niski poziom wielkości stopy bezrobocia został odnotowany również w granicach administracyjnych następujących powiatów: stalowowolskiego (12,3%) oraz sanockiego i dębickiego (po 12,6%).

Mapa 2. Stopa bezrobocia rejestrowanego w powiatach województwa podkarpackiego /stan na dzień 31 grudnia 2014 r./

Źródło: www.wup-rzeszow.pl

W powiecie mieleckim wskaźnik ten oscyluje w granicach 11%, co spowodowane jest istnieniem w Mielcu i jego okolicach Specjalnej Strefy Ekonomicznej, dzięki której wiele firm otworzyło tam swoje siedziby. Jednym z największych mieleckich pracodawców są Polskie Zakłady Lotnicze (PZL). Firma ta kooperuje z pozostałymi zakładami w strefie, co wpływa na fakt, że w powiecie mieleckim łatwiej jest znaleźć pracę niż w innych powiatach Podkarpacia²⁷.

Niskie wynagrodzenia oraz stosunkowo wysoki poziom bezrobocia powodują, że młode osoby często opuszczają województwo podkarpackie i szukają zatrudnienia w innych rejonach, gdzie łatwiej znaleźć pracę. Jak wynika z najnowszego raportu pn. „Migracje zarobkowe Polaków” realizowanego przez Instytut Millward Brown SA na zlecenie Work Service SA, 19,5% badanych aktywnych lub potencjalnych uczestników rynku pracy (pracujących, bezrobotnych, uczących się, na urloпах macierzyńskich i wychowawczych, bez emerytów i prowadzących dom) rozważa emigrację za pracę w ciągu najbliższych 12 miesięcy, zaś 75% z nich to ludzie poniżej trzydziestego piątego roku życia²⁸. Wśród wymienianych krajów docelowych dominowały kraje UE. Najważniejszym powodem pozostania w Polsce jest z kolei przywiązanie do rodziny i przyjaciół, atrakcyjna praca w kraju. Badani wskazywali także na istotne powody, które nie tylko skłaniają do pozostania w kraju, ale nawet w przypadku ewentualnych chęci do wyjazdu, mogą stanowić bariery do podjęcia pracy za granicą. Są to przede wszystkim: brak znajomości języków obcych, brak środków na wyjazd i mieszkanie, kłopoty zdrowotne, brak odpowiednich kwalifikacji do pracy za granicą i zbyt duże różnice kulturowe, czy przekonanie o niewielkiej szansie na znalezienie atrakcyjnej pracy²⁹.

Spadek bezrobocia nie tylko w województwie podkarpackim, ale i w Polsce związany z poprawą sytuacji gospodarczej w kraju oraz migracjami zarobkowymi ujawnił, czy raczej potwierdził, istnienie grupy osób znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy, do których klasyczne instrumenty aktywizacji zawodowej (szkolenia, zatrudnienie subsydiowane) stosowane dotychczas przez pracowników urzędów pracy są niewystarczające. Jednocześnie, w ciągu ostatnich lat pojawiły się nowe rozwiązania prawno-organizacyjne wspierające rozwój społeczeństwa obywatelskiego oraz ekonomii społecznej. Takie akty prawne jak ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie³⁰, ustawa o zatrudnieniu socjalnym³¹ czy ustawa o spółdzielniach

²⁷ Na podstawie „Bezrobocie w woj. podkarpackim i powiecie dębickim” - www.debica.tv

²⁸ Badanie zostało przeprowadzone pomiędzy 26 a 30 września 2014 roku. Próba liczyła 636 osób: pracujących, bezrobotnych, uczących się oraz przebywających na urloпах macierzyńskich i wychowawczych – www.zielonalinia.gov.pl

²⁹ Więcej na temat badania – www.workservice.pl

³⁰ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t.j. Dz.U. z 2014 r., poz. 1118 z późn. zm.).

³¹ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (t.j. Dz.U. z 2011 r., Nr 43, poz. 225 z późn. zm.).

socjalnych³² dały impuls licznym inicjatywom (zarówno obywatelskim, jak i publicznym), mającym na celu, z jednej strony, integrację społeczną osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, z drugiej zaś wzmocnienie potencjału sektora obywatelskiego³³.

W ramach ekonomii społecznej wyodrębnić można zbiór instytucji nazywany przedsiębiorstwami ekonomii społecznej (PES) lub przedsiębiorstwami społecznymi (PS).

W województwie podkarpackim funkcjonuje 10 centrów integracji społecznej oraz 9 klubów integracji społecznej, których usytuowanie w powiatach Podkarpacia prezentuje mapa nr 3.

Centrum integracji społecznej (CIS) to jednostka organizacyjna, tworzona przez wójta, burmistrza, prezydenta miasta i organizację pozarządową, która realizuje reintegrację społeczną i zawodową przez takie usługi, jak: kształcenie umiejętności pozwalających na pełnienie ról społecznych i osiąganie pozycji społecznych dostępnych osobom, które nie podlegają wykluczeniu społecznemu, nabywanie umiejętności zawodowych oraz przyuczanie do zawodu, przekwalifikowanie lub podwyższanie kwalifikacji zawodowych, naukę planowania życia i zaspokajania potrzeb własnym staraniem, zwłaszcza przez możliwość osiągnięcia własnych dochodów przez zatrudnienie lub działalność gospodarczą, uczenie umiejętności racjonalnego gospodarowania posiadanymi środkami pieniężnymi. Centrum, w ramach reintegracji zawodowej, może prowadzić działalność wytwórczą, handlową i usługową oraz działalność wytwórczą w rolnictwie.

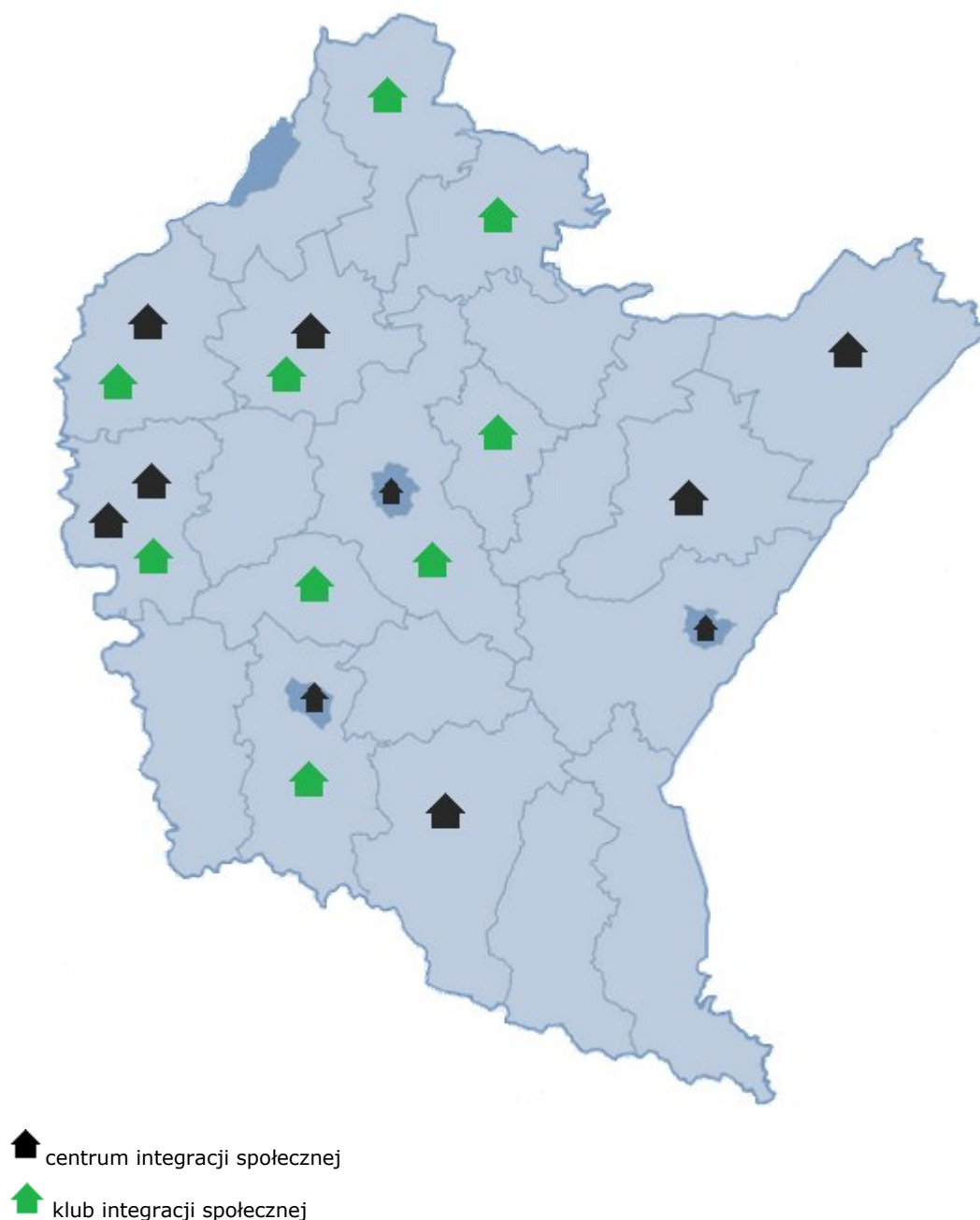
Klub integracji społecznej (KIS) to jednostka organizacyjna zakładana przez gminę lub na jej zlecenie, ośrodek pomocy społecznej albo organizację pożytku publicznego. W klubach można prowadzić w szczególności programy zatrudnienia tymczasowego, mające na celu pomoc w znalezieniu pracy na czas określony lub na czas wykonania określonej pracy, w pełnym lub niepełnym wymiarze czasu pracy, u pracodawców, wykonywania usług na podstawie umów cywilnoprawnych oraz przygotowanie do podjęcia zatrudnienia, poradnictwo prawne czy też działalność samopomocową w zakresie zatrudnienia, spraw mieszkaniowych i socjalnych³⁴. Warunkiem uczestnictwa w KIS jest realizacja kontraktu socjalnego, zaś okres uczestnictwa jest ustalany indywidualnie z każdym z uczestników.

³² Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz.U. z 2006 r., Nr 94, poz. 651 z późn. zm.).

³³ Pod red. S. Mazura i A. Pacut, *Ekonomia społeczna a publiczne służby zatrudnienia w Polsce – zasady, perspektywy i kierunki współpracy* - poradnik, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa.

³⁴ Pod red. S. Mazura i A. Pacut, *Ekonomia społeczna a publiczne służby zatrudnienia w Polsce – zasady, perspektywy i kierunki współpracy* - poradnik, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa.

Mapa 3. Umiejscowienie centrów integracji społecznej oraz klubów integracji społecznej funkcjonujących w powiatach województwa podkarpackiego /stan na sierpień 2015 r./

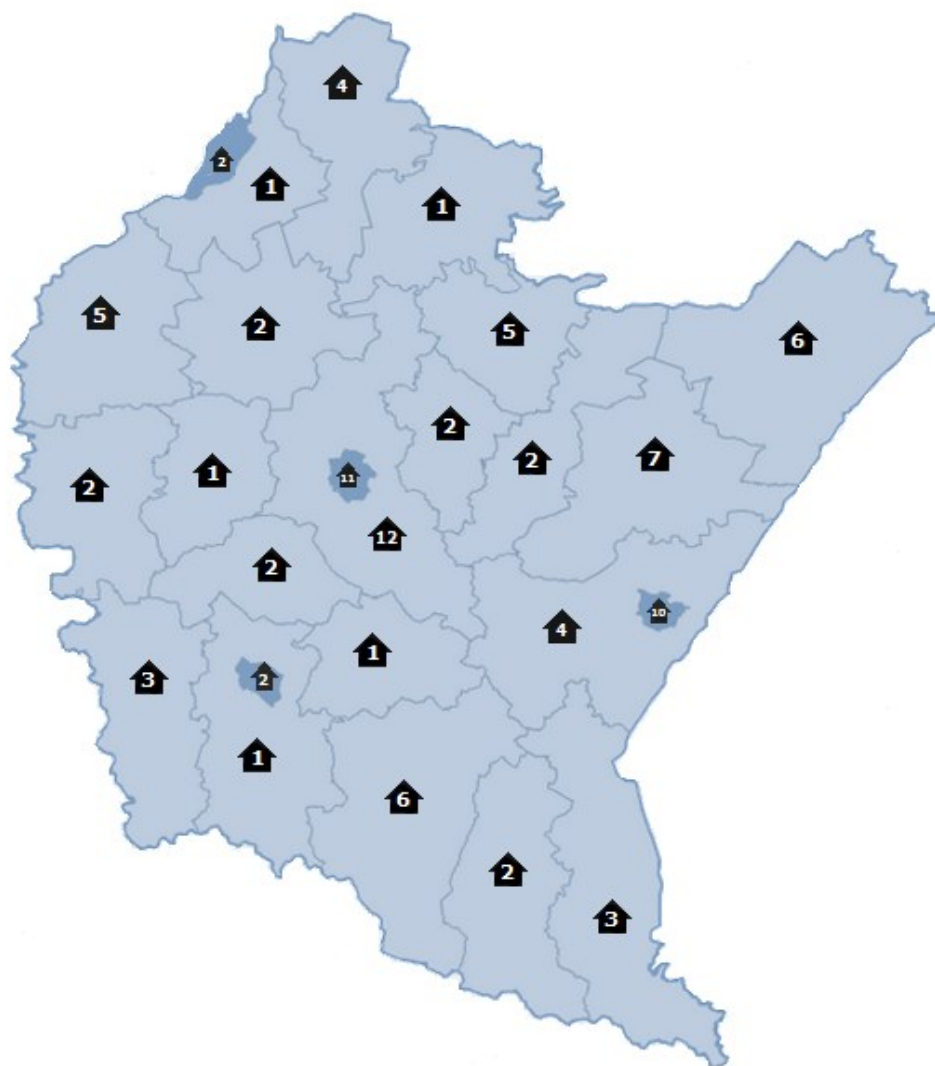
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego.

Spółdzielnia socjalna to specyficzny rodzaj spółdzielni pracy nie nastawionej na maksymalizację zysku. Spółdzielniom socjalnym przypisano istotną rolę w polityce rynku pracy i systemie zabezpieczenia społecznego wskazując, że ich celem jest przywrócenie na rynek pracy, przez prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa, osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, osób o niskiej zatrudnialności oraz umożliwienie osobom bezrobotnym aktywizację zawodową. Spółdzielnia socjalna działa na rzecz:

- społecznej reintegracji członków spółdzielni, przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu,
- zawodowej reintegracji członków spółdzielni, przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie zdolności do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy.

Zgodnie z danymi pochodzącymi z Raportu z monitoringu wdrażania Regionalnego Planu Działań na Rzecz Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Podkarpackim na lata 2012-2020 za rok 2014, w województwie podkarpackim zarejestrowanych było 97 spółdzielni socjalnych. Szacuje się, że z tego aktywnie działa jedynie połowa.

Mapa 4. Umiejscowienie zarejestrowanych spółdzielni socjalnych w powiatach województwa podkarpackiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportu z monitoringu wdrażania Regionalnego Planu Działań na Rzecz Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Podkarpackim na lata 2012-2020 za rok 2014, Rzeszów 2015.

Konflikty między członkami spółdzielni, brak współpracy między sektorowej i wewnątrz sektorowej, brak umiejętności poszukiwania zleceń, brak reklamy (brak stron internetowych, ulotek) powodują, że spółdzielnie socjalne często nie są w stanie utrzymać się bez zewnętrznych dotacji. Wśród członków spółdzielni socjalnych istnieje mała świadomość na temat zasad prowadzenia przedsiębiorstwa. Obecnie spółdzielnie „żyją” od dotacji do dotacji. „Wśród potencjalnych największych zleceniodawców upatrywany jest samorząd, który nie jest skory do korzystania z klauzul społecznych, które preferują spółdzielnie socjalne w zamówieniach publicznych³⁵”.

W celu koordynowania poszczególnych sektorów ekonomii społecznej (przedsiębiorczość społeczna, podmioty reintegracyjne) oraz systemu wsparcia ekonomii społecznej w formie instytucjonalnej w województwie podkarpackim, a także promocji podmiotów ekonomii społecznej oraz upowszechnianie idei ekonomii społecznej w regionie, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie w Nowej Perspektywie Finansowej Unii Europejskiej na lata 2014-2020 w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego, począwszy od IV kwartału 2015 roku zaplanował realizację projektu w trybie pozakonkursowym pt.: *„Koordynacja sektora ekonomii społecznej w województwie podkarpackim”* (Oś priorytetowa VII, PI 9v). Główne założenia projektu opracowane zostały na podstawie dokumentów programowych Nowej Perspektywy Finansowej na lata 2014-2020, obejmują m.in.:

- organizację przedsięwzięć służących zwiększeniu widoczności podmiotów ekonomii społecznej jako dostawców produktów i usług oraz wspieranie sprzedaży produktów i usług świadczonych przez podmioty ekonomii społecznej na poziomie regionalnym (targi ekonomii społecznej, kiermasze, portal sprzedaży produktów i usług podmiotów ekonomii społecznej, organizacja konkursu „Lider ekonomii społecznej”, zakup prospołeczny),
- tworzenie regionalnych sieci współpracy (regionalna sieć współpracy Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej, regionalna sieć współpracy podmiotów ekonomii społecznej, regionalna sieć kooperacji podmiotów ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym - Centrów Integracji Społecznej, Klubów Integracji Społecznej, Warsztatów Terapii Zajęciowej),
- utworzenie i zapewnienie funkcjonowania Regionalnego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej w regionie, o którym mowa w Krajowym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej (aktualizacja Regionalnego Planu Działań Na Rzecz Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Podkarpackim na lata 2012-2020 wraz ze

³⁵ Raport z monitoringu wdrażania w latach 2012-2013 r. Regionalnego Planu Działań na Rzecz Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Podkarpackim na lata 2012-2020, Rzeszów 2014.

zmianą jego kwalifikacji na Regionalny (wojewódzki) Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Podkarpackim - analiza i koordynacja jego wdrożenia, wyznaczanie kierunków rozwoju ekonomii społecznej),

- coroczne przeprowadzenie badań i przygotowanie raportu o stanie rozwoju ekonomii społecznej w regionie,
- współpracę z jednostkami samorządu terytorialnego oraz innymi lokalnymi podmiotami (seminaria/warsztaty z zakresu: klauzul społecznych, zlecenia zadań podmiotom ekonomii społecznej, zakładania i prowadzenia spółdzielni socjalnej osób prawnych, powoływania i prowadzenia KIS, budowania partnerstw na rzecz rozwoju ekonomii społecznej oraz partycypacji w polityce lokalnej).

Problem przemocy w rodzinie

Przemoc w rodzinie zaliczana jest do kluczowych problemów społecznych, przede wszystkim ze względu na negatywne skutki, jakie wywołuje na poziome funkcjonowania jednostki, rodziny oraz całego społeczeństwa. W obliczu przemocy, dom rodzinny, który kojarzy się z ciepłem, miłością i bezpieczeństwem, staje się miejscem, w którym członkowie rodziny doświadczają wiele cierpienia, bólu i lęku.

Rada Europy zdefiniowała przemoc domową, jako wszelkie akty przemocy fizycznej, seksualnej, psychologicznej lub ekonomicznej zdarzające się w rodzinie lub gospodarstwie domowym, lub między byłymi, lub obecnymi małżonkami, lub partnerami, niezależnie od tego, czy sprawca i ofiara dzielą miejsce zamieszkania, czy nie³⁶.

Przemoc w rodzinie, zwana również przemocą domową, to wszelkie incydenty, groźby lub nękania (psychologicznego, fizycznego, seksualnego, ekonomicznego lub emocjonalnego) między osobami dorosłymi, którzy żyją w związku partnerskim lub są członkami tej samej rodziny, niezależnie od płci i orientacji seksualnej³⁷. Charakteryzuje się tym, że jest zamierzonym działaniem i ma na celu kontrolowanie ofiary, narusza prawa i dobra osobiste oraz powoduje cierpienie i ból.

Jak pokazują wyniki badania pn. „Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie na obszarze województwa podkarpackiego”³⁸, przeprowadzonego w 2014 roku na terenie województwa podkarpackiego przemoc w rodzinie jest przez większość mieszkańców województwa podkarpackiego postrzegana przez pryzmat przemocy fizycznej.

³⁶ Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, Istanbul, 11 maja 2011 r. - www.coe.int

³⁷ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz.U. z 2015 r., poz. 1390).

³⁸ Badanie zostało przeprowadzone na zlecenie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Rzeszowie przez firmę TNS Polska S.A. Więcej na stronie - www.ois.rops.rzeszow.pl

86% wskazuje na definicję przemocy określającą przemoc jako „użycie siły fizycznej względem drugiej osoby”. Co za tym idzie, prawie tyle samo osób (85%) wymienia ten właśnie rodzaj przemocy (przemoc fizyczną) jako występujący najczęściej. Obok przemocy fizycznej, blisko dwie trzecie badanych (61%) postrzega przemoc poprzez krzywdzenie ofiar przy pomocy oddziaływań psychologicznych. Ponadto, wyniki potwierdzają, że w powszechnej opinii sprawcami przemocy domowej są głównie mężczyźni, najczęściej mężowie (54%), partnerzy i ojcowie (po 12%), a także synowie (2%). Natomiast ofiarami przemocy, zdaniem respondentów są głównie kobiety w wieku produkcyjnym (58%) oraz dzieci do 18 roku życia (24%). Jeśli chodzi o okoliczności, w których najczęściej dochodzi do przemocy, są to konflikty między małżonkami (71%). Przemocy sprzyja spożywanie alkoholu przez sprawców (87%).

Spośród instytucji świadczących pomoc ofiarom przemocy w rodzinie mieszkańcy Podkarpacia największym zaufaniem darzą policję. Drugą instytucją wysokiego zaufania społecznego jest pomoc społeczna. Najczęściej wskazywanymi przyczynami niezgłaszania przez ofiary przemocy odpowiednim służbom jest strach bądź lęk oraz wstyd.

Mieszkańcy woj. podkarpackiego w zdecydowanej większości deklarują, że w ich rodzinie przemoc nie występowała i nie występuje. Zgodnie z wynikami badania, zjawisko przemocy w rodzinie dotyczy łącznie 11% mieszkańców województwa podkarpackiego. Według deklaracji badanych, najczęściej występującymi formami przemocy są przemoc psychiczna (8%) i fizyczna (7%). Określenie czasu trwania przemocy przysparza respondentom dość dużych problemów. 39% osób nie potrafi powiedzieć, od jak dawna w rodzinie zdarzają się tego typu sytuacje, a 4% odmawia udzielenia odpowiedzi na to pytanie. Generalnie można wysunąć wniosek, że przemoc jest zjawiskiem, które dotyka rodziny przez dłuższy okres czasu. W połowie przypadków (50%) przemoc trwała dłużej niż 5 lat. U pozostałych 7% respondentów przemoc w rodzinie trwa (trwała) krócej niż 5 lat.

Z chwilą wejścia w życie ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie³⁹, w gminach rozpoczęto działania w zakresie tworzenia gminnego systemu przeciwdziałania przemocy, na który składają się między innymi zespoły interdyscyplinarne. Utworzenie zespołu ds. przemocy w rodzinie jest obowiązkiem ustawowym każdej gminy, wprowadzonym w 2010 roku. Zespoły interdyscyplinarne w poszczególnych gminach powstawały sukcesywnie. Według stanu na grudzień 2011 roku w województwie podkarpackim powołano 153 zespoły, zaś w chwili obecnej funkcjonuje 160 zespołów interdyscyplinarnych⁴⁰.

Zgodnie z ustawą o pomocy społecznej⁴¹ interwencja kryzysowa stanowi zespół interdyscyplinarnych działań podejmowanych na rzecz osób i rodzin będących w stanie

³⁹ t.j. Dz.U. z 2015 r., poz. 1390.

⁴⁰ Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020.

⁴¹ Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 r. (tj. Dz.U. z 2015, poz. 163 z późn. zm.).

kryzysu. Jej celem jest przywrócenie równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia sobie z kryzysem. Ośrodki interwencji kryzysowej realizują zadania powiatu, w zakresie poradnictwa specjalistycznego oraz interwencji kryzysowej, nałożone przepisami oraz wykonywane na podstawie porozumień z organami administracji rządowej. Ponadto służą wsparciem i specjalistyczną opieką osobom potrzebującym. Pod koniec 2014 roku w województwie podkarpackim działało 16 Ośrodków Interwencji Kryzysowej⁴². W zależności od potrzeb oferują one różne formy pomocy: od konsultacji psychologicznych po porady prawne czy terapię indywidualną.

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie w imieniu Samorządu Województwa Podkarpackiego jest realizatorem i koordynatorem Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014 – 2020, którego nadrzędnym celem jest zwiększenie skuteczności działań podejmowanych w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz zmniejszenie skali tego zjawiska w województwie podkarpackim.

Pomoc udzielona osobom niepełnosprawnym

W myśl ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych⁴³, niepełnosprawność oznacza trwałą lub okresową niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodującą niezdolność do pracy. Osobą niepełnosprawną, w Polskim systemie prawnym, jest osoba, której niepełnosprawność została potwierdzona jednym z następujących orzeczeń:

- zakwalifikowaniu przez organy orzekające do jednego z trzech stopni niepełnosprawności,
- o całkowitej lub częściowej niezdolności do pracy,
- o niepełnosprawności, wydanym przed ukończeniem 16. roku życia.

Orzeczenia o stopniu niepełnosprawności, niepełnosprawności, a także o wskazaniach do ulg i uprawnień wydają powiatowe/miejskie zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności.

Zapisy ww. ustawy ustalają trzy stopnie niepełnosprawności w stosunku do osób dorosłych, tj.:

- znaczny, do którego zalicza się osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej

⁴² Ocena zasobów pomocy społecznej – 2014 rok, ROPS Rzeszów.

⁴³ t.j. Dz.U. z 2011 r., Nr 127, poz. 721, z późn. zm.

i wymagającą, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji,

- umiarkowany, do którego zalicza się osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej lub wymagającą czasowej albo częściowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych,
- lekki, do którego zalicza się osobę o naruszonej sprawności organizmu, powodującej w sposób istotny obniżenie zdolności do wykonywania pracy, w porównaniu do zdolności, jaką wykazuje osoba o podobnych kwalifikacjach zawodowych z pełną sprawnością psychiczną i fizyczną, lub mającą ograniczenia w pełnieniu ról społecznych dające się kompensować przy pomocy wyposażenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze lub środki techniczne.

Tabela 5. Liczba oraz rodzaj wydanych orzeczeń przez zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności w województwie podkarpackim

Lp.	Powiat	Orzeczenia o niepełnosprawności				Orzeczenia o stopniu niepełnosprawności			
		2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
1	brzozowski	371	388	346	340	1 132	1 181	1 014	1 012
2	dębicki	425	412	387	385	2 886	2 689	2 472	2 419
3	jarosławski (obejmuje powiat lubaczowski)	826	742	727	732	3 816	4 206	3 945	3 756
4	jasielski	507	529	504	472	2 684	2 758	2 933	3 033
5	kolbuszowski	287	243	217	197	1 748	1 875	1 602	1 645
6	m. Krosno i p. krośnieński	875	864	886	710	4 184	3 967	3 834	3 878
7	leżajski	321	331	306	311	1 258	1 430	1 223	1 181
8	łańcucki	421	392	330	298	1 818	1 936	1 873	1 823
9	mielecki	494	480	514	480	2 977	3 337	3 142	3 063
10	niżański	235	230	218	227	1 359	1 556	1 234	1 170
11	m. Przemyśl i p. przemyski	655	626	611	613	4 177	4 238	3 944	4 053
12	przeworski	430	359	364	372	1 487	1 620	1 562	1 413
13	ropczycko- sędziszowski	335	337	341	334	2 218	2 512	2 259	2 190
14	m. Rzeszów	395	414	433	474	2 838	2 956	3 032	3 154
15	rzeszowski	642	563	529	638	2 762	2 952	2 989	3 054
16	sanocki (obejmuje powiat: leski, bieszczadzki)	550	579	514	532	3 343	3 450	3 305	3 238
17	stałowowolski	394	421	417	426	2 824	3 151	2 987	2 936
18	strzyżowski	363	305	338	335	1 502	1 645	1 433	1 515
19	m. Tarnobrzeg i p. tarnobrzegi	434	462	405	415	2 034	2 269	2 253	2 111

Źródło: opracowanie własne – dane z powiatowych zespołów ds. orzekania o niepełnosprawności.

Instytucją orzekającą o niezdolności do pracy jest Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Za osobę całkowicie niezdolną do pracy uznaje się osobę, która utraciła zdolność do jakiegokolwiek pracy, a za osobę częściowo niezdolną do pracy uznaje się osobę, która w znaczącym stopniu utraciła zdolność do pracy zgodnej z poziomem posiadanych kwalifikacji.

Zgodnie z danymi Narodowego Spisu Powszechnego przeprowadzonego w 2011 roku w Polsce było 4 697 048 osób niepełnosprawnych. Województwo podkarpackie zamieszkuje 249 530 osób niepełnosprawnych, w tym w wieku przedprodukcyjny 12 061, produkcyjnym 122 369 i poprodukcyjny 115 100 osób.

Obecnie niepełnosprawność w województwie podkarpackim znajduje się w czołówce najczęstszych przyczyn korzystania ze wsparcia pomocy społecznej. Zgodnie z Oceną zasobów pomocy społecznej – 2014 rok⁴⁴ z pomocy przyznawanej przez ośrodki pomocy społecznej z powodu niepełnosprawności w 2014 roku skorzystało 67 316 osób w rodzinach (3,16% ogółu mieszkańców województwa).

Placówki udzielające pomocy i wsparcia osobom niepełnosprawnym funkcjonujące na terenie województwa podkarpackiego.

Tabela 6. Środowiskowe domy samopomocy w województwie podkarpackim

Lp.	Powiat	Liczba placówek			Liczba miejsc w placówkach ogółem			Liczba osób korzystających		
		Rok 2012	Rok 2013	Rok 2014	Rok 2012	Rok 2013	Rok 2014	Rok 2012	Rok 2013	Rok 2014
1	m. Krosno	2	2	2	65	67	69	73	75	71
2	m. Przemyśl	1	1	1	40	42	42	40	42	45
3	m. Rzeszów	2	2	1	52	52	54	60	63	59
4	m. Tarnobrzeg	1	1	1	50	54	55	61	57	57
5	bieszczadzki	1	1	1	42	42	42	42	45	44
6	brzozowski	2	2	3	65	68	108	69	70	111
7	dębicki	2	2	2	69	70	71	76	79	80
8	jarosławski	3	3	3	98	100	103	98	110	108
9	jasielski	2	2	2	53	67	71	63	74	76
10	kolbuszowski	3	3	3	121	123	123	129	143	141
11	krośnieński	3	3	3	94	95	100	110	101	108
12	leski	1	2	2	34	69	70	38	59	75
13	leżajski	3	3	3	116	118	119	113	129	130
14	lubaczowski	4	4	4	114	116	119	125	120	124
15	łańcucki	2	1	1	65	66	67	65	66	67
16	mielecki	2	2	2	82	83	85	97	95	93
17	niżański	2	2	2	54	54	55	60	59	59
18	przemyski	2	2	2	60	60	63	60	61	67

⁴⁴ Raport dostępny jest na stronie - www.rops.rzeszow.pl

19	przeworski	3	4	4	83	113	139	83	115	142
20	ropczycko-sędziszowski	2	2	2	79	81	84	87	90	90
21	rzeszowski	8	8	9	264	267	276	278	284	289
22	sanocki	2	2	2	62	63	65	70	71	68
23	stałowowolski	4	4	4	145	149	150	156	163	167
24	strzyżowski	2	2	2	71	72	75	77	79	82
25	tarnobrzeski	3	3	3	105	107	107	119	131	118

Źródło: opracowanie własne na podstawie Oceny zasobów pomocy społecznej – 2014 rok.

Tabela 7. Warsztaty terapii zajęciowej w województwie podkarpackim

Lp.	Powiat	Liczba placówek			Liczba uczestników zajęć		
		Rok 2012	Rok 2013	Rok 2014	Rok 2012	Rok 2013	Rok 2014
1	m. Krosno	1	1	1	45	45	45
2	m. Przemyśl	3	3	3	95	95	105
3	m. Rzeszów	2	2	2	80	80	80
4	m. Tarnobrzeg	2	2	2	110	110	110
5	bieszczadzki	1	1	1	40	40	40
6	brzozowski	3	3	2	123	127	127
7	dębicki	3	3	3	138	141	156
8	jarosławski	1	1	1	45	45	50
9	jasielski	1	1	1	55	55	55
10	kolbuszowski	1	1	1	35	40	41
11	krośnieński	1	1	1	40	40	41
12	leski	2	2	2	45	50	53
13	leżajski	1	1	1	35	35	35
14	lubaczowski	1	1	2	35	35	52
15	łańcucki	1	1	1	30	30	35
16	mielecki	1	1	1	60	60	65
17	niżański	1	1	1	55	55	55
18	przemyski	1	1	1	55	55	60
19	przeworski	1	1	1	45	50	50
20	ropczycko-sędziszowski	2	2	2	75	75	90
21	rzeszowski	1	1	1	35	35	35
22	sanocki	2	2	2	75	85	85
23	stałowowolski	0	0	0	0	0	0
24	strzyżowski	1	1	1	35	45	45
25	tarnobrzeski	2	2	2	75	75	75

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Oceny zasobów pomocy społecznej – 2014 rok oraz informacji otrzymanych z ośrodków pomocy oraz powiatowych centrów pomocy rodzinie.

Zgodnie z art. 35 ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych⁴⁵, Samorząd Województwa jest zobowiązany do podejmowania szeregu działań w obszarze rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych, w tym dofinansowania kosztów tworzenia i działania zakładów aktywności zawodowej.

⁴⁵ t.j. Dz.U. z 2011 r., Nr 127, poz. 721, z późn. zm.

Zakład aktywności zawodowej (ZAZ) to jednostka wyodrębniona organizacyjnie lub finansowo z gminy, powiatu, fundacji, stowarzyszenia lub innej organizacji społecznej, której statutowym obowiązkiem są działania na rzecz społecznej i zawodowej reintegracji, m.in. jeżeli co najmniej 70% ogółu zatrudnionych w tej jednostce stanowią osoby niepełnosprawne (w szczególności skierowane do pracy przez powiatowe urzędy pracy), przeznacza wypracowane środki na zakładowy fundusz aktywności czy też uzyska pozytywną opinię starosty⁴⁶.

W Polsce pierwszy zakład aktywności zawodowej został utworzony w województwie zachodniopomorskim w 2000 roku. W województwie podkarpackim, zaś pierwszy zakład powstał w 2003 roku z inicjatywy Polskiego Stowarzyszenia na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym, Koło w Rymanowie. Do chwili obecnej na terenie województwa podkarpackiego funkcjonuje 11 zakładów aktywności zawodowej zatrudniających łącznie 387 osób niepełnosprawnych. Warto zwrócić uwagę, że stale wzrasta liczba osób niepełnosprawnych zatrudnionych w zakładach – do lipca 2015 roku zanotowano wzrost o 52% w stosunku do roku 2013 i przewiduje się dalszy wzrost tej liczby.

Samorząd Województwa Podkarpackiego dofinansował koszty utworzenia 9 zakładów aktywności zawodowej ze środków PFRON będących w jego dyspozycji (nie licząc Zakładu w Starych Oleszycach, który powstał w 2010 roku, zaś jego utworzenie i działalność do dnia 31 listopada 2012 roku finansowana była ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki oraz Zakładu nr 2 w Krośnie, który powstał w 2014 roku, jego utworzenie i działalność jest również finansowana ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki do dnia 30 września 2015 roku).

Każdy zakład aktywności zawodowej funkcjonujący na Podkarpaciu oprócz działalności obsługowo-rehabilitacyjnej prowadzi działalność gospodarczą. Koszty tej działalności są finansowane ze sprzedaży wyrobów i usług, zaś dochody przekazywane są na zakładowy fundusz aktywności. Zakłady z województwa prowadzą działalność gospodarczą z zakresu działalności usługowej oraz wytwórczej. Do podstawowych profili prowadzonej działalności gospodarczej należy: gastronomia, usługi hotelarskie, prowadzenie turnusów rehabilitacyjnych, usługi drukarskie i poligraficzne, usługi pocztowe, usługi ogrodnicze, usługi stolarskie, wikliniarstwo czy rękodzieło.

⁴⁶ Pod red. S. Mazura i A. Pacut, *Ekonomia społeczna a publiczne służby zatrudnienia w Polsce – zasady, perspektywy i kierunki współpracy* - poradnik, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa.

Tabela 8. Zatrudnienie w zakładach aktywności zawodowej funkcjonujących na terenie województwa podkarpackiego

Lp.	SIEDZIBA	ROK UTWORZENIA	ORGANIZATOR	ZATRUDNIENIE					
				Rok 2013		Rok 2014		Rok 2015 /stan na 21.07.2015 r./	
				personel /w etatach/	liczba osób niepełnosprawnych	personel /w etatach/	liczba osób niepełnosprawnych	personel /w etatach/	liczba osób niepełnosprawnych
1	Rymanów Zdrój	2003	PSOUU Koło w Rymanowie	16,88	40	16,88	40	16,88	40
2	Nowa Sarżyna	2005	Stowarzyszenie „Dobry dom” z Woli Zarczyckiej	16	40	19	52	21	52
3	Jarosław	2007	PSOUU Koło w Jarosławiu	15,8	40	21,3	57	21,8	57
4	Malinie	2007	Gmina Tuszów Narodowy	10,5	32	12	40	12	40
5	Wola Dalsza	2007	Fundacja „Contigo” Łańcut	10,5	32	10,5	32	10,5	32
6	Wola Rafałowska	2007	Towarzystwo Przeciwdziałania Uzależnieniom „Trzeźwa Gmina” Chmielnik	9	30	11	35	11	35
7	Wola Żyrakowska	2008	Stowarzyszenie Rodziców i Przyjaciół Osób Niepełnosprawnych „Radość” Dębica	9	22	11	27	12	37
8	Stare Oleszyce	2010	PSOUU Koło w Jarosławiu	5,7	18	5,2	18	5,2	19
9	Krosno ZAZ nr 1	2014	PSOUU Koło w Krośnie	-	-	7	25	7,5	25
10	Krosno ZAZ nr 2	2014	PSOUU Koło w Krośnie	-	-	7,5	30	8,5	30
11	Rzeszów	2014	Podkarpacki Związek Organizatorów ZAZ w Jarosławiu	-	-	3	10	3	20
SUMA				-	254	-	366	-	387

Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie, Oddział Rehabilitacji Społecznej i Zawodowej Osób Niepełnosprawnych.

Mieszkanie chronione jest świadczeniem niepieniężnym pomocy społecznej. Pobyt w takim mieszkaniu przyznaje się osobie, która ze względu na trudną sytuację życiową, wiek, niepełnosprawność lub chorobę potrzebuje wsparcia w funkcjonowaniu w codziennym życiu, ale nie wymaga usług w zakresie świadczonej przez jednostkę całodobowej opieki. Mieszkanie chronione jest formą pomocy przygotowującą osoby tam przebywające, pod opieką specjalistów, do prowadzenia samodzielnego życia lub zastępującą pobyt w placówce zapewniającej całodobową opiekę. Ponadto zapewnia warunki samodzielnego funkcjonowania w środowisku, w integracji ze społecznością lokalną. Mieszkanie chronione może być prowadzone przez każdą jednostkę organizacyjną pomocy społecznej lub organizację pożytku publicznego.

Tabela 9. Mieszkania chronione w województwie podkarpackim

Lp.	Powiat	Liczba placówek			Liczba miejsc w placówkach ogółem			Liczba osób korzystających		
		Rok 2012	Rok 2013	Rok 2014	Rok 2012	Rok 2013	Rok 2014	Rok 2012	Rok 2013	Rok 2014
1	m. Krosno	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	m. Przemyśl	2	2	2	5	5	5	3	2	2
3	m. Rzeszów	1	1	1	4	4	4	10	6	5
4	m. Tarnobrzeg	2	2	10	5	5	21	2	3	18
5	bieszczadzki	1	1	1	3	3	3	1	0	0
6	brzozowski	0	0	0	0	0	0	0	0	0
7	dębicki	0	0	5	0	0	10	0	0	10
8	jarosławski	1	1	1	9	9	9	9	9	9
9	jasielski	0	0	0	0	0	0	0	0	0
10	kolbuszowski	0	0	0	0	0	0	0	0	0
11	krośnieński	0	0	0	0	0	0	0	0	0
12	leski	1	1	1	2	2	2	0	0	0
13	leżajski	0	0	0	0	0	0	0	0	0
14	lubaczowski	0	0	0	0	0	0	0	0	0
15	łańcucki	0	0	0	0	0	0	0	0	0
16	mielecki	1	1	1	2	2	3	1	1	1
17	niżański	0	0	0	0	0	0	0	0	0
18	przemyski	0	0	0	0	0	0	0	0	0
19	przeworski	1	1	1	2	2	2	2	2	2
20	ropczycko-sędziszowski	0	0	0	0	0	0	0	0	0
21	rzeszowski	6	3	1	12	6	2	4	7	4
22	sanocki	1	1	1	2	2	3	2	4	3
23	stalowowolski	3	3	3	8	8	8	8	6	7
24	strzyżowski	0	0	0	0	0	0	0	0	0
25	tarnobrzegi	1	1	1	1	1	2	1	2	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie Oceny zasobów pomocy społecznej – 2014 rok.

W celu przeciwdziałania izolacji osób niepełnosprawnych, stworzenia każdemu dziecku optymalnych warunków rozwoju w sferze procesów poznawczych i intelektualnych oraz wykształcenia u nich postaw tolerancji, akceptacji, szacunku

i gotowości służenia pomocą, tworzone są klasy integracyjne. Klasy te dają możliwość wspólnego kształcenia się dzieci niepełnosprawnych z dziećmi zdrowymi oraz zdobycia cennych doświadczeń i umiejętności. Liczbę oddziałów integracyjnych w województwie podkarpackim przedstawia poniższa tabela.

Tabela 10. Liczba oddziałów integracyjnych wg powiatów i typów szkół w województwie podkarpackim

Lp.	POWIAT	Rok 2012		Rok 2013		Rok 2014	
		SP	GIMNAZJUM	SP	GIMNAZJUM	SP	GIMNAZJUM
1	Powiat m. Krosno	1	1	1	1	1	1
2	Powiat m. Przemyśl	1	1	1	1	1	1
3	Powiat m. Rzeszów	2	2	2	1	2	2
4	Powiat m. Tarnobrzeg	1	-	1	1	1	1
5	Powiat bieszczadzki	0	0	0	0	0	0
6	Powiat brzozowski	1	1	1	3	1	2
7	Powiat dębicki	5	3	4	3	4	3
8	Powiat jarosławski	1	1	2	1	2	1
9	Powiat jasielski	2	3	1	2	1	1
10	Powiat kolbuszowski	0	0	0	0	0	0
11	Powiat krośnieński	-	-	-	-	1	-
12	Powiat leski	0	0	0	0	0	0
13	Powiat leżajski	0	0	0	0	0	0
14	Powiat lubaczowski	-	-	1	-	1	-
15	Powiat łańcucki	1	-	1	1	1	1
16	Powiat mielecki	3	2	4	2	3	2
17	Powiat niżański	0	0	0	0	0	0
18	Powiat przemyski	1	1	1	1	1	1
19	Powiat przeworski	1	1	1	1	1	-
20	Powiat ropczycko-sędziszowski	-	1	-	1	-	1
21	Powiat rzeszowski	1	-	1	-	2	-
22	Powiat sanocki	4	4	5	5	4	5
23	Powiat stalowowolski	1	1	1	1	1	1
24	Powiat strzyżowski	-	-	-	-	1	-
25	Powiat tarnobrzesci	2	-	2	-	3	-
	SUMA	28	22	30	25	32	23

Źródło: dane z Kuratorium Oświaty w Rzeszowie.

Osoby starsze

Obecnie obserwowane jest w Polsce spowolnienie rozwoju demograficznego oraz spowodowane tym zmiany w strukturze wiekowej mieszkańców naszego kraju. W ciągu ostatnich lat obserwujemy stały wzrost liczebności seniorów. Okres starości w naszym społeczeństwie stanowi istotny i coraz dłuższy etap życia. Trwający proces starzenia się

ludności jest spowodowany wydłużaniem się trwania życia oraz niskim poziomem dzietności. Dodatkowy wpływ na to zjawisko ma zwiększona emigracja zarobkowa młodych osób.

Tabela 11. Struktura ludności województwa podkarpackiego

Jednostka terytorialna	Liczba osób w wieku przedprodukcyjnym			Liczba osób w wieku produkcyjnym			Liczba osób w wieku poprodukcyjnym		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014	2012	2013	2014
Powiat m. Krosno	8 068	8 052	7 901	30 198	29 686	29 189	9 041	9 485	9 844
Powiat m. Przemyśl	10 906	10 651	10 523	40 755	39 985	39 432	12 615	13 002	13 486
Powiat m. Rzeszów	31 375	32 040	32 433	119 322	118 431	118 705	31 331	32 637	33 985
Powiat m. Tarnobrzeg	8 199	7 989	7 758	31 208	30 671	30 248	9 151	9 557	9 994
Powiat bieszczadzki	4 251	4 071	3 975	14 666	14 665	14 583	3 350	3 468	3 597
Powiat brzozowski	14 017	13 680	13 440	41 611	41 564	41 398	10 918	11 090	11 382
Powiat dębicki	27 439	26 938	26 537	86 597	86 432	86 178	21 203	21 795	22 400
Powiat jarosławski	24 124	23 630	23 122	78 090	77 703	77 278	20 200	20 797	21 395
Powiat jasielski	22 208	21 665	21 106	73 881	73 649	73 512	19 572	20 074	20 567
Powiat kolbuszowski	12 918	12 537	12 240	39 944	40 147	40 108	9 894	10 067	10 308
Powiat krośnieński	22 758	22 442	22 212	70 223	70 068	70 002	18 877	19 373	19 850
Powiat leski	4 975	4 902	4 825	17 307	17 161	17 075	4 546	4 720	4 921
Powiat leżajski	14 212	13 904	13 566	44 595	44 430	44 278	11 299	11 643	12 012
Powiat lubaczowski	11 047	10 630	10 404	36 572	36 566	36 399	9 664	9 861	10 092
Powiat łańcucki	16 403	16 239	16 057	49 508	49 634	49 620	13 749	13 993	14 351
Powiat mielecki	26 634	26 306	25 897	87 000	86 718	86 396	22 662	23 379	24 020
Powiat niżański	12 956	12 466	12 100	44 043	44 148	44 103	10 657	10 907	11 150
Powiat przemyski	15 368	15 007	14 563	47 321	47 641	47 676	11 364	11 577	11 828
Powiat przeworski	16 001	15 648	15 330	49 805	49 853	49 687	13 498	13 761	14 010
Powiat ropczycko-sędziszowski	15 662	15 481	15 294	46 232	46 339	46 339	11 464	11 731	12 047
Powiat rzeszowski	34 397	34 194	33 848	103 689	104 470	104 952	26 679	27 171	27 843
Powiat sanocki	18 389	18 158	17 742	61 981	61 453	61 009	15 955	16 485	17 075
Powiat stalowowolski	19 365	18 918	18 465	71 021	70 163	69 350	18 725	19 583	20 465
Powiat strzyżowski	12 462	12 151	11 852	39 216	39 249	39 225	10 584	10 695	10 835
Powiat tarnobrzeski	10 190	9 878	9 657	34 820	34 753	34 600	9 024	9 287	9 541
SUMA	414 324	407 577	400 847	1 359 605	1 355 579	1 351 342	356 022	366 138	376 998

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS – BDL.

Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym województwa podkarpackiego z każdym rokiem maleje. Natomiast w przypadku liczby ludności w wieku poprodukcyjnym obserwujemy, w przeciągu trzech ostatnich lat, stały wzrost.

Usługi bytowe, opiekuńcze, wspomagające i edukacyjne m.in. dla osób starszych zapewniają domy pomocy społecznej funkcjonujące na terenie województwa.

Tabela 12. Domy Pomocy Społecznej

WYSZCZEGÓLNIENIE		Rok 2012	Rok 2013	Rok 2014	Potrzeby	
					Rok 2015	Rok 2016
Liczba placówek ogółem	1	50	49	49	49	49
Liczba placówek prowadzonych przez JST	2	32	31	31	31	31
Liczba placówek prowadzonych przez inny podmiot	3	18	18	18	18	18
Liczba miejsc w placówkach ogółem	4	4 690	4 688	4 692	4 691	4 712
Liczba osób korzystających	5	4 997	5 023	5 064	5 094	5 107
Liczba osób umieszczonych	6	966	954	1 031	1 010	1 021
Liczba osób oczekujących (wg stanu na 31 grudnia danego roku)	7	37	28	25	19	13

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej – 2014 rok, ROPS Rzeszów.

W 2012 roku Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie przeprowadził badanie pn. „Diagnoza systemu pomocy i wsparcia osób starszych a potrzeby seniorów w województwie podkarpackim”⁴⁷. Podstawowym problemem w opinii badanych jest dostępność do świadczeń medycznych. Mimo, iż są one dostępne, to czas oczekiwania na wizytę u specjalisty jest bardzo długi, a zważywszy na wiek badanych, rodzi to niekiedy obawy, czy taka wizyta w ogóle będzie możliwa. Również sanatoria są uważane przez badanych za zbyt niedostępne. Kolejki oczekiwania są bardzo długie, a możliwość wyjazdu raz na dwa lata, to w ich mniemaniu zdecydowanie za rzadko w przypadku niektórych poważnych schorzeń. Najczęściej osoby starsze korzystają z publicznych (raz w miesiącu) i prywatnych (raz na pół roku) usług lekarskich. Częstotliwość korzystania ze świadczeń związanych z badaniami i profilaktyką zdrowotną w przypadku większości osób jest niewielka – rzadziej niż raz na rok.

W regionie 40,5% seniorów korzysta samodzielnie z komputera i Internetu, ale również wysoki procent - 36,9% w ogóle nie potrafi używać komputera i Internetu. Poziom znajomości działań aktywizujących społecznie osoby starsze rośnie wraz ze wzrostem wielkości miejscowości. Wynika to z faktu, iż tego typu przedsięwzięcia rzadziej są organizowane na wsi, niż w miastach. Zależność ta jest nieznacznie zaburzona w przypadku zajęć edukacyjnych dotyczących problemów starzenia się i starości, wycieczek turystycznych oraz pikników i festynów.

Wśród działań aktywizujących społecznie najbardziej dostępnymi w opinii ankietowanych są pikniki i festyny, natomiast najbardziej niedostępnymi - wyjścia do teatru, uniwersytety III wieku oraz możliwość angażowania osób starszych w proces wychowawczy w przedszkolach. Mało jest organizowanych działań pozwalających seniorom poczuć się potrzebnymi. Niezwykle istotne jest nie tylko zaspokajanie potrzeb

⁴⁷ Raport z badania dostępny jest na stronie - www.ois.rops.rzeszow.pl

osób starszych, ale również możliwość zaspokajania potrzeb innych ludzi przez osoby starsze.

Uniwersytety trzeciego wieku powstały w wyniku zmian demograficznych (starzenia się społeczeństwa) oraz ich konsekwencji. Duże znaczenie ma więc włączenie osób starszych do systemu kształcenia ustawicznego, aby ludzie ci mogli aktualizować swoją wiedzę, aktywnie uczestniczyć w każdym procesach zachodzących wokół nich, w środowiskach, w których żyją oraz aby mogli zachować i zwiększyć swoją sprawność intelektualną, psychiczną i fizyczną. Inną formą aktywizacji społecznej osób starszych są powoływane do życia kluby seniora. Kluby prowadzą zajęcia oraz organizują przedsięwzięcia kulturalne, edukacyjne i integrujące zgodnie z oczekiwaniami seniorów oraz ich predyspozycjami. Uczestnicy zajęć to osoby, których sytuacja życiowa z różnych powodów (samotność, spora ilość czasu wolnego, zainteresowania) skłania do zaangażowania się w życie klubowej społeczności⁴⁸. Kluby seniora pełnią rolę nie tylko miejsc spotkań. Ich oferta jest coraz szersza i coraz lepiej dopasowana do oczekiwań seniorów. Uczestnicy doceniają zwłaszcza to, że mogą spotkać się z rówieśnikami. Dla wielu z nich przejście na emeryturę nie jest końcem aktywności. ... *całe życie zawodowe byłam aktywna, dlatego nie chciałam zwalniać tempa po przejściu na emeryturę. Z klubem związałam się jeszcze, gdy pracowałam, chodziła tam moja znajoma. Spotkania pozwoliły mi odkryć pasję do rękodzieła oraz śpiewu. Sukces klubu leży nie tylko w ciekawych zajęciach, ale przede wszystkim w ludziach, którzy go tworzą* (wypowiedź uczestnika klubu seniora oraz zespołu folkowego „Ustronie” w Skierniewicach). ... *dzięki zajęciom uczestnicy mogą oderwać się od codzienności, od swojego pustego mieszkania i telewizora. Tutaj mogą podzielić się swoim doświadczeniem, umiejętnościami i spędzić czas w rodzinnej atmosferze. To bardzo ważne nie tylko dla zachowania sprawności fizycznej, ale także pogody ducha* (wypowiedź innego uczestnika klubu seniora)⁴⁹.

Poniższa tabela prezentuje szczegółowe dane dotyczące placówek wsparcia dla osób starszych takie jak: uniwersytety trzeciego wieku, kluby seniora oraz dzienne domy pomocy funkcjonujące w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego.

⁴⁸ www.klubseniora.pila.pl

⁴⁹ www.mpips.gov.pl

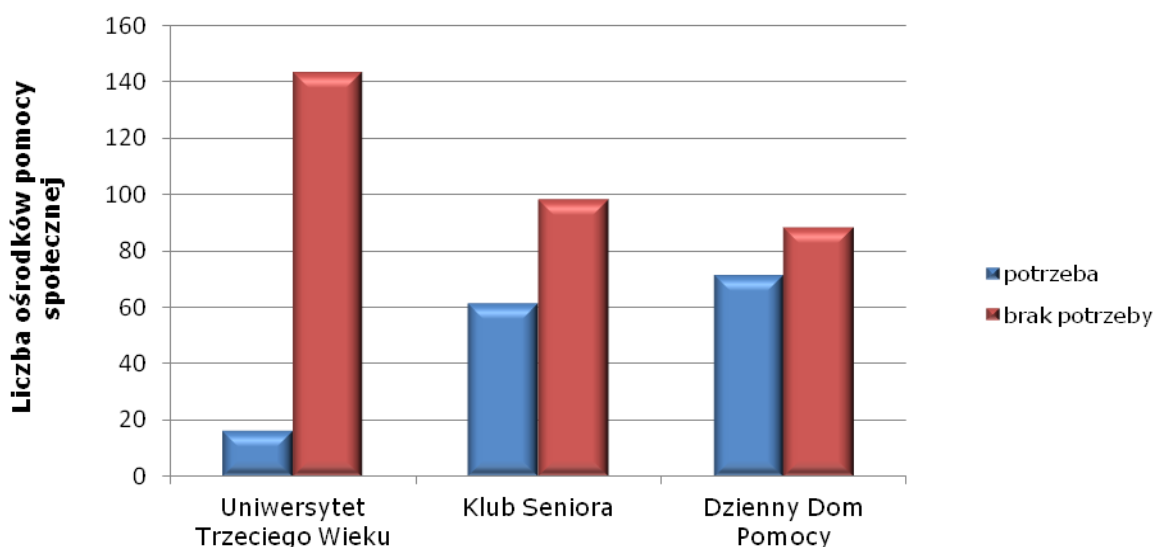
Tabela 13. Zestawienie placówek zapewniających wsparcie dla seniorów funkcjonujących na terenie województwa podkarpackiego

Lp.	Powiat	Uniwersytety trzeciego wieku			Kluby seniora			Dzienne domy pomocy		
		Liczba placówek	Liczba miejsc w placówkach ogółem	Liczba osób korzystających	Liczba placówek	Liczba miejsc w placówkach ogółem	Liczba osób korzystających	Liczba placówek	Liczba miejsc w placówkach ogółem	Liczba osób korzystających
1	m. Krosno	1	liczba nieograniczona	250	2	liczba nieograniczona	131	0	0	0
2	m. Przemyśl	2	300	123	1	70	74	0	0	0
3	m. Rzeszów	liczba nieznana	liczba nieznana	liczba nieznana	liczba nieznana	liczba nieznana	liczba nieznana	2	145	133
4	m. Tarnobrzeg	1	380	380	3	200	200	1	50	50
5	bieszczadzki	0	0	0	1	30	26	0	0	0
6	brzozowski	0	0	0	0	0	0	0	0	0
7	dębicki	0	0	0	0	0	0	2	70	104
8	jarosławski	0	0	0	0	0	0	0	0	0
9	jasielski	1	liczba nieograniczona	183	2	liczba nieograniczona	113	0	0	0
10	kolbuszowski	0	0	0	3	164	164	0	0	0
11	krośnieński	0	0	0	2	75	57	0	0	0
12	leski	0	0	0	0	0	0	0	0	0
13	leżajski	0	0	0	2	140	150	0	0	0
14	lubaczowski	0	0	0	7	147	147	0	0	0
15	łańcucki	1	liczba nieograniczona	916	1	60	60	0	0	0
16	mielecki	1	303	160	6	319	250	1	35	41
17	niżański	0	0	0	1	liczba nieokreślona	35	0	0	0
18	przemyski	0	0	0	0	0	0	0	0	0
19	przeworski	1	liczba nieograniczona	88	0	0	0	0	0	0
20	ropczycko-sędziszowski	0	0	0	0	0	0	1	40	41
21	rzeszowski	5	102	92	2	180	162	0	0	0
22	sanocki	1	281	281	3	70	110	0	0	0
23	stalowowolski	1	70	150	9	410	375	1	36	44
24	strzyżowski	1	liczba nieograniczona	125	0	0	0	0	0	0
25	tarnobrzegi	1	liczba nieograniczona	98	0	0	0	0	0	0
Suma		17	1 436	2 846	45	1 865	2 054	8	376	413

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z ośrodków pomocy społecznej funkcjonujących na terenie województwa podkarpackiego.

Jak wynika z danych zawartych w powyższej tabeli Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Rzeszowie nie posiadał informacji dotyczących uniwersytetów trzeciego wieku i klubów seniora na swoim terenie. W miejscowościach: Jasło (powiat jasielski), łańcut (powiat łańcucki), miasto Krosno, Przeworsk (powiat przeworski), Strzyżów (powiat strzyżowski) oraz Gorzyce (powiat tarnobrzeski) uniwersytety trzeciego wieku posiadały nieograniczoną liczbę dostępnych miejsc. Również nieograniczoną liczbę miejsc posiadają kluby seniora w Jaśle (powiat jasielski) i Krośnie. Ośrodek pomocy społecznej w Nisku (powiat niżański) nie posiadał danych dotyczących liczby dostępnych miejsc w klubie seniora działającym w tej gminie.

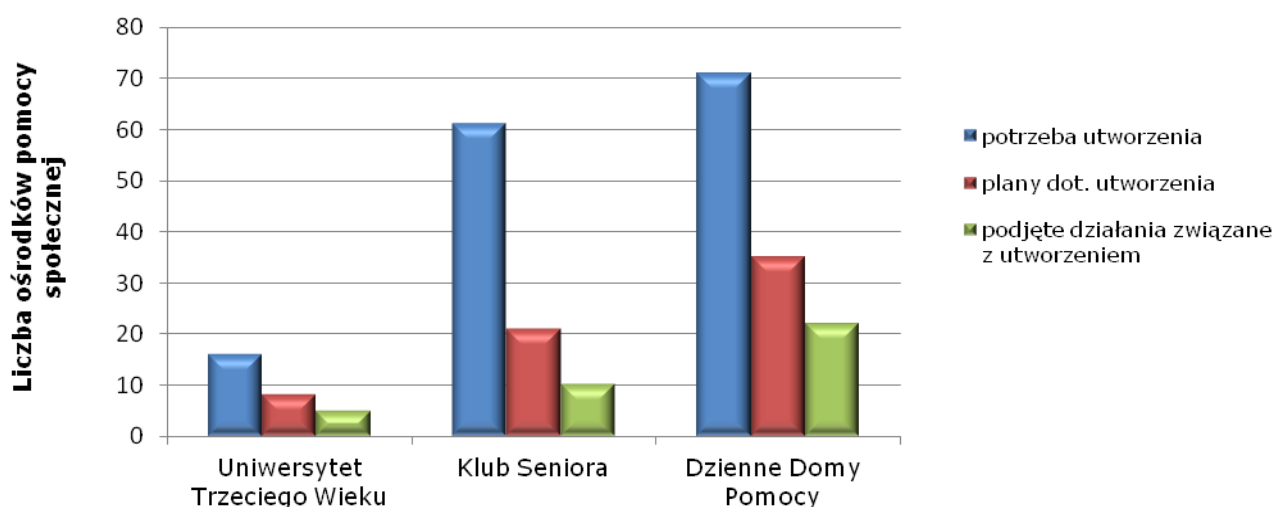
Wykres 2. Potrzeby w zakresie tworzenia placówek dla osób starszych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z ośrodków pomocy społecznej funkcjonujących na terenie województwa podkarpackiego.

Wyniki badania przeprowadzonego w ośrodkach pomocy społecznej funkcjonujących na terenie województwa podkarpackiego pokazują, że na terenie większości gmin nie ma potrzeby tworzenia ww. jednostek. Dotyczy to w największym stopniu uniwersytetów III wieku, za potrzebą utworzenia których opowiedziało się tylko 16 podmiotów. Mniejsze dysproporcje pomiędzy potrzebą utworzenia a jej brakiem odnotowano w przypadku dziennych domów pomocy, klubów seniora i mieszkań chronionych.

Wykres 3. Zestawienie potrzeb, planów oraz podjętych działań w zakresie tworzenia placówek dla osób starszych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z ośrodków pomocy społecznej funkcjonujących na terenie województwa podkarpackiego.

Na powyższym wykresie zestawiono plany i podjęte działania odnośnie utworzenia tego typu placówek w tych gminach, w których występuje zapotrzebowanie na ten rodzaj wsparcia. Bardzo często gminy, w których jest zapotrzebowanie na daną placówkę nie planują jej utworzenia. Wiąże się to najprawdopodobniej z brakiem środków finansowych na jej powstanie i utrzymanie. Jeszcze mniejsza część gmin podjęła działania związane z utworzeniem placówki na swoim terenie. W pięciu gminach podjęto konkretne działania związane z utworzeniem uniwersytetu trzeciego wieku na swoim terenie, klubu seniora - 10 ośrodków. Najwięcej powinno powstać dziennych domów pomocy – podjęte działania przez 22 jednostki.

W celu zapewnienia osobom starszym możliwości korzystania z oferty z zakresu społecznej aktywizacji, w tym oferty prozdrowotnej, obejmującej także usługi w zakresie: aktywności ruchowej lub kinezyterapii, edukacyjnej, kulturalnej, rekreacyjnej i opiekuńczej, w dniu 17 marca 2015 roku Rada Ministrów przyjęła program wieloletni „Senior-WIGOR” na lata 2015–2020. Celem strategicznym Programu jest wsparcie seniorów poprzez dofinansowanie działań jednostek samorządu terytorialnego w rozwoju na ich terenie sieci Dziennych Domów „Senior-WIGOR”, ze szczególnym uwzględnieniem jednostek samorządu, charakteryzujących się niskimi dochodami lub wysokim odsetkiem seniorów w populacji ogółem lub brakiem infrastruktury pomocy społecznej służącej do realizacji usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób starszych poza miejscem ich zamieszkania. W ramach Programu przewiduje się udostępnienie

seniorom infrastruktury pozwalającej na aktywne spędzanie czasu wolnego, a także zaktywizowanie i zaangażowanie seniorów w działania samopomocowe i na rzecz środowiska lokalnego⁵⁰. Program adresowany jest do osób niepracujących w wieku 60+. W dziennym domu Senior-WIGOR będą mogli spędzić co najmniej 8 godzin dziennie od poniedziałku do piątku. Znajdzie się w nim pomieszczenie m.in. do: wspólnych spotkań, gotowania, ćwiczeń i relaksu (z biblioteką, sprzętem RTV oraz komputerem z dostępem do Internetu). Zapewniony będzie także ciepły posiłek⁵¹.

W związku z wyzwaniami jakie stawiają przed Polską procesy demograficzne oraz społeczne opracowany został Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014-2020 będący jednocześnie kontynuacją jego pierwszej wersji na lata 2012-2013. Jego głównym celem jest tworzenie warunków do rozwoju aktywności społecznej osób starszych, które w związku z wyżym demograficznym lat 50. wchodzi lub

w najbliższej przyszłości będą wchodzić w wiek 60+, a kończąc aktywność zawodową pozostają nadal w dobrej kondycji psychofizycznej, mają potencjał, kwalifikacje, życiowe doświadczenie i czas wolny, który można i należy zagospodarować dzięki tworzeniu odpowiedniej oferty aktywności społecznej⁵².

Aktywność jest jednym z niezbędnych warunków starzenia się w zdrowiu. Doniosłą rolę w tym procesie odgrywa współpraca i integracja zarówno wewnątrz, jak i międzypokoleniowa. Dlatego też Program rządowy zakłada działania ujęte w czterech obszarach obejmujących aktywność społeczną seniorów, tj.: edukacja osób starszych, aktywność społeczna promująca integrację wewnątrz i międzypokoleniową, partycypacja społeczna osób starszych oraz usługi społeczne dla osób starszych. Ponadto zakłada także praktyczne włączenie sektora organizacji pozarządowych do działań służących zaangażowaniu seniorów.

Zjawisko bezdomności

Bezdomność jest kategorią wykluczenia społecznego. Zjawisko to stanowi rzeczywisty problem nawet dla najbogatszych społeczeństw. W Polsce jest ono po części skutkiem przemian społecznoustrojowych⁵³. Obecnie ma również związek z globalnym kryzysem ekonomicznym. Bezdomność, jako istotny problem społeczny ma wiele

⁵⁰ www.senior.gov.pl

⁵¹ www.mpips.gov.pl

⁵² Tamże.

⁵³ Informacja o wynikach kontroli, *Działania administracji publicznej na rzecz bezdomnych*, NIK, 29 kwietnia 2014 – www.nik.gov.pl

przyczyn związanych między innymi z bezrobociem, problemami mieszkaniowymi, aktualnym stanem gospodarki, złą kondycją służby zdrowia oraz wyuczonymi postawami roszczeniowymi beneficjentów pomocy społecznej⁵⁴. Bezdomność nie jest problemem nowym, ale bardzo trudnym do zbadania, niekiedy także niebezpiecznym dla badacza. Według B. Szluz⁵⁵ przeprowadzone badania na temat zjawiska bezdomności pozwalają stwierdzić, że podejmowane przez instytucje działania należy zaliczyć przede wszystkim do tzw. wspomagających i ratowniczo - opiekuńczych, gwarantujących zaspokojenie podstawowych potrzeb, ale nie usamodzielnienie, albowiem w ostatnich kilkunastu latach zbudowany został system placówek, który pozwala podopiecznym na tzw. przeżycie⁵⁶.

Od 2013 roku z inicjatywy Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej realizowane jest ogólnopolskie badanie liczby osób bezdomnych. Badanie to przeprowadzane jest w wyznaczonym terminie na terenie wszystkich województw kraju, zaś koordynowane przez gminnego oraz wojewódzkiego koordynatora. Intencją podjętych działań spisowych było przeprowadzenie badań w ciągu jednej nocy na terenie całego kraju, we wszystkich województwach. Takie założenie pozwoliło na uniknięcie błędu dublowania się danych osobowych (np. dziś osoba bezdomna może być np. w Dębicy – ale jutro może być już w Łodzi - co zostanie uwzględnione w statystykach z obu województw). Sprawne przeprowadzenie ogólnopolskiego badania wymaga zaangażowania wszelkich dostępnych służb: pracowników policji, straży gminnej lub miejskiej, centrów zarządzania kryzysowego, pracowników ośrodków pomocy społecznej, pracowników placówek noclegowych dla osób bezdomnych, pracowników organizacji pozarządowych zajmujących się pomocą dla osób bezdomnych, wolontariuszy oraz wszelkich innych osób „dobrej woli” - chętnych do współpracy. W trakcie badania niezbędna jest również ścisła współpraca wszystkich ww. służb, stała wymiana informacji odnośnie aktualnych map grupowania się bądź przebywania osób bezdomnych itp.⁵⁷

Z przeprowadzonego w nocy z 7 na 8 lutego 2013 roku ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych pozyskano informację o 1 060 osobach bezdomnych przebywających na terenie województwa podkarpackiego. Drugą edycję ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych przeprowadzono w nocy z 21 na 22 stycznia 2015 roku. Z danych pozyskanych od gminnych koordynatorów badania oraz koordynatora wyznaczonego przez Marszałka Województwa Podkarpackiego wynika, iż na terenie województwa podkarpackiego w ww. terminie przebywało 1 131 osób bezdomnych⁵⁸.

⁵⁴ Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej – Departament Pomocy i Integracji Społecznej, *Bezdomność w Polsce - diagnoza*, Warszawa, lipiec 2010 - www.mpips.gov.pl

⁵⁵ Dr hab. Beata Szluz – prof. UR, Prodziekan ds. Nauki Wydziału Socjologiczno-Historycznego UR; wykładowca w Instytucie Teologiczno-Pastoralnym im. Św. J. S. Pelczara w Rzeszowie.

⁵⁶ B. Szluz, *Bezdomność rodzin – socjologiczny szkic problemu*, Roczniki nauk społecznych tom 3(39), 2011 – www.kul.pl

⁵⁷ www.mpips.gov.pl

⁵⁸ Dane z Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie.

Liczba osób bezdomnych określona została na podstawie miejsc przebywania osób bezdomnych takich jak:

- ogrzewalnie, noclegownie,
- schroniska, domy dla osób bezdomnych, hostele,
- szpitale, hospicja, ZOL-e, inne placówki zdrowia,
- zakłady karne, areszty śledcze,
- izby wytrzeźwień, pogotowia socjalne,
- miejsca niemieszkalne,
- pustostany, domki, altany działkowe,
- inne miejsca.

Coroczna realizacja ogólnopolskich badań liczby osób bezdomnych w ramach poszczególnych województw jest okazją do poznania miejsc grupowania się osób bezdomnych na danym terenie oraz może dać sposobność do udzielenia bezpośredniej pomocy osobom bezdomnym (zwłaszcza tym, znajdującym się poza placówkami noclegowymi), do których docierają realizatorzy badania. Ponadto stwarza również możliwość udzielenia osobom bezdomnym natychmiastowej pomocy w postaci dostarczenia posiłku czy ciepłej odzieży.

Na podstawie badania przeprowadzonego w 2014 roku przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie pn. Bezdomność w województwie podkarpackim⁵⁹ można stwierdzić, że bezdomność to przede wszystkim problem mężczyzn (84%), jedynie 16% wszystkich respondentów to kobiety. Osoby bezdomne to osoby nisko wykształcone, zazwyczaj z wykształceniem zasadniczym zawodowym (41,4%) oraz podstawowym (34,3%). Przeciętny wiek dorosłej osoby bezdomnej w roku 2014 wyniósł 55 lat, zaś dominującym przedziałem wiekowym badanych osób był przedział między 51 a 60 lat, w którym znajduje się 32,2% całej populacji. Średnia liczba lat pozostawania w obszarze bezdomności w roku 2014 wyniosła w badanej grupie 6,5 roku. Kobiety pozostają w bezdomności średnio rok i cztery miesiące krócej niż mężczyźni. Z przeprowadzonych badań wynika, że najczęstszym powodem bezdomności były konflikty rodzinne (22%). Drugim najczęściej wskazywanym powodem bezdomności okazały się eksmisje oraz wymeldowania (18%). Prawie, co dziesiąta osoba bezdomna zadeklarowała, że powodami bezdomności okazały się: utrata małżonka, rozwody, zły stan zdrowia oraz niepełnosprawność. 8% respondentów jako przyczynę bezdomności wskazało na brak pracy. Najważniejszym czynnikiem, który pomógłby zapobiec bezdomności byłaby „stała praca” (79 wskazań). Drugim co do częstości wskazań czynnikiem było „własne

⁵⁹ Badanie zostało przeprowadzone w schroniskach i noclegowniach funkcjonujących na terenie województwa podkarpackiego.

mieszkanie” (56 wskazań). Rzadziej wskazywano „poprawę stanu zdrowia” czy „stały dochód”. „Schronisko” i „wyjście z uzależnień” to czynniki, które w mniemaniu ankietowanych w najmniejszym stopniu zapobiegłyby w ich przypadku bezdomności. Formą wsparcia, z której bezdomni najczęściej korzystali był posiłek (67 wskazań). Kolejnymi, co do częstości wskazywania formami pomocy osobom bezdomnym na Podkarpaciu okazało się wsparcie finansowe oraz wsparcie psychologiczne. Głównymi problemami bezdomnych są te, związane ze znalezieniem pracy (31%) oraz brakiem schronienia (30%). Z problemami takimi jak uzależnienia (7%) czy brak pożywienia (2%) zmagają się na Podkarpaciu zdecydowanie mniejszy procent bezdomnych. Brak stałej pracy to najpoważniejszy próg w procesie wychodzenia z bezdomności (31%). Ponadto jak pokazały wyniki badania, równie ważne jest wsparcie bliskich osób (20%) oraz spłata lub umorzenie długów (9%). Niemal połowa badanych osób bezdomnych na Podkarpaciu wskazała, że – „nie chcieliby już być osobami bezdomnymi” (47%) – w przypadku możliwości zmiany swojej obecnej sytuacji. Ponadto deklaracje aktywności w kierunku zmiany własnej sytuacji życiowej w postaci określenia – „myślę, że w niedługim czasie przestanę być bezdomny” zaznaczyło 17% ankietowanych. Ponadto jak wynika z przeprowadzonego badania znalezienie stałej pracy bądź pomoc w jej uzyskaniu to nie tylko najważniejsze problemy, ale także i potrzeby osób bezdomnych w województwie podkarpackim.

Wyniki kontroli działań administracji publicznej na rzecz bezdomnych⁶⁰, przeprowadzonej w 2013 roku przez Najwyższą Izbę Kontroli pokazały, że organy administracji publicznej na ogół prawidłowo wykonywały ustawowe obowiązki, świadcząc doraźną pomoc osobom bezdomnym potrzebującym wsparcia instytucjonalnego. W ocenie NIK, interwencyjne wsparcie udzielane osobom bezdomnym zwłaszcza w okresie jesienno-zimowym, było wystarczające i skuteczne. Działania te nie były jednak w sposób systemowy ukierunkowane na ograniczanie skali zjawiska bezdomności. Nie wypracowano i nie wdrożono jednolitych ogólnopolskich standardów pracy z osobami bezdomnymi, jakkolwiek rozpoczęto prace nad ich przygotowaniem. Brak standardów ogranicza możliwość budowania nowoczesnego i skutecznego systemu wsparcia oraz podejmowania działań zapobiegawczych. Obiektywną trudność stanowi ustalenie rzeczywistej liczby osób bezdomnych, aby prawidłowo zwymiarować i zaplanować potrzeby w zakresie wsparcia instytucjonalnego. NIK jednak pozytywnie ocenił inicjatywy Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej dotyczące realizacji ogólnopolskich badań mające na celu ustalenie liczby osób bezdomnych. Ponadto zwraca uwagę, że przy utrzymującej

⁶⁰ Kontrola działań administracji publicznej na rzecz bezdomnych, ujęta w uchwalonym przez Kolegium NIK Planie pracy NIK na 2013 rok, została przeprowadzona z inicjatywy Najwyższej Izby Kontroli, w ramach obszaru właściwości dotyczącego wypełniania przez państwo funkcji opiekuńczych. Celem przeprowadzonej kontroli była ocena realizacji zadań oraz współpracy instytucji działających na rzecz bezdomnych, zaś realizowane było w 20 jednostkach: Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej, 6 urzędach miast, 6 miejskich ośrodkach pomocy społecznej oraz 7 organizacjach pozarządowych.

się na stałym poziomie około 30 tysięcy liczbie bezdomnych⁶¹, kwota środków publicznych na pomoc dla tej grupy osób sukcesywnie rośnie. Wskazuje to na potrzebę zmian o charakterze systemowym, zmieniających kierunki działania państwa z polityki doraźnego radzenia sobie z bezdomnością na interdyscyplinarną, aktywną i spójną działalność ukierunkowaną na rozwiązywanie tego problemu⁶². Rozwiązaniem idącym w pożądanym kierunku – według raportu NIK – jest realizacja *Programu Wspierającego Powrót Osób Bezdomnych do Społeczności*⁶³. Głównym celem Programu jest inspirowanie samorządów gmin oraz podmiotów, o których mowa w art. 25 ust.1 ustawy o pomocy społecznej⁶⁴ do stosowania wszechstronnych metod pomocy i zwalczania bezdomności w zakresie: pomocy doraźnej w sytuacjach kryzysowych, integracji społecznej i wychodzenia z bezdomności oraz prewencji bezdomności (profilaktyki bezdomności). Realizacja celu głównego Programu następuje poprzez wyznaczanie corocznie kilku celów szczegółowych oraz powierzanie ich realizacji podmiotom, których projekty są wybierane w drodze otwartego konkursu ofert. Lista celów szczegółowych jest uzgadniana z Wojewodami (Wydziałami Polityki Społecznej Urzędów Wojewódzkich) po wcześniejszych konsultacjach.

Zgodnie z art. 75 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku⁶⁵ władze publiczne prowadzą politykę sprzyjającą zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych obywateli, w szczególności przeciwdziałają bezdomności, wspierają rozwój budownictwa socjalnego oraz popierają działania obywateli zmierzające do uzyskania własnego mieszkania. Ponadto art. 17 ust. 1, pkt 3 ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej⁶⁶ stanowi, że obowiązek udzielenia schronienia, a także zapewnienie posiłku, niezbędnego ubrania osobom tego pozbawionym należy do zadań własnych gminy.

Poniższe tabele stanowią zestawienie placówek zapewniających miejsca noclegowe oraz wydawania posiłków na terenie województwa podkarpackiego.

⁶¹ W obiegu informacyjnym funkcjonują różne, często odbiegające od siebie, szacunki liczby bezdomnych w Polsce. Za najbardziej miarodajne NIK przyjęła dane uzyskane na podstawie ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych, koordynowanego w 2010 i 2013 roku przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej.

⁶² Więcej na temat badania – www.nik.gov.pl

⁶³ W 2000 roku Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej przygotowało resortowy *Program bezdomność*, zaś od kwietnia 2010 roku realizuje *Program wspierający powrót osób bezdomnych do społeczności*.

⁶⁴ t.j. Dz.U. z 2015 r., poz.163 z późn. zm.

⁶⁵ Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

⁶⁶ t.j. Dz.U. z 2015 r., poz.163 z późn. zm.

Tabela 14. Placówki zapewniające miejsca noclegowe w województwie podkarpackim /stan na czerwiec 2015 rok/

Lp.	Nazwa placówki	Podmiot prowadzący placówkę	Powiat	Miejscowość	Kategoria placówki S,H,N,OW,D*	Realizowane usługi	Adresaci usługi K, M, Dz**	Okres funkcjonowania placówki		Liczba miejsc
								całoroczna TAK/NIE	inna (jaka)	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	Dział Interwencji Kryzysowej Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Krośnie	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Krośnie	m. Krosno	Krosno	H	całodobowa opieka i schronienie dla ofiar przemocy, poradnictwo socjalne, prawne, psychologiczne i rodzinne	K, M, Dz	TAK	-	9
2	Schronisko dla Bezdomnych	Towarzystwo Pomocy im. Św. Brata Alberta - Koło Krośnieńskie	m. Krosno	Krosno	S	noclegi, żywienie, prysznic, wydawanie odzieży	M	TAK	-	15
3	Schronisko dla Bezdomnych Mężczyzn	Koło Przemyskie Towarzystwa Pomocy im. Św. Brata Alberta	m. Przemyśl	Przemyśl	S	całodobowe schronienie	M	TAK	-	75 z możliwością ich zwiększenia o 40 w sezonie zimowym
4	Noclegownia dla Kobiet	Caritas Archidiecezji Przemyskiej	m. Przemyśl	Przemyśl	N	zapewnienie noclegów od X - IV dla 40 kobiet oraz 1 gorącego posiłku, dodatkowo suchy prowiant na śniadania i kolacje	K	NIE	X-IV	40
5	Caritas Dom Matki i Dziecka Archidiecezji Przemyskiej	Caritas Archidiecezji Przemyskiej	m. Przemyśl	Przemyśl	D	wyżywienie, utrzymanie i schronienie dla kobiet w stanie błogosławionym, bezdomnych matek z dziećmi i osób w ramach interwencji kryzysowej	K, Dz	TAK	-	30
6	Schronisko dla Bezdomnych Mężczyzn	Rzeszowskie Towarzystwo Pomocy im. św. Brata Alberta w Rzeszowie	m. Rzeszów	Rzeszów	S	nocleg, wyżywienie, zapewnienie niezbędnej odzieży, pomoc w wyrobieniu dokumentów, pomoc lekarska, praca resocjalizacyjna, reintegracja społeczna i zawodowa	M	Tak	-	80 w sytuacji kryzysowej do 120
7	Hostel dla Bezdomnych Mężczyzn	Rzeszowskie Towarzystwo Pomocy im. św. Brata Alberta w Rzeszowie	m. Rzeszów	Rzeszów	H	nocleg i dzienny pobyt dla osób wytypowanych przez Rzeszowskie Towarzystwo Pomocy im. św. Brata Alberta (osoby te muszą się same utrzymać)	M	Tak	-	7
8	MOPS Rzeszów - Ośrodek Poradnictwa Specjalistycznego i Interwencji Kryzysowej	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Rzeszowie	m. Rzeszów	Rzeszów	H	pokoje interwencyjne, interwencja kryzysowa, poradnictwo specjalistyczne	K, Dz	Tak	-	21

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
9	Stowarzyszenie "Emaus"	Stowarzyszenie "Emaus"	m. Rzeszów	Rzeszów	OW	nocleg, wyżywienie, niezbędna odzież, pomoc w wyrobieniu dokumentów, możliwość wykonywania pracy	M	TAK	-	8 z możliwością ich zwiększenia do 10
10	Dom Bł. Matki Teresy z Kalkuty w Tarnobrzegu	Parafia Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Tarnobrzegu	m. Tarnobrzeg	Tarnobrzeg	D	wyżywienie, odzież, opieka lekarska	K, M	TAK	-	80
11	Ośrodek Interwencji Kryzysowej przy Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w Ustrzykach Dolnych	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Ustrzykach Dolnych	bieszczadzki	Ustrzyki Dolne	H	zapewnienie schronienia dla osób i rodzin będących ofiarami przemocy domowej	K, Dz	TAK	-	5
12	Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Dębicy	Powiat Dębicki	dębicki	Dębica	H	całodobowa opieka, schronienie w sytuacjach kryzysowych	K, M, Dz	Tak	-	12
13	Dom dla Bezdomnych Mężczyzn	Koło Dębickie Towarzystwa Pomocy im. Św. Brata Alberta	dębicki	Dębica	D	zapewnienia całodobowego schronienia, wyżywienia, pomocy medycznej oraz innych usług	M	TAK	-	30
14	Noclegownia	Koło Dębickie Towarzystwa Pomocy im. Św. Brata Alberta	dębicki	Dębica	N	zapewnienia całodobowego schronienia, wyżywienia, pomocy medycznej oraz innych usług	M	NIE	01.10 - 31.03	10
15	Dom dla Bezdomnych Kobiet i Mężczyzn	Koło Dębickie Towarzystwa Pomocy im. Św. Brata Alberta	dębicki	Dębica	D	zapewnienia całodobowego schronienia, wyżywienia, pomocy medycznej oraz innych usług	K, M	TAK	-	35
16	Mieszkanie chronione	Polskie Stowarzyszenie Na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym koło w Jarosławiu (PSOU) na zlecenie Powiatu Jarosławskiego	jarosławski	Jarosław	OW	przygotowanie osób do prowadzenia samodzielnego życia oraz zapewnienie warunków samodzielnego funkcjonowania w środowisku, w integracji ze społecznością lokalną.	K, M	Tak	-	9
17	Schronisko dla Bezdomnych Mężczyzn	Fundacja Pomocy Młodzieży im. Jana Pawła II "Wzrastanie"	jarosławski	Jarosław	S	całodobowy pobyt dla osób bezdomnych, wyżywienie	M	TAK	-	65 z możliwością ich zwiększenia o 20 w sezonie zimowym

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
18	Schronisko dla Bezdolnych i Samotnych Kobiet	Towarzystwo Pomocy im. Św. Brata Alberta Koło w Jarosławiu	jarosławski	Jarosław	S	całodobowy pobyt dla osób bezdomnych, żywienia	K	TAK	-	32 z możliwością ich zwiększenia o 6 w sezonie zimowym
19	Punkt Interwencji Kryzysowej	Powiatowe Centrum Pomocy w Jarosławiu	jarosławski	Jarosław	OW	udzielenie schronienia w sytuacjach kryzysowych	K, M, Dz	TAK	-	6
20	Schronisko dla Bezdolnych Mężczyzn w Jaśle	Rzeszowskie Towarzystwo Pomocy im. Św. Brata Alberta w Rzeszowie	jasielski	Jasło	S	dom czasowego pobytu dla bezdomnych mężczyzn pozbawionych wystarczających środków do życia, wzorowany na przytuliskach św. Brata Alberta	M	Tak	-	40 w sytuacji kryzysowej do 45
21	Ośrodek Interwencji Kryzysowej z siedzibą w Niwiskach	Powiat Kolbuszowski	kolbuszowski	Niwiska	H	schronienie w sytuacjach kryzysowych, nocleg, poradnictwo	K, M, Dz	TAK	-	10
22	Ośrodek Interwencji Kryzysowej przy Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w Krośnie	Powiat Krośnieński	krośnieński	Krosno	H	miejsca hostelowe w sytuacjach kryzysowych oraz poradnictwo specjalistyczne: prawne, psychologiczne, pedagogiczne, socjalne (poradnictwo w godzinach pracy PCPR od 7:30 do 15:30)	K, M, Dz	TAK	-	4
23	Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie "SOS" w Lesku	Powiat Leski	leski	Lesko	OW	schronienie dla ofiar przemocy, wsparcie psychologiczne, prawne, socjalne, pedagogiczne, grupa wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie	K, M, Dz	TAK	-	20
24	Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie w Nowej Sarzynie	Powiat Leżajski	leżajski	Nowa Sarzyna	OW	nocleg dla ofiar przemocy, żywienia, pomoc psychologiczna, prawna, interwencja kryzysowa	K, M, Dz	TAK	-	18
25	Noclegownia dla Bezdolnych Mężczyzn	Caritas Archidiecezji Przemyskiej Oddział Leżajsk	leżajski	Leżajsk	N	nocleg, żywienie, możliwość skorzystania z zaplecza sanitarnego oraz magazynu odzieży używanej	M	TAK	-	28
26	Punkt Interwencji Kryzysowej	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Mielcu	mielecki	Mielec	OW	całodobowe schronienie osobom w sytuacjach kryzysowych, poradnictwo: psychologiczne, prawne, rodzinne	K, M, Dz	TAK	-	7

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
27	Schronisko dla Bezdomnych Mężczyzn im. św. Brata Alberta	Koło Mieleckie Towarzystwa Pomocy im. Św. Brata Alberta	mielecki	Mielec	S	udzielanie tymczasowo noclegów dla bezdomnych, wydawanie posiłków i żywności, pomoc w załatwianiu spraw urzędowych, zapewnianie bezdomnym środków sanitarno-higienicznych, dostęp do urządzeń kulturalno-oświatowych, odzieży, obuwia, podstawowych leków, przestrzeganie procedury postępowania z osobami bezdomnymi wymagającymi pomocy w okresie zimowym - przyjmowanie na nocleg z zapewnieniem posiłku	M	TAK	-	20
28	Ośrodek Interwencji Kryzysowej	Caritas Diecezji Sandomierskiej	niżański	Rudnik nad Sanem	H	schronienie w sytuacjach kryzysowych, wyżywienie, odzież, pomoc rzeczowa	K, M, Dz	TAK	-	10
29	Dom Samotnej Matki	Caritas Diecezji Sandomierskiej	niżański	Rudnik nad Sanem	OW	schronienie, wyżywienie, odzież, pomoc rzeczowa	K, Dz	TAK	-	4
30	Schronisko dla Bezdomnych Kobiet	Caritas Diecezji Sandomierskiej	niżański	Rudnik nad Sanem	S	schronienie, wyżywienie, odzież, pomoc rzeczowa	K, Dz	TAK	-	16
31	Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie w Korytnikach	Powiat Przemyski	przemyski	Korytniki	OW	schronienie dla ofiar przemocy, poradnictwo prawne, psychologiczne, pedagogiczne i socjalne	K, M, D	TAK	-	20
32	Dom Rodzinny	Stowarzyszenie Pomagamy Będącym w Potrzebie	przemyski	Kotów	D	schronienie i wyżywienie dla osób bezdomnych	K, M, Dz	TAK	-	50
33	Schronisko dla Bezdomnych Kobiet w Przeworsku	Fundacja Pomocy Młodzieży im. Jana Pawła II „Wzrastanie”	przeworski	Przeworsk	S	całodobowe schronienie	K	TAK	-	12
34.	Powiatowy Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Lubzinie	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Ropczycach	ropczycko-sędziszowski	Lubzina	H	schronienie w sytuacjach kryzysowych, w tym dla osób doświadczających przemocy w rodzinie, poradnictwo specjalistyczne	M, K, Dz	TAK	-	4
35	Schronisko dla Bezdomnych Kobiet w Raławówce	Rzeszowskie Towarzystwo Pomocy im. św. Brata Alberta w Rzeszowie	rzeszowski	Raławówka	S	wyżywienie, nocleg, odzież, środki higieny osobistej, pomoc w załatwianiu spraw urzędowych	K	Tak		38 w sytuacji kryzysowej do 50

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
36	Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Górnem	Powiat Rzeszowski Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Rzeszowie	rzeszowski	Górno	H	udzielanie osobom i rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji kryzysowej spowodowanej np. przemocą, handlem ludźmi, specjalistycznej pomocy psychologicznej, poradnictwa socjalnego i prawnego, a także w sytuacjach uzasadnionych schronienia do 3 miesięcy, bez względu na posiadany dochód; interdyscyplinarne działania podejmowane na rzecz osób i rodzin będących w stanie kryzysu, których celem jest przywrócenie równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia sobie, prowadzenie działań profilaktycznych	K, M, Dz	TAK	-	12
37	Dom Inwalidy Bezdomnego	Towarzystwo Pomocy im. Św. Brata Alberta Koło w Sanoku	sanocki	Sanok	D	pomoc bezdomnym, zagrożonym bezdomnością, niepełnosprawnym w zaspokajaniu potrzeb	M	TAK	-	100
38	Chrześcijański Dom "Przystań"	Fundacja Latarnia	sanocki	Wola Piotrowa	D	nocleg, wyżywienie, ubranie, terapia	M	TAK	-	16
39	Stalowowski Ośrodek Wsparcia i Interwencji Kryzysowej	Stowarzyszenie Ruch Pomocy Psychologicznej "Integracja"	stalowowski	Stalowa Wola	H, OW,	schronienie w sytuacjach kryzysowych, poradnictwo pedagogiczne, prawne, psychologiczne, psychologiczna interwencja kryzysowa, psychoedukacja, psychoterapia, w tym rodzinna	K, M, Dz	TAK	-	12
40	Schronisko dla Bezdomnych Mężczyzn im. Św. Brata Alberta	Koło Stalowowskie Towarzystwa Pomocy im. Św. Brata Alberta	stalowowski	Stalowa Wola	S	schronienie, wyżywienie, odzież, dyżury psychologa i terapeuty	M	TAK	-	18
41	Ośrodek Interwencji Kryzysowej działający przy Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w Strzyżowie	Powiat Strzyżowski	strzyżowski	Strzyżów	H	udzielenie całodobowego schronienia dla ofiar przemocy domowej	M, K, Dz	TAK	-	4

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
42	Centrum Wsparcia i Rehabilitacji Społecznej w Gorzycach- Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie	Powiat Tarnobrzeski	tarnobrzeski	Gorzycy	OW	całodobowy pobyt dla ofiar przemocy w rodzinie, pomoc psychologiczna, prawna pedagogiczna, socjalną, rodzinną	M, K, Dz	TAK	-	30
43	Schronisko dla Bezdomnych i Biednych Kobiet w Gorzycach	Towarzystwo Pomocy im. Św. Brata Alberta Koło Gorzyckie	tarnobrzeski	Gorzycy	S	nocleg, wyżywienie, usługi pielęgnacyjno-opiekuńcze	K	TAK	-	16

Źródło: Podkarpacki Urząd Wojewódzki.

Legenda: * S - schronisko, H - hostel, D - dom dla bezdomnych, N - noclegownia, OW - ośrodek wsparcia

** K - kobiety, M - mężczyźni, Dz - dzieci

Tabela 15. Jadłodajnie funkcjonujące na terenie województwa podkarpackiego /stan na listopad 2014 rok/

Lp.	Nazwa placówki	Podmiot prowadzący	Powiat	Miejscowość	Forma pomocy	Liczba posiłków wydawanych dziennie
1	2	3	4	5	6	
1	Towarzystwo Pomocy im. Św. Brata Alberta Koło Krośnieńskie	Towarzystwo Pomocy im. Św. Brata Alberta Koło Krosno	m. Krosno	Krosno	gorące posiłki, chleb, odzież	90
2	Kuchnia dla potrzebujących	Towarzystwo Pomocy im Św. Brata Alberta Koło Przemyśl	m. Przemyśl	Przemyśl	gorące posiłki	150
3	Kuchnia dla ubogich	Caritas Archidiecezji Przemyskiej	m. Przemyśl	Przemyśl	gorące posiłki	300
4	Kuchnia dla ubogich	Rzeszowskie Towarzystwo Pomocy im. Św. Brata Alberta, Caritas Diecezji Rzeszowskiej	m. Rzeszów	Rzeszów	gorące posiłki, pomoc żywnościowa, odzież, obuwie, środki czystości, pomoc finansowa	2000
5	Jadłodajnia Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Brzozowie	MOPS w Brzozowie	brzozowski	Brzozów	gorące posiłki	60
6	Caritas Matki Bożej Anielskiej	Parafia pw. Matki Bożej Anielskiej	dębicki	Dębica	żywność, odzież	300
7	Caritas przy Parafii pw. Miłosierdzia Bożego	Parafia pw. Miłosierdzia Bożego	dębicki	Dębica	żywność, sprzęt AGD	60
8	Kuchnia im. Św. Brata Alberta przy kościele NMP Królowej Polski	Towarzystwo Pomocy Im. Św. Brata Alberta Koło Jarosław	jarosławski	Jarosław	gorące posiłki	110
9	Jadłodajnia Caritas Diecezji Rzeszowskiej	Caritas Diecezji Rzeszowskiej Okręg Jasło	jasielski	Jasło	gorące posiłki, paczki żywnościowe (w okresie przedświątecznym)	100
10	Jadłodajnia Caritas	Zespół Charytatywny przy Parafii pw. Wszystkich Świętych	kolbuszowski	Kolbuszowa	gorące posiłki, wydawanie żywności, talonów, zakup leków	30
11	Stołówka dla osób starszych i samotnych przy PKPS	Polski Komitet Pomocy Społecznej	kolbuszowski	Kolbuszowa	ciepły posiłek, wydawanie żywności	35
12	Jadłodajnia dla ubogich	Caritas Archidiecezji Przemyskiej	leżajski	Leżajsk	gorące posiłki	60
13	Punkt wydawania gorącego posiłku	Spółdzielnia Socjalna "Azalia" w Nowej Sarzynie	leżajski	Nowa Sarzyna	gorący posiłek, żywność	b.d.
14	Stołówka w MOPS w Lubaczowie	MOPS w Lubaczowie	lubaczowski	Lubaczów	gorące posiłki	40

	1	2	3	4	5	6
15	Towarzystwo Pomocy im. Św. Brata Alberta Koło Łańcuckie	Towarzystwo Pomocy im. Św. Brata Alberta Koło Łańcuckie	łańcucki	Łańcut	odzież, obuwie, gorące posiłki	150
16	Jadłodajnia Caritas	Caritas przy Parafii pw. Św. Mateusza	mielecki	Mielec	gorące posiłki	50
17	Jadłodajnia Caritas	Caritas przy Parafii pw. MBNP	mielecki	Mielec	gorące posiłki	100
18	Handel-Gastronomia Alicja Madej	GOPS	nizański	Nisko	dożywianie	b.d.
19	Restauracja STYLOWA	GOPS	nizański	Nisko	dożywianie	b.d.
20	Jadłodajnia Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Przeworsku	MOPS Przeworsk	przeworski	Przeworsk	gorące zupy, chleb	160
21	Dzienny Dom Pobytu Emerytów, Rencistów, Inwalidów i Osób Samotnych	Urząd Miasta i Gminy Ropczyce	ropczycko-sędziszowski	Ropczyce	w okresie zimowym gorące posiłki dla bezdomnych z terenu miasta i gminy	b.d.
22	Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sędziszowie Młp.	M-GOPS w Sędziszowie Młp.	ropczycko-sędziszowski	Sędziszów Młp.	gorące posiłki w okresie zimowym (listopad-marzec) od poniedziałku do piątku	b.d.
23	Parafialny Zespół Caritas przy Parafii pw. Trójcy Św. w Głogowie	Caritas	rzeszowski	Głogów Młp.	gorące posiłki	60
24	Jadłodajnia	Towarzystwo Pomocy im Św. Brata Alberta Koło Sanok	sanocki	Sanok	gorące posiłki	112-200
25	Kuchnia przy klasztorze	Klasztor Ojców Franciszkanów	sanocki	Sanok	kanapki	b.d.
26	Parafia pod Wezwaniem Zwiastowania Pańskiego w Stalowej Woli	Klasztor Braci Mniejszych kapucynów	stalowowolski	Stalowa Wola	ciepły posiłek i suchy prowiant	5
27	Kuchnia dla ubogich	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Strzyżowie	strzyżowski	Strzyżów	gorące posiłki	30
28	Punkt Wydawania Posiłków	MGOPS w Nowej Dębie	tarnobrzeski	Nowa Dęba	gorące posiłki	140
29	Punkt Wydawania Gorącego Posiłku	MOPR w Tarnobrzegu	tarnobrzeski	Tarnobrzeg	gorące posiłki, chleb	70

Źródło: www.mpips.gov.pl

Wspieranie dzieci i młodzieży

Rodzina stanowi jedyną grupę społeczną dającą człowiekowi psychiczne i emocjonalne wsparcie oraz poczucie bezpieczeństwa. Żadna, choćby świetnie zorganizowana instytucja, nie jest w stanie zapewnić dziecku zaspokojenia potrzeb związanych z afiliacją, poczuciem akceptacji, tożsamości i miłości na takim poziomie, jaki realizuje dobrze funkcjonująca rodzina.

Niestety, nie wszystkie rodziny funkcjonują prawidłowo. Wiele z nich napotyka trudności finansowe, zdrowotne czy emocjonalne, z którymi nie potrafi sobie samodzielnie poradzić. W takich sytuacjach, gdzie ponadto dochodzi do zaniedbań w sferze opiekuńczo-wychowawczej w stosunku do dzieci, zwykle interweniuje państwo⁶⁷. Z analizy danych zawartych w raporcie pn. „Ocena zasobów pomocy społecznej – 2014 rok”⁶⁸ wynika, że zjawisko bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych występujące w województwie podkarpackim ma tendencję malejącą (w 2014 roku liczba rodzin zmniejszyła się o 6,7% w stosunku do roku poprzedniego), jednak w dalszym ciągu znaczna część rodzin korzystających z pomocy społecznej jest objęta wsparciem z tego powodu. Ponadto prognozowany jest wzrost tego zjawiska w roku 2015.

Tabela 16. Pomoc udzielana z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych

WYSZCZEGÓLNIENIE	Rok 2012	Rok 2013	Rok 2014	Prognoza na rok 2015
BEZRADNOŚĆ W SPRAWACH OPIEKUŃCZO-WYCHOWAWCZYCH				
Liczba rodzin	12 993	12 717	12 116	12 410
Liczba osób w rodzinach	53 125	50 716	47 515	48 663

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej – 2014 rok, ROPS Rzeszów.

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej⁶⁹ określa rodzaje wsparcia udzielanego rodzinie przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Rodzina może liczyć na pomoc w formie: konsultacji i poradnictwa specjalistycznego, terapii i mediacji, usług opiekuńczych i specjalistycznych, poradnictwa prawnego, udziału w grupach wsparcia oraz grupach samopomocowych. „Jak wynika z danych uzyskanych za pomocą badań ankietowych niewiele gmin świadczy kompleksową, specjalistyczną pomoc dla rodzin w tym zakresie.

⁶⁷ L. Winogrodzka, *Rodziny zastępcze i ich dzieci*, Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2007.

⁶⁸ Raport pn. „Ocena zasobów pomocy społecznej – 2014 rok” dostępny jest na stronie www.rops.rzeszow.pl

⁶⁹ t.j. Dz.U. z 2015 r., poz. 332 z póź. zm.

Tabela 17. Metody pracy z rodziną stosowane na terenie gmin woj. podkarpackiego /dane z ankiet ROPS - stan na maj 2014r./

LP.	METODY PRACY Z RODZINĄ	LICZBA GMIN
1	Specjalistyczne poradnictwo	51
2	Terapia	17
3	Mediacje	8
4	Specjalistyczne i opiekuńcze usługi	102
5	Poradnictwo prawne	56
6	Grupy wsparcia	16
7	Inne	27

Źródło: Wojewódzki Program Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej na lata 2014 – 2020.

Najbardziej rozpowszechnioną formą pracy z rodziną są specjalistyczne i opiekuńcze usługi – tę metodę pracy realizuje 102 gminy w regionie. Grupy wsparcia, grupy samopomocowe, mediacje i terapie to metody pracy z rodziną, po które sięga zaledwie kilka lub kilkanaście gmin. Specjalistyczna pomoc oferowana jest głównie przez większe ośrodki pomocy społecznej, usytuowane przede wszystkim w miastach powiatowych⁷⁰.

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej⁷¹ w 2011 roku wprowadziła funkcję tzw. asystenta rodziny, który pełni inną rolę niż pracownik socjalny.

Asystent ma być bliżej rodziny i jej problemów, a jego elastyczny, nienormowany czas pracy powinien być dostosowany do rytmu życia rodziny i jej realnych potrzeb. Ma pomagać nie tylko w problemach wychowawczych, ale również w codziennych sprawach. Ponadto rola asystenta skupiać się powinna również na motywowaniu członków rodzin do podnoszenia swoich kwalifikacji zawodowych w sytuacjach, gdy są one niewystarczające; udzielenia pomocy w poszukiwaniu, podejmowaniu i utrzymywaniu pracy zarobkowej, a także motywowaniu do udziału w zajęciach grupowych dla rodziców oraz udzielaniu wsparcia dzieciom.

⁷⁰ Wojewódzki Program Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej na lata 2014 – 2020, www.rops.rzeszow.pl

⁷¹ t.j. Dz.U. z 2015 r., poz. 332 z póź. zm.

Tabela 18. Zatrudnienie asystenta rodziny

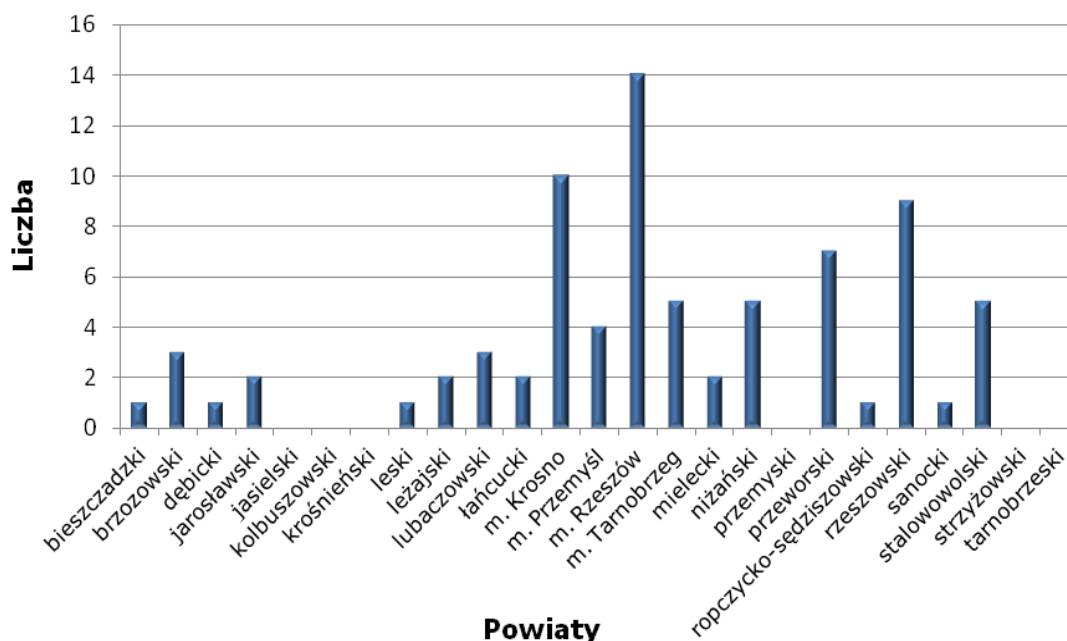
Lp.	Powiat	Liczba rodzin objęta pracą asystenta rodziny				Liczba asystentów rodziny			
		Rok 2012	Rok 2013	Rok 2014	Prognoza na rok 2015	Rok 2012	Rok 2013	Rok 2014	Prognoza na rok 2015
1	m. Krosno	81	137	43	44	2	2	2	2
2	m. Przemyśl	80	86	103	103	6	5	5	5
3	m. Rzeszów	23	42	46	61	6	3	4	6
4	m. Tarnobrzeg	26	36	47	47	3	2	3	3
5	bieszczadzki	0	5	21	26	0	2	3	3
6	brzozowski	16	10	39	65	6	3	4	6
7	dębicki	35	72	121	131	6	9	12	11
8	jarosławski	33	68	130	141	4	12	11	14
9	jasielski	76	76	111	125	8	8	10	12
10	kolbuszowski	30	32	42	46	6	6	6	6
11	krośnieński	48	61	90	127	5	6	9	11
12	leski	21	25	52	47	3	3	6	7
13	leżajski	60	79	118	98	10	9	8	9
14	lubaczowski	0	5	13	35	1	2	3	6
15	łańcucki	10	34	40	64	2	3	7	8
16	mielecki	54	79	118	108	9	14	14	14
17	niżański	0	20	82	85	0	5	11	10
18	przemyski	24	36	149	101	6	12	13	9
19	przeworski	74	85	108	97	8	9	12	10
20	ropczycko-sędziszowski	25	32	39	42	4	7	6	5
21	rzeszowski	57	98	121	182	7	10	12	21
22	sanocki	68	82	98	96	5	7	7	10
23	stałowowolski	45	81	100	110	5	6	10	9
24	strzyżowski	9	16	48	56	1	2	5	5
25	tarnobrzesci	32	79	93	97	4	7	7	7
SUMA		927	1 376	1 972	2 134	117	154	190	209

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej – 2014 rok, ROPS Rzeszów.

Począwszy od 2012 roku stale wzrasta liczba rodzin objętych pracą asystenta rodziny. W roku 2014 liczba rodzin wyniosła 1 972, co świadczy o tym, że na jednego asystenta przypadało średnio ponad 10 rodzin.

Kolejną formą pomocy w sytuacjach kryzysowych, a także w celu zapewnienia dziecku pomocy w nauce, organizacji czasu wolnego jest funkcjonowanie świetlic socjoterapeutycznych. Z danych uzyskanych z urzędów gmin województwa podkarpackiego wynika, że w 6 powiatach nie funkcjonują tego typu świetlice. Zaznaczyć należy, że największą liczbę świetlic socjoterapeutycznych odnotowano w miastach na prawach powiatu, tj. w Rzeszowie i Krośnie.

Wykres 4. Liczba świetlic socjoterapeutycznych funkcjonujących na terenie województwa podkarpackiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z urzędów gmin województwa podkarpackiego.

Bezradność jest często wynikiem zaburzenia równowagi systemu rodzinnego przejawiającego się trudnościami we właściwym wypełnianiu ról społecznych przez poszczególnych członków rodziny, często jest również przyczyną złego funkcjonowania rodziny. Wszelka pomoc powinna zmierzać do udzielania rodzinie wsparcia w odbudowie prawidłowych relacji i umacniania prawidłowych postaw rodzicielskich. Warunkiem powodzenia jest możliwie jak najwcześniejsze udzielenie pomocy oraz stosowanie działań profilaktyczno-ochronnych. Jednak w przypadku gdy wyczerpane zostały wszystkie formy pomocy rodzicom lub gdy dobro dziecka przemawia za niezwłocznym zapewnieniem mu opieki poza rodziną biologiczną, wówczas może zostać umieszczone w pieczy zastępczej, której celem jest zapewnienie mu czasowej opieki i wychowania.

Umieszczenie w instytucjonalnej pieczy zastępczej następuje w sytuacji, gdy brakuje możliwości umieszczenia dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej lub z innych ważnych powodów nie jest to zasadne.

Instytucjonalna piecza zastępcza jest sprawowana w formie:

1. Placówek opiekuńczo-wychowawczych - zapewniają dziecku całodobową opiekę i wychowanie oraz zaspokajają jego niezbędne potrzeby, realizują plan pomocy dziecku. Placówki te dzielą się na:
 - socjalizacyjne,
 - interwencyjne,
 - specjalistyczno-terapeutyczne lub rodzinne.

W placówkach tych (z wyjątkiem placówek typu rodzinnego) umieszczane są dzieci powyżej 10 roku życia, wymagające szczególnej opieki lub mające trudności w przystosowaniu się do życia w rodzinie. W wyjątkowych sytuacjach, szczególnie gdy przemawia za tym stan zdrowia dziecka lub dotyczy to rodzeństwa, w placówkach tych można umieścić dziecko poniżej 10 roku życia. Placówki opiekuńczo-wychowawcze typu rodzinnego zajmują się wychowywaniem dzieci w różnym wieku, w tym dzieci dorastających i usamodzielniających się. Umożliwiają one wspólne wychowanie i opiekę licznemu rodzeństwu.

Tabela 19. Placówki opiekuńczo-wychowawcze

WYSZCZEGÓLNIENIE		Rok 2012	Rok 2013	Rok 2014
PLACÓWKI OPIEKUŃCZO-WYCHOWAWCZE OGÓŁEM				
Liczba placówek	1	36	36	37
Liczba miejsc w placówkach ogółem	2	975	848	810
Liczba osób korzystających	3	1 168	966	889
W TYM: PLACÓWKI TYPU RODZINNEGO				
Liczba placówek	4	8	8	6
Liczba miejsc w placówkach ogółem	5	60	60	48
Liczba osób korzystających	6	55	54	41

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej – 2014 rok, ROPS Rzeszów.

2. Regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych, w których umieszczane są dzieci wymagające szczególnej opieki, które ze względu na stan zdrowia wymagający stosowania specjalistycznej opieki i rehabilitacji nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej lub w placówce opiekuńczo - wychowawczej.
3. Interwencyjnych ośrodków preadopcyjnych, w których umieszczane są dzieci wymagające specjalistycznej opieki, które w okresie oczekiwania na przysposobienie nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej. Ich pobyt w ośrodku nie może trwać dłużej niż do ukończenia pierwszego roku życia.

Obecnie wspiera się działania polegające na zastąpieniu, opieki instytucjonalnej, na rzecz tworzenia oraz wspierania rodzinnych form pieczy zastępczej oraz zapewnienia pomocy dla osób usamodzielniających się. Rodzina zastępcza jest podstawową i optymalną formą pomocy dzieciom, które z powodu kryzysu w rodzinie, czy innych zdarzeń traumatycznych, musiały przez jakiś czas przebywać poza domem.

Do form rodzinnej pieczy zastępczej należą:

1. Rodzina zastępcza – zapewnia opiekę i wychowanie dzieciom pozbawionym całkowicie lub częściowo opieki rodzicielskiej; może też być ustanowiona dla dziecka niedostosowanego społecznie.

Wyróżniamy następujące typy rodzin zastępczych:

- rodzina zastępcza spokrewniona – tworzona przez małżonków lub osobę nie pozostającą w związku małżeńskim, będący wstępnymi lub rodzeństwem dziecka, którym przysługuje pomoc finansowa na utrzymanie dziecka;
- rodzina zastępcza niezawodowa – tworzona przez małżonków lub osobę nie pozostającą w związku małżeńskim, niebędący wstępnymi lub rodzeństwem dziecka, którym przysługuje świadczenie pieniężne na pokrycie kosztów utrzymania każdego umieszczonego w tej rodzinie dziecka; w rodzinie umieszcza się w tym samym czasie nie więcej niż 3 dzieci (z wyjątkiem licznego rodzeństwa);
- rodzina zastępcza zawodowa – tworzona przez małżonków lub osobę nie pozostającą w związku małżeńskim, niebędący wstępnymi lub rodzeństwem dziecka; oprócz świadczenia pieniężnego na pokrycie kosztów utrzymania każdego umieszczonego w niej dziecka otrzymuje ona także wynagrodzenie z tytułu pełnienia funkcji rodziny zastępczej; w rodzinie tej umieszcza się w tym samym czasie nie więcej niż 3 dzieci (z wyjątkiem licznego rodzeństwa); może działać m.in. jako:
 - rodzina zastępcza zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego, która przyjmuje dziecko na podstawie orzeczenia sądu, w przypadku gdy dziecko zostało doprowadzone przez Policję lub Straż Graniczną, na wniosek rodziców dziecka lub innej osoby, w przypadku bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie;
 - rodzina zastępcza zawodowa specjalistyczna – umieszcza się w niej w szczególności: dzieci legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności.

2. Rodzinny dom dziecka - tworzą małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim. W tym samym czasie może w nim przebywać nie więcej niż 8 dzieci (z wyjątkiem licznego rodzeństwa).

Rodziny zastępcze oraz rodzinne domy dziecka zapewniają dziecku całodobową opiekę i wychowanie, traktują je w sposób sprzyjający poczuciu godności i wartości osobistej, zapewniają kształcenie, rozwój uzdolnień i zainteresowań oraz dostęp do świadczeń zdrowotnych. Ponadto zaspokajają potrzeby emocjonalne dziecka, potrzeby

bytowe, rozwojowe, społeczne i religijne, a także zapewniają ochronę przed arbitralną i bezprawną ingerencją w życie prywatne dziecka oraz umożliwiają mu kontakt

Tabela 20. Rodzinna piecza zastępcza

WYSZCZEGÓLNIENIE		Rok 2012	Rok 2013	Rok 2014	Prognoza na rok 2015
RODZINY ZASTĘPCZE					
RODZINY SPOKREWNIONE					
Liczba rodzin	1	858	887	830	851
Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach	2	1 147	1 249	1 114	1 145
RODZINY NIEZAWODOWE					
Liczba rodzin	3	474	515	498	515
Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach	4	695	753	695	703
RODZINY ZAWODOWE					
Liczba rodzin	5	56	62	79	86
Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach	6	195	210	225	253
W TYM:					
RODZINY ZASTĘPCZE SPECJALISTYCZNE					
Liczba rodzin	7	9	9	12	12
Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach	8	23	20	27	27
RODZINY ZASTĘPCZE PEŁNIĄCE FUNKCJĘ POGOTOWIA RODZINNEGO					
Liczba rodzin	9	5	10	11	11
Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach	10	27	39	22	24
RODZINNY DOM DZIECKA					
Liczba rodzin	12	2	2	4	5
Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach	13	12	13	19	28

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej – 2014 rok, ROPS Rzeszów.

z rodzicami i innymi bliskimi osobami, chyba że z uwagi na dobro dziecka sąd postanowi inaczej. Na rodzinie zastępczej lub prowadzącym rodzinny dom dziecka spoczywa obowiązek, a jednocześnie prawo wykonywania bieżącej pieczy nad dzieckiem, jego wychowania i reprezentowania. Pozostałe obowiązki i prawa wynikające z władzy rodzicielskiej należą do rodziców dziecka⁷².

Powyższa tabela przedstawia informacje dotyczące liczby rodzin oraz dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej na terenie województwa podkarpackiego w latach 2012-2014. Z analizy danych wynika, że w przeciwieństwie do roku 2013, w roku 2014 spadła zarówno liczba rodzin spokrewnionych z dzieckiem, jak i rodzin zastępczych niezawodowych. Wzrost zauważalny jest natomiast w przypadku liczby rodzin oraz dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych zawodowych.

⁷² Pod red. A. Kwaśniewskiej, *Poradnik rodzicielstwa zastępczego*, Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, Warszawa 2013.

Umieszczenie dziecka poza rodziną naturalną powinno stanowić środek ostateczny, stosowany gdy rodzice zagrażają dobru dziecka. Dziecko umieszcza się w pieczy zastępczej do czasu zaistnienia warunków umożliwiających jego powrót do rodziny albo do czasu umieszczenia go w rodzinie adopcyjnej.

W drodze adopcji realizuje się prawo dziecka do wychowania w środowisku rodzinnym. Rodzina adopcyjna stanowi najkorzystniejszą formę opieki nad dzieckiem, które z różnych przyczyn zostało pozbawione możliwości wychowania w rodzinie biologicznej, stwarza bowiem warunki niemal identyczne z warunkami panującymi w rodzinie naturalnej. Adopcja stanowi niejednokrotnie jedyną szansę na zostanie rodzicem, a dla wielu dzieci jest jedyną drogą do posiadania prawdziwego domu. Prowadzenie procedur adopcyjnych oraz przygotowanie kandydatów do przysposobienia dziecka należy do wyłącznej kompetencji ośrodków adopcyjnych. Procedura adopcyjna jest długotrwałym i sformalizowanym procesem, bowiem kandydaci do przysposobienia dziecka muszą spełnić szereg warunków, które są weryfikowane w procesie kwalifikacyjnym.

Tabela 21. Adopcja w województwie podkarpackim

WYSZCZEGÓLNIENIE	2013	2014
Liczba przysposobionych dzieci	83	52
Liczba prowadzonych preadopcji	89	66
Liczba kandydatów, którzy zgłosili się do ośrodka w celu przysposobienia dziecka w danym roku	168	129
Liczba kandydatów (małżeństw i osób samotnych) zakwalifikowanych do przysposobienia dziecka w danym roku	50	20
Liczba osób przeszkolonych	179	85

Źródło: dane własne ROPS.

Ponadto w ramach działań nakierowanych na rodzinę przeżywającą problemy opiekuńczo-wychowawcze, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie w imieniu Samorządu Województwa Podkarpackiego realizuje i koordynuje Wojewódzki Program Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej na lata 2014-2020, którego głównym celem jest budowanie i rozwój zintegrowanego systemu wsparcia i pomocy rodzinie oraz pieczy zastępczej w regionie.

Rodzina jako najważniejsza grupa społeczna, m.in. przygotowuje dziecko do życia w społeczeństwie, zaspakaja podstawowe potrzeby, dostarcza wzorce zachowania. Jedną z poważnych kwestii mających wpływ na jakość życia rodziny jest jej sytuacja ekonomiczna. Posiadanie dostatecznych zasobów materialnych pozytywnie wpływa na funkcjonowanie rodziny, pozwala na zaspokojenie różnych potrzeb, partycypację w życiu

kulturalnym, towarzyskim, spełnienie życiowych planów czy aspiracji edukacyjnych dzieci. Wiele rodzin dotyka problem niedostatku. Dążenie do zabezpieczenia potrzeb materialnych, a także zmiana stylu życia rodziny determinują decyzję o rozłące z najbliższymi i podjęciu zawodowej aktywności poza granicami kraju. Migracje zagraniczne nie są zjawiskiem nowym, lecz w ostatnich latach, zwłaszcza po wejściu Polski do Unii Europejskiej, mamy do czynienia ze znacznym wzrostem wyjazdów zagranicznych, przede wszystkim w celach zarobkowych⁷³.

Niepokojącym zjawiskiem społecznym spowodowanym migracją jest dezintegracja współczesnych rodzin. Zaznacza się ona zarówno w wewnętrznym systemie organizacji samej rodziny, jak również w jej zewnętrznych przeobrażeniach społecznych⁷⁴. Sytuacja ta powoduje, że najbardziej poszkodowane są przede wszystkim dzieci, albowiem wychowaniem ich coraz częściej muszą zajmować się samotni rodzice: matka lub ojciec albo w ogóle rodzice zostawiają dzieci swoim dziadkom bądź innym opiekunom, co w istocie rodzi problem eurosieroctwa.

Według Ministerstwa Edukacji Narodowej pojęcie eurosieroctwa oznacza sytuację, w której emigracja zarobkowa rodziców lub rodzica powoduje burzenie takich funkcji rodziny, jak zapewnienie ciągłości procesu socjalizacji, wsparcia emocjonalnego dziecka i transmisji kulturowej⁷⁵. Definicja eurosieroctwa zawarta w „Biuletynie Informacyjnym” Rzecznika Praw Dziecka natomiast brzmi: „mianem eurosieroctwa psychologowie określają zjawisko pozostawiania w kraju dzieci przez rodziców wyjeżdżających za granicę (...) dzieci pozbawione stałego kontaktu nawet z jednym z rodziców, czują się jak sieroty”⁷⁶.

Zgodnie z wynikami badania przeprowadzonego w 2008 roku, dotyczącego zjawiska eurosieroctwa w województwie podkarpackim⁷⁷, liczba uczniów (ze wszystkich typów szkół: podstawowych, gimnazjalnych oraz ponadgimnazjalnych), których przynajmniej jeden rodzic wyjechał za granicę, wyniosła 25 939 osób. Liczba uczniów, w rodzinach, których oboje rodzice wyjechali za granicę, wyniosła 1 540 osób. Problem wyjazdu przynajmniej jednego rodzica za granicę widoczny był w 93% badanych szkół podstawowych, 96% szkół ponadgimnazjalnych oraz w 98% szkół ponadgimnazjalnych. Wykazana została również zależność polegająca na tym, że im wyższy etap edukacyjny, tym więcej uczniów miało jednego rodzica pracującego za granicą w celach zarobkowych. Ponadto większość rodziców wyjeżdżających za granicę zamieszkiwała tereny wiejskie⁷⁸.

⁷³ K. Tarka, *Sytuacja dziecka w rodzinie migracyjnej*, Studia i prace pedagogiczne 2014(1) - rozprawy i materiały – www.wydawnictwo.wsei.eu

⁷⁴ Ks. J. Młyński, *Migracje rodziców jako zjawisko społeczno-wychowawcze w kontekście nowych uwarunkowań pedagogiki dzieci*, Roczniki nauk o rodzinie i pracy socjalnej tom 4(59) 2012 – www.kul.pl

⁷⁵ www.orka2.sejm.gov.pl

⁷⁶ K. Tarka, *Sytuacja dziecka w rodzinie migracyjnej*, Studia i prace pedagogiczne 2014(1) - rozprawy i materiały – www.wydawnictwo.wsei.eu

⁷⁷ Badanie realizowane było wśród dyrektorów podkarpackich szkół: podstawowych, gimnazjalnych oraz ponadgimnazjalnych.

⁷⁸ Więcej na temat badania – www.ko.rzeszow.pl

W 2014 roku na zlecenie Rzecznika Praw Dziecka, Wyższa Szkoła Nauk Społecznych PEDAGOGIUM przeprowadziła badanie pn. „Dziecko, rodzina i szkoła, wobec migracji rodzicielskich: 10 lat po akcesji do Unii Europejskiej”, które stanowiło kontynuację badania zainicjowanego w 2008 roku. Badanie zostało przeprowadzone wśród uczniów i nauczycieli (w przypadku klas integracyjnych) wszystkich typów szkół (z wyłączeniem szkół dla dorosłych oraz szkół specjalnych). Wyniki badania wskazują, że rozłąki z przynajmniej jednym z rodziców w ciągu trzech lat poprzedzających badanie doświadczyła jedna piąta uczniów, co świadczy o siedmiopunktowym spadku w stosunku do badań z 2008 roku. Długotrwałej rozłąki z rodzicem, zaś doświadczyło 3,2% ogółu badanych uczniów. Warto jednocześnie zauważyć, że migracja zarobkowa w rodzinach z dziećmi w wieku szkolnym jest częstsza niż w odniesieniu do całej populacji. Wyniki badania uwidoczniły również pewne zaburzenia dyscypliny szkolnej wśród uczniów z rodzin transnarodowych w porównaniu z tymi z rodzin lokalnych. W przypadku migracji ojca zwiększa się częstotliwość spóźnień, zarówno uczniów, jak i uczennic. Z kolei wyjazd matki uprawdopodobnia wzrost liczby nieusprawiedliwionych nieobecności, ale tylko wśród chłopców. Ponadto pochodzące z rodzin transnarodowych uczennice gimnazjów istotnie częściej deklarują sporadyczną konsumpcję alkoholu, zaś wśród uczniów z rodzin transnarodowych w tej grupie wiekowej bardziej powszechne niż wśród ich rówieśników jest sięganie po nikotynę, alkohol i pochodne konopi indyjskich. Dlatego też z punktu widzenia profilaktyki zachowań ryzykownych ważna jest obecność rodzica w okresie eksperymentowania przez młodzież z używkami⁷⁹.

Zjawisko wzrostu migracji rodziców, którzy pozostawili dzieci w kraju wpływa również na wzrost liczby spraw wnoszonych do Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Rzeszowie, ujętych w kwartalnych sprawozdaniach rzeczowo-finansowych, zawierających informacje o realizacji zadań z zakresu koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego dotyczących świadczeń rodzinnych.

Wzrost liczby spraw wpływających do ROPS Rzeszów kształtował się następująco:

- rok 2011 - 7976 spraw,
- rok 2012 - 10 452 spraw,
- rok 2013 - 11 924 spraw,
- rok 2014 - 12 549 spraw⁸⁰.

Powyższe sprawy, dotyczyły postępowań związanych z ustalaniem koordynacji i prawa do świadczeń rodzinnych w Polsce, uzupełnianiem formularzy, uzupełnianiem dokumentów typu SED na potrzeby instytucji zagranicznych, a także postępowań w sprawie nienależnie pobranych świadczeń rodzinnych.

⁷⁹ Więcej na temat badania – www.rops.rzeszow.pl

⁸⁰ Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie, Oddział Świadczeń Rodzinnych.

Emigracja zarobkowa oprócz korzyści, chociażby finansowych, niesie ze sobą także wiele zagrożeń, a czas rozłąki powoduje negatywne skutki. Niezaspokojenie potrzeby miłości, bliskości czy bezpieczeństwa przejawia się u dzieci m.in. buntem, problemami szkolnymi, uzależnieniem od alkoholu czy narkotyków⁸¹. Dzieci źle znoszą rozłąkę i choć mają rodziców, czują się sierotami. Stres i cierpienie okazują w różny sposób. Gorzej się uczą, wagarują, popadają w uzależnienia. W skrajnych przypadkach są agresywne, wchodzą w konflikty z prawem. Nieobecność rodzica w domu (szczególnie ojca) ma ogromny wpływ na proces socjalizacyjno-wychowawczy dzieci i młodzieży. Ważną rolę odgrywają tutaj wzorce osobowe rodziców, postawy, zachowania oraz ich zwyczajna obecność w rodzinie. Badania dowodzą, że rozłąka z jednym z rodziców może być przyczyną depresji, braku poczucia bezpieczeństwa, lęku lub zaburzeń zachowania, które z czasem się pogłębiają⁸². Jednak zdarzają się przypadki, że małe dzieci pozostają pod opieką starszego, ale niepełnoletniego rodzeństwa. Jest to zdecydowanie niewystarczająca forma opieki dla dzieci i młodzieży, szczególnie tych, którzy w tym czasie wchodzą w okres dorastania, dojrzewania psychicznego, fizycznego i emocjonalnego⁸³.

Obecnie problem eurosierostwa jest coraz bardziej dostrzegany przez szkoły oraz przez psychologów, którzy zdają sobie sprawę z konieczności podejmowania działań wspierających rozwój dzieci euromigrantów. W 2011 roku Polska podczas prezydencji w Unii Europejskiej omawiała ten temat na wielu debatach i konferencjach. Mimo coraz większej świadomości tego problemu, brak jest jednak ciągle skutecznego systemu wsparcia, który koncentrowałby się nie tylko na pozostawionych dzieciach, ale i całych rodzinach. Należy również pamiętać, że nie wszyscy rodzice podejmują decyzję o wyjeździe z myślą o poprawie swojej sytuacji materialnej. Dla wielu z nich wyjazd jest warunkiem zdobycia jakiegokolwiek zatrudnienia i utrzymania rodziny. Rozwiązania społeczne i gospodarcze mające na celu zmniejszenie poziomu bezrobocia i zapewniające znalezienie w kraju godnej pracy zapewne umożliwiłyby wielu dzieciom wzrastanie w pełnej rodzinie⁸⁴.

⁸¹ A. Bińczyk, *Akcesja Polski do Unii Europejskiej a eurosieroctwo* - www.homines.wspia.pl

⁸² Ks. J. Młyński, *Migracje rodziców jako zjawisko społeczno-wychowawcze w kontekście nowych uwarunkowań pedagogiki dzieci*, *Roczniki nauk o rodzinie i pracy socjalnej* tom 4(59) 2012 – www.kul.pl

⁸³ www.orka2.sejm.gov.pl

⁸⁴ A. Bińczyk, *Akcesja Polski do Unii Europejskiej a eurosieroctwo* - www.homines.wspia.pl

Kadra w jednostkach pomocy społecznej

Efektywność pomocy społecznej oraz realizacja jej głównego celu, jakim jest „zaspokajanie niezbędnych potrzeb życiowych” i „doprowadzenie do życiowego usamodzielnienia się osób i rodzin” możliwe jest w przypadku dysponowania zasobami ludzkimi, które stanowią dobrze wykwalifikowaną oraz odpowiednio liczebną w stosunku do zdiagnozowanych potrzeb kadre.

Tabela 22. Zatrudnienie kadry w jednostkach organizacyjnych pomocy i integracji społecznej

JEDNOSTKI ORGANIZACYJNE POMOCY I INTEGRACJI SPOŁECZNEJ	2012	2013	Wzrost/spadek zatrudnienia w 2013 do 2012 (2012=100%)
Służby wojewody realizujące zadania z zakresu pomocy społecznej	28	30	7,1%
Regionalny ośrodek polityki społecznej	81	93	14,8%
Powiatowe centra pomocy rodzinie	292	316	8,2%
z tego: pracownicy socjalni	70	65	-7,1%
Ośrodki pomocy społecznej	2 894	2 952	2,0%
z tego: pracownicy socjalni ogółem	1 160	1163	0,3%
Domy pomocy społecznej	3 120	3 122	0,1%
Placówki specjalistycznego poradnictwa	b.d.	b.d.	-
w tym: rodzinnego	b.d.	b.d.	-
Ośrodki interwencji kryzysowej	52	47	-9,6%
Ośrodki wsparcia	706	743	5,2%
z tego:			
Ośrodki wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi	566	608	7,4%
Środowiskowe domy samopomocy	566	608	7,4%
Dzienne domy pomocy	42	43	2,4%
Domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży	2	2	0,0%
Noclegownie, schroniska, domy dla bezdomnych	16	13	-18,8%
Inne ośrodki wsparcia	83	77	-7,2%

Źródło: dane z MPiPS-03 za rok 2012, 2013.

Zapisy ustawy o pomocy społecznej⁸⁵ obowiązujące od dnia 1 stycznia 2015 roku nałożyły na ośrodki pomocy społecznej obligatoryjny obowiązek zatrudniania minimalnej liczby pracowników socjalnych zatrudnionych w ośrodku pomocy społecznej. Jeden pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze czasu pracy przypadać ma na 2 tys. mieszkańców lub proporcjonalnie do liczby rodzin i osób samotnie gospodarujących, objętych pracą w stosunku jeden pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze czasu pracy na nie więcej niż 50 rodzin i osób samotnie gospodarujących. Ponadto w myśl art. 110 ust. 12 powyższej ustawy ośrodek pomocy społecznej zatrudnia w pełnym wymiarze czasu pracy nie mniej niż 3 pracowników socjalnych.

W 2014 roku w województwie podkarpackim wskaźnik zatrudnienia pracowników socjalnych zatrudnionych na 2 tys. mieszkańców wyniósł 1,1 - spadł o 0,9% w porównaniu z rokiem wcześniejszym. Zaznaczyć należy, że zarówno w ośrodkach pomocy społecznej, jak i powiatowych centrach pomocy rodzinie wielu pracowników socjalnych dotychczas zatrudnionych było w ramach projektów finansowanych ze środków unijnych, zaś w związku z zakończeniem realizacji projektów spodziewać się można spadku zatrudnienia tej grupy pracowniczej.

Najwyższa wartość powyższego wskaźnika zatrudnienia pracowników socjalnych odnotowano w południowej części województwa w gminach: Cisna w powiecie leskim, Lutowiska w powiecie bieszczadzkim i Krempna w powiecie jasielskim. Analizując liczbę pracowników socjalnych stwierdza się również znaczne niedobory w niektórych gminach. Dotkliwy brak pracowników socjalnych występuje w gminie Fredropol w powiecie przemyskim. Ponadto znaczne niedobory kadrowe pracowników socjalnych występują także w gminach: Zaleszany w powiecie stalowowolskim, Ropczyce w powiecie ropczycko-sędziszowskim oraz Niebylec w powiecie strzyżowskim.

Drugi wskaźnik dotyczący liczby rodzin i osób samotnie gospodarujących objętych pracą socjalną w 2014 roku najwyższe wartości przyjął w gminach Tarnowiec w powiecie jasielskim, Leżajsk (miasto), Wojaszówka w powiecie krośnieńskim. Znaczne niedobory pracowników socjalnych w stosunku do liczby rodzin objętych pracą występują w gminach: Nozdrzec w powiecie brzozowskim, Tarnobrzeg (miasto) i Raniżów w powiecie kolbuszowskim.

Uwzględniając powyższe stwierdzić można, że niektóre samorzady gminne zmuszone będą zatrudnić więcej pracowników socjalnych, aby spełnić zapisy aktu prawnego obowiązującego w obszarze pomocy społecznej. Wiązać to się będzie nieodzownie ze zwiększeniem środków finansowych na ten cel⁸⁶.

⁸⁵ Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej, (t.j. Dz.U. z 2015 r., poz. 163 z późn. zm.).

⁸⁶ Ocena zasobów pomocy społecznej – 2014 rok, ROPS Rzeszów.

Specyfika pomocy społecznej nakłada na pracowników wiele obowiązków. Jednym z nich, który daje gwarancję skutecznego działania, wspierania osób, grup i społeczności, jest warunek nieustannego doskonalenia zawodowego.

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie, zgodnie ze Szczegółowym Opisem Priorytetów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, w okresie od 2007 roku do 30 czerwca 2015 roku realizował projekt pn. „*Szkolenia i specjalistyczne doradztwo dla kadr pomocy społecznej działających na terenie województwa podkarpackiego powiązane z potrzebami oraz specyfiką realizowanych zadań*” w ramach priorytet VII Działanie 7.1, Poddziałanie 7.1.3 Podnoszenie kwalifikacji kadr pomocy społecznej i integracji społecznej. Łączna kwota projektu wyniosła 15 837 381,08 zł.

W latach 2007 – 2015 szkolenia i warsztaty ukończyło 4 996 osób, w tym 4 316 kobiet i 680 mężczyzn, które zostały przeprowadzone przez: pedagogów, psychologów, terapeutów, certyfikowanych psychoterapeutów, mediatorów, prawników, ratowników medycznych.

W ramach projektu zorganizowanych zostało:

- 56 tematów szkoleń i konferencji,
- 83 warsztaty, w tym 40 spotkań dotyczących ekonomii społecznej w gminach,
- 4 kierunki studiów podyplomowych.

Szkolenia odbywały się w 18 hotelach zarówno na terenie Rzeszowa i najbliższych okolic, jak i w powiatach na terenie województwa podkarpackiego.

Odbiorcami szkoleń byli:

- pracownicy i wolontariusze instytucji pomocy i integracji społecznej,
- pracownicy publicznych służb zatrudnienia w zakresie podnoszenia kwalifikacji na rzecz udzielania kompleksowego wsparcia osobom wykluczonym społecznie,
- przedstawiciele innych służb społecznych: kuratorzy sądowi, policjanci, pielęgniarki środowiskowe, pracownicy PUP, pedagodzy, asystenci rodziny,
- pracownicy samorządu terytorialnego, bezpośrednio obsługujący gminne i powiatowe jednostki organizacyjne pomocy społecznej np. księgowie projektu.

Zakres tematyczny obejmował szeroki wachlarz zagadnień z zakresu pomocy społecznej, między innymi:

- Akredytowane szkolenie w Programie uzyskiwania kwalifikacji pracowników socjalnych i pracowników innych instytucji działających obszarze pomocy społecznej - Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie,
- Mediator,
- Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie – zespoły interdyscyplinarne,
- Terapia rodzin.

Ponadto realizowane są studia podyplomowe pn.: „Zamówienia publiczne”, „Asystent rodziny”, „Diagnoza dziecka i jego rodziny”, „Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze”.

Wnioski i rekomendacje

1. W 2014 roku łączna liczba rodzin objętych pomocą i wsparciem wyniosła 184 516 osób, w roku następnym prognozowany jest wzrost tych wartości o 1,2%.
2. Najczęstszymi powodami udzielania pomocy społecznej są: ubóstwo, bezrobocie, niepełnosprawność, długotrwała i ciężka choroba oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych.
3. Zjawisko ubóstwa dotyka największej liczby rodzin objętych wsparciem na terenie województwa podkarpackiego. W 2014 roku liczba ta wyniosła 43 695 i pomimo, że spadła o 4,4% w porównaniu z rokiem 2013, to jednak prognozuje się jej wzrost w roku następnym. Zaznaczyć należy, że na poziom ubóstwa wpływa wiele innych występujących niekorzystnych zjawisk takich jak: bezrobocie, niepełnosprawność, uzależnienia czy bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, które w konsekwencji mogą prowadzić do wykluczenia społecznego nie tylko jednostek, ale również i całych rodzin.
4. Najwyższy poziom życia mieszkańców województwa podkarpackiego występuje w powiatach: m. Rzeszów, mieleckim, m. Krosno, sanockim, stalowowolskim oraz tarnobrzeskim, zaś najniższy w powiatach: przemyskim, przeworskim, bieszczadzkim, m. Tarnobrzeg, niżańskim, strzyżowskim, m. Przemyśl oraz brzozowskim.
5. Największe zagrożenie wykluczeniem społecznym występuje wśród: osób bezdomnych, niepełnosprawnych, mieszkańców terenów wiejskich, matek samotnie wychowujące dzieci, bezrobotnych, biernych zawodowo w wieku produkcyjnym oraz poprodukcyjnym. Osoby zagrożone wykluczeniem społecznym stanowią 37,9% mieszkańców województwa podkarpackiego.
6. W 2014 roku w województwie podkarpackim zarejestrowanych było 137 932 zarejestrowanych osób bezrobotnych (w tym 70 305 kobiet), co oznacza, że liczba ta zmalała o 15 875 osób (tj. o 10,3 %) w porównaniu z rokiem 2012. Duży problem stanowi bezrobocie na terenach wiejskich, gdzie żyje więcej niż połowa podkarpackich bezrobotnych. Z danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy wynika, że na koniec grudnia 2014 roku 63,1% bezrobotnych zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy stanowili mieszkańcy terenów wiejskich.
7. W dalszym ciągu utrzymuje się duża liczba rodzin otrzymujących pomoc z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, ponadto

w 2015 roku przewiduje się wzrost tego zjawiska o 2,4%. Dlatego też bardzo ważna jest realizacja działań prewencyjnych, wzmacniających rodzinę, nakierowanych na pomoc dzieciom i młodzieży wychowujących w rodzinach dysfunkcyjnych poprzez wczesną interwencję oraz profilaktykę, a także wspieranie i promowanie nowych rozwiązań w zakresie wspierania rodziny, organizowanie szkoleń i promocja „dobrych praktyk”.

8. Niezbędne jest prowadzenie różnego rodzaju działań pomocowych w dziennych placówkach wsparcia dla dzieci i młodzieży oraz wspieranie tworzenia placówek takich jak: świetlice środowiskowe, kluby, ogniska wychowawcze czy placówki specjalistyczne.
9. Dane ujęte w niniejszej diagnozie pokazują, że w każdym roku wzrasta liczba rodzin objętych pracą asystenta rodziny – wzrost o 43,3% w roku 2014 w stosunku do roku poprzedniego, dlatego też należy kontynuować zatrudnianie tej grupy zawodowej.
10. Ze względu na utrzymujące się postawy roszczeniowe wśród klientów pomocy społecznej, niezbędne jest wprowadzenie i rozwój nowych rozwiązań, mających na celu zastąpienie dotychczasowych działań interwencyjnych na rzecz profilaktycznych oraz zwiększenie aktywizacji osób objętych pomocą i wsparciem (w tym rozwój pracy socjalnej, asystentury rodzin i inne). Działania te powinny również przyczynić się do wyeliminowania zjawiska tzw. „dziedziczenia biedy”.
11. Konieczne jest wspieranie rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej, w tym rodzin zastępczych zawodowych oraz rodzinnych domów dziecka, rozwijanie idei deinstytucjonalizacji poprzez rozwój usług środowiskowych wspieranych przez placówki opieki całodobowej.
12. Ważnym problemem nasilającym się w ostatnich latach jest eurosieroctwo społeczne. Zjawisko to zakłóca integralność, harmonię oraz prawidłowe funkcjonowanie rodziny. Niezbędne jest podejmowanie opiekuńczych działań wobec rodziny, wczesna interwencja oraz wpieranie rodziców w zakresie rozwiązywania problemów wychowawczych oraz edukacyjnych. Analiza konsekwencji migracji rodzinnej powinna inicjować podjęcie różnorodnych działań profilaktycznych. Z pewnością należą do nich: wzmocnienie akcji informacyjnej, opracowanie broszur informacyjnych o tych problemach, jak również nagłośnienie ich w mediach.
13. Wobec zwiększającej się w ostatnich latach liczby osób w wieku poprodukcyjny (w roku 2014 wzrost o 6% w porównaniu z rokiem 2012), niezbędne jest podejmowanie oraz rozwijanie różnych form pomocy, opieki środowiskowej oraz usług opiekuńczych skierowanych do tej grupy osób, a także tworzenie lokalnych

sieci wsparcia opartych na działaniach wolontariuszy w celu tworzenia środowiska samopomocy.

14. Z uwagi na potrzebę zapewnienia osobom starszym integracji ze środowiskiem, zachowania jak najdłuższej aktywności życiowej i społecznej oraz zwalczania poczucia osamotnienia, która ma negatywny wpływ na zdrowie osób starszych, niezbędne jest tworzenie środowiskowej pomocy półstacjonarnej służącej utrzymaniu osoby w jej naturalnym środowisku. Pomimo, że placówki takie jak: dzienne domy pobytu, kluby seniora oraz inne miejsca spotkań dla seniorów zapewniają pomoc tylko w określonym czasie, niemniej jednak umożliwiają osobom starszym zaspokojenie wielu potrzeb. W placówkach tych oprócz usług bytowych prowadzone są również usługi wspomagające czy zajęcia kulturalno-oświatowe. Ponadto niezbędne jest również podejmowanie działań mających na celu podtrzymanie dobrej kondycji psychicznej i fizycznej, możliwości uczestnictwa w życiu społecznym oraz aktywne spędzenie wolnego czasu.
15. Jak wynika z prowadzonych badań, w 2015 roku wzrosła liczba osób bezdomnych z 1 060 w roku 2013 do 1 131. Jednocześnie nie bez znaczenia pozostaje fakt, że badania te prowadzone są w okresie zimowym kiedy liczba osób korzystających z miejsc noclegowych zwiększa się. Zasadniczym zadaniem staje się skierowanie działań na minimalizowanie tendencji wzrostowych tego zjawiska, konstruowanie strategii rozwiązywania problemu, innowacyjnych programów oraz skoncentrowanie się na działaniach prewencyjnych. Ponadto niezbędna jest również aktywizacja osób bezdomnych oraz zwiększenie ich mobilności życiowej.
16. Należy podjąć działania mające na celu zapewnienie opieki dla dzieci osób bezdomnych i bezrobotnych w celu aktywizacji zawodowej i społecznej tych osób. Istotne jest również zorganizowanie opieki dla dzieci, których rodzice ze względu na godziny pracy nie mogą sprawować nad nimi funkcji rodzicielskiej oraz dostosowanie godzin pracy placówek wsparcia dziennego do potrzeb rodziców.
17. W dalszym ciągu należy wspierać powstawanie mieszkań chronionych, szczególnie w gminach, w których nie ma tego rodzaju mieszkań. Ta forma pomocy zapewnia warunki do samodzielnego funkcjonowania w środowisku oraz sprzyja integracji ze społecznością lokalną osobom, które ze względu na trudną sytuację życiową, wiek, niepełnosprawność lub chorobę potrzebują wsparcia w funkcjonowaniu w codziennym życiu.
18. W roku 2014 zwiększyła się liczba utworzonych zakładów aktywności zawodowej oraz liczba zatrudnionych w nich osób niepełnosprawnych - do lipca 2015 roku zanotowano wzrost zatrudnienia tej grupy osób o 52% w stosunku do roku 2013 i przewiduje się dalszy wzrost. Ponadto bardzo istotne jest rozwijanie

i upowszechnianie różnych aktywnych form integracji i aktywizacji edukacyjnej, zdrowotnej oraz społecznej osób niepełnosprawnych, ma to na celu zwiększenie potencjału społeczno – zawodowego tych osób.

19. Wyniki monitoringów prowadzonych podczas realizowanego przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie projektu systemowego pn. *Szkolenia i specjalistyczne doradztwo dla kadr pomocy społecznej działających na terenie województwa podkarpackiego powiązane z potrzebami oraz specyfiką realizowanych zadań* w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki pokazały, iż pracownicy biorący udział w szkoleniach są zainteresowani ciągłym podnoszeniem swoich kompetencji oraz umiejętności. Ponadto szkolenia są znakomitą okazją do wymiany doświadczeń zawodowych, zaś zajęcia warsztatowe dostarczają wiedzy praktycznej, którą w sposób bardziej efektywny można wykorzystać w codziennej pracy. Dlatego też, niezbędne jest kontynuowanie prowadzonych szkoleń, które poszerzą kompetencje pracowników oraz umożliwią im efektywne wykonywanie obowiązków.
20. Wobec występujących problemów społecznych niezbędne jest prowadzenie analiz i badań na poziomie województwa w obszarze pomocy i integracji społecznej.

W Wojewódzkim Programie Pomocy Społecznej na lata 2016-2023 uwzględnione zostały rekomendacje z badania pn. „Bezdomność w województwie podkarpackim”, przeprowadzonego w ramach projektu systemowego pn. „Szkolenia i specjalistyczne doradztwo dla kadr instytucji pomocy społecznej działających na terenie województwa podkarpackiego powiązane z potrzebami oraz ze specyfiką realizowanych zadań”, współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

Cel strategiczny:
Zwiększenie efektywności systemu pomocy
i integracji w województwie

Cel operacyjny I:

Ograniczenie zjawiska wykluczenia społecznego w województwie

Działania:

1. Wdrażanie nowych rozwiązań w zakresie integracji i reintegracji osób zagrożonych bądź dotkniętych wykluczeniem społecznym.
2. Wspieranie działań na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.
3. Wspieranie programów i inicjatyw na rzecz pomocy osobom zagrożonym bądź dotkniętym wykluczeniem społecznym.
4. Wzmocnienie i skoordynowanie współpracy podmiotów działających na rzecz osób wykluczonych społecznie.
5. Zwiększenie dostępu do poradnictwa specjalistycznego na rzecz osób wykluczonych społecznie.

Metody:

- szkolenia, kursy, warsztaty,
- prace indywidualne i grupowe (kontrakty, programy usamodzielnienia, umowy itp.),
- badania naukowe dotyczące problematyki osób wykluczonych społecznie.

Wskaźniki:

- liczba rodzin/osób objętych pracą socjalną,
- liczba rodzin/osób objętych pomocą społeczną ze względu na poszczególne powody udzielenia pomocy i wsparcia,
- liczba opracowanych planów pomocy,
- liczba przeprowadzonych szkoleń, warsztatów, kursów,
- liczba badań,
- liczba osób biorących udział w programach i inicjatywach.

Możliwe źródła finansowania:

- samorządy lokalne, sponsorzy prywatni, PFRON, podmioty trzeciego sektora, fundusze UE np. EOG, RPO, PO WER, organizacje grantodawcze, budżet państwa.

Cel operacyjny II:

Wspieranie rodzin w realizacji funkcji opiekuńczo-wychowawczej.

Działania:

1. Wdrażanie i promowanie różnorodnych form wsparcia rodziny (np. streetworking, asystentura rodziny itp.).
2. Wspieranie działań organizacji prowadzących placówki wsparcia dziennego.
3. Wspieranie działań pomocowych realizowanych w placówkach stacjonarnych i dziennych, ogniskach wychowawczych, świetlicach i klubach środowiskowych dla dzieci, młodzieży.
4. Promowanie zdrowego modelu życia i pozytywnych wzorców rodziny.
5. Wspieranie działań profilaktycznych i wczesnej interwencji w rodzinie.
6. Rozwijanie modelowego systemu poradnictwa i edukacji dla rodziców w zakresie rozpoznawania zagrożeń opiekuńczo-wychowawczych.

Metody:

- programy kompleksowego wsparcia w formie Indywidualnych Planów dla dzieci z rodzin, które znalazły się w trudnej sytuacji oraz rodzin dysfunkcyjnych i zagrożonych dysfunkcjami (np. obejmujące wsparcie psychologiczne, logopedyczne, pedagogiczne, ekonomiczne, itp.),
- organizowanie spotkań, konferencji oraz zaangażowanie lokalnych mediów,
- wieloprofilowe wsparcie rodzin,
- upowszechnianie informacji o programach i placówkach.

Wskaźniki:

- liczba przeprowadzonych szkoleń, konferencji,
- liczba przeszkolonych streetworkerów,
- liczba dzieci objętych pomocą w placówkach wsparcia dziennego,
- liczba placówek realizujących Indywidualne Plany pomocy dla dzieci i młodzieży,
- liczba asystentów rodziny,
- liczba rodzin objętych pracą asystenta rodziny.

Możliwe źródła finansowania:

- budżet jednostek samorządu terytorialnego oraz programu Funduszu Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014-2020, sponsorzy prywatni, PFRON, podmioty trzeciego sektora, fundusze UE np. EOG, RPO, PO WER organizacje grantodawcze, budżet państwa.

Cel operacyjny III:

Zwiększenie i rozwój oferty świadczeń pomocy społecznej dla seniorów

Działania:

1. Wspieranie organizowania grup samopomocowych osób starszych oraz inicjowanie pomocy sąsiedzkiej w środowisku lokalnym.
2. Włączenie wolontariuszy i innych grup społecznych w niesienie pomocy osobom starszym.
3. Rozwój form pomocy środowiskowej, dziennej i usług opiekuńczych skierowanych do ludzi starszych.
4. Wspieranie działań wzmacniających więzi międzypokoleniowe.
5. Inicjowanie współpracy instytucji pomocy społecznej i organizacji pozarządowych na rzecz świadczenia usług socjalnych dla osób starszych.
6. Wzbogacenie oferty w zakresie aktywizacji i organizacji czasu wolnego seniorów.
7. Edukacja członków rodzin zajmujących się opieką nad osobami starszymi i przewlekle chorymi.
8. Promowanie zdrowego stylu życia i kreowanie pozytywnego wizerunku starości.
9. Prowadzenie kampanii medialnych i przeciwdziałanie dyskryminacji.

Metody:

- szkolenia, kursy, warsztaty, festiwale, wystawy itp.
- zespoły interdyscyplinarne,
- grupy wsparcia,
- budowanie lokalnych partnerstw na rzecz wyrównywania szans i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu seniorów
- tworzenie powiatowych i lokalnych programów na rzecz osób starszych.

Wskaźniki:

- liczba osób starszych korzystających ze zorganizowanej pomocy,
- liczba osób starszych objętych usługami,
- liczba osób korzystających z dziennych placówek wsparcia,
- liczba usług opiekuńczych,
- liczba zawiązanych partnerstw, przeprowadzonych kampanii,

- liczba przeszkolonych członków rodzin zajmujących się seniorami.

Możliwe źródła finansowania

- samorządy lokalne, sponsorzy prywatni, PFRON, podmioty trzeciego sektora, Rządowy Program „Senior-WIGOR” na lata 2015-2020, Fundusze EU np. RPO, PO WER, EOG. Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020

Cel operacyjny IV:

Promowanie rozwoju infrastruktury pomocy społecznej

Działania:

1. Promowanie tworzenia i rozwoju instytucjonalnych i pozainstytucjonalnych form pomocy dziennej.
2. Wspieranie idei budowy i rozbudowy instytucji opiekuńczo-pobytowych, socjalnych poprzez wskazywanie możliwości pozyskiwania środków.
3. Inicjowanie i wspieranie tworzonych placówek pomocy społecznej w szczególności na terenach wiejskich.
4. Wspieranie tworzenia sieci poradnictwa specjalistycznego.

Metody:

- zwiększenie liczby instytucji i placówek świadczących instytucjonalne i pozainstytucjonalne formy pomocy dziennej,
- zwiększenie liczby placówek społecznych w szczególności na obszarach wiejskich,
- polepszenie standardów funkcjonowania już istniejących placówek,
- szkolenia, kursy, warsztaty, konferencje,
- prace indywidualne i grupowe (kontrakty, programy usamodzielnienia, umowy)

Wskaźnik:

- liczba placówek objętych wsparciem w budowie infrastruktury pomocy społecznej,
- liczba placówek wspartych merytorycznie w planowaniu infrastruktury pomocy społecznej,
- liczba utworzonych placówek.

Możliwe źródła finansowania :

- budżet jednostek samorządu terytorialnego, budżetu państwa, Fundusze UE np. RPO, PO WER, EOG, POPW), pozyskiwane przez organizacje pozarządowe.

Cel operacyjny V:**Doskonalenie kompetencji zawodowych kadry pomocy społecznej i podmiotów działających w obszarze pomocy społecznej****Działania:**

1. Opracowanie programów szkoleniowych dla kadry pomocy społecznej i podmiotów działających w obszarze pomocy społecznej.
2. Organizowanie szkoleń, kursów, warsztatów w szczególności w zakresie pozyskiwania funduszy.
3. Współpraca ze szkołami, uczelniami.

Metody:

- szkolenia, kursy, warsztaty, specjalizacje, konferencje,
- superwizje.

Wskaźniki:

- liczba osób, które uczestniczyły w konferencjach, warsztatach, wizytach studyjnych,
- liczba uczelni z którymi nawiązano współpracę,
- liczba zorganizowanych konferencji, szkoleń i warsztatów.

Możliwe źródła finansowania :

- budżet jednostek samorządu terytorialnego, sponsorzy prywatni, PFRON, podmioty trzeciego sektora, fundusze UE np. EOG, RPO, PO WER, organizacje grantodawcze, budżet państwa.

Monitoring podejmowanych działań oraz zjawisk będzie realizowany w każdym celu operacyjnym

**Program został opracowany przez zadaniową grupę roboczą ds.
„Wojewódzkiego Programu Pomocy Społecznej na lata 2016-2023”
w składzie:**

1. **Barbara Krawczyk**, p.o. Dyrektora ROPS w Rzeszowie,
2. **Adam Koszela**, Zastępca dyrektora Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Rzeszowie,
3. **Ewa Bajger**, Dyrektor Domu Pomocy Społecznej w Krośnie,
4. **Renata Bomba**, Kierownik PKPS Zarząd Miejsko-Gminny Stowarzyszenie Charytatywne w Kolbuszowej,
5. **Anna Chlebek**, Dyrektor DSS Archidiecezji Przemyskiej w Kąkolówce,
6. **Agnieszka Drozd**, Dyrektor Kręgu Stowarzyszenia Pomoc Rodzinie im. św. Ks. Z. Gorazdowskiego w Nowosielcu,
7. **Edyta Dudzińska**, Starszy Inspektor ds. Pomocy Społecznej i Analiz ROPS w Rzeszowie,
8. **Piotr Frączek**, dr nauk ekonomicznych, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Sanoku,
9. **Marcin Gąsior**, Dyrektor Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Strzyżowie,
10. **Piotr Grzech**, Inspektor ds. Pomocy Społecznej i Analiz ROPS w Rzeszowie,
11. **Dorota Klich**, Główny Specjalista w Oddziale Pomocy Społecznej i Analiz ROPS w Rzeszowie,
12. **Alicja Krogulec**, Towarzystwo Pomocy im. św. Brata Alberta Koło w Mielcu,
13. **Barbara Lew**, Kierownik Miejsko-Gminnego Ośrodka Pomocy w Tyczynie,
14. **Małgorzata Makarinska**, Inspektor ds. Pomocy Społecznej i Analiz ROPS w Rzeszowie,
15. **Anna Pakuła-Sacharczuk**, Członek Rady Działalności Pożytku Publicznego Województwa Podkarpackiego,
16. **Anna Witkowska-Paleń**, dr nauk humanistycznych, Wyższa Szkoła Inżynierjno-Ekonomiczna z siedzibą w Rzeszowie.

Adresaci Programu

1. Mieszkańcy województwa podkarpackiego.
2. Jednostki samorządu terytorialnego.
3. Instytucje pomocy społecznej.
4. Instytucje rynku pracy.
5. Podmioty ekonomii społecznej.
6. Organizacje pozarządowe działające w sferze pomocy społecznej.

Miejsce realizacji Programu

Program swoim zasięgiem będzie obejmował obszar województwa podkarpackiego.

Bibliografia

1. Pod red. M. Grewińskiego i J. Krzyszkowskiego, *Współczesne tendencje w pomocy społecznej i pracy socjalnej*, MCPC, Warszawa 2011.
2. M. Grewiński, A. Zasada-Chorab, *System pomocy społecznej w Polsce – wyzwania i kierunki*, ROPS Toruń 2013.
3. GUS-Departament Badań Społecznych i Warunków Życia, *Ubóstwo ekonomiczne w Polsce w 2013 r.*, Warszawa 2014.
4. Informacja o stanie i strukturze bezrobocia w województwie podkarpackim w grudniu 2014 r., WUP-Rzeszów, styczeń 2015.
5. Informacja o wynikach kontroli, *Działania administracji publicznej na rzecz bezdomnych*, NIK, 29 kwiecień 2014.
6. Pod red. A. Kwaśniewskiej, *Poradnik rodzicielstwa zastępczego*, Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, Warszawa 2013.
7. Pod red. S. Mazura i A. Pacut, *Ekonomia społeczna a publiczne służby zatrudnienia w Polsce – zasady, perspektywy i kierunki współpracy* - poradnik, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa.
8. Ks. J. Młyński, Migracje rodziców jako zjawisko społeczno-wychowawcze w kontekście nowych uwarunkowań pedagogiki dzieci, *Roczniki nauk o rodzinie i pracy socjalnej* tom 4(59) 2012.
9. Ocena zasobów pomocy społecznej – 2014 rok, ROPS Rzeszów.
10. Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie ubóstwa wśród dzieci i warunków życia dzieci (opinia rozpoznawcza), Bruksela 15 lipiec 2010 r.
11. T. Panek, *Ubóstwo, wykluczenie społeczne i nierówności – teoria i praktyka pomiaru*, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna w Warszawie, Warszawa 2011.
12. M. Pokrzywa, *Zagrożenie wykluczeniem społecznym dzieci i młodzieży z rodzin ubogich w województwie podkarpackim*, *Acta, Universitatis Lodzensis Folia Sociologica* 49, 2014.
13. Raport z monitoringu wdrażania w latach 2012-2013 Regionalnego Planu Działań na Rzecz Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Podkarpackim na lata 2012-2020, Rzeszów 2014.
14. Raport z monitoringu wdrażania Regionalnego Planu Działań na Rzecz Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Podkarpackim na lata 2012-2020 za rok 2014, Rzeszów 2015.
15. M. Smoleń, *Społeczne skutki procesów transformacji gospodarczej w wymiarze lokalnym*, Zakład Organizacji i Zarządzania Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
16. B. Szluz, *Bezdomność rodzin – socjologiczny szkic problemu*, *Roczniki nauk społecznych* tom 3(39), 2011.
17. A. Szukiełojć-Bieńkuńska, *Ubóstwo w Polsce na tle krajów Unii Europejskiej – podstawowe fakty i dane*, GUS-Departament Pracy i Warunków Życia.
18. K. Tarka, *Sytuacja dziecka w rodzinie migracyjnej*, *Studia i prace pedagogiczne* 2014(1) - rozprawy i materiały.
19. L. Winogrodzka, *Rodziny zastępcze i ich dzieci*, Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2007.

Spis aktów prawnych

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polski z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).
2. Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych (t.j. Dz.U. z 2011 r., Nr 127, poz. 721 z późn. zm.).
3. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t.j. Dz.U. z 2014 r., poz. 1118 z późn.zm.).
4. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (t.j. Dz.U. z 2011 r., Nr 43, poz. 225).
5. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz.U z 2015 r., poz. 163 z późn. zm.).
6. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (t.j. Dz.U. z 2015 r., poz. 149 z późn. zm.).
7. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz.U. z 2015 r., poz.1390).
8. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz. U. z 2006 r., Nr 94, poz. 651 z późn. zm.).
9. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz.U. z 2015 r., poz. 332 z późn. zm.).

Spis stron internetowych

1. www.coe.int
2. www.debica.tv
3. www.desapace.uni.lodz.pl
4. www.ec.europa.eu
5. www.homines.wspia.pl
6. www.klubseniora.pila.pl
7. www.ko.rzeszow.pl
8. www.kul.pl
9. www.mpips.gov.pl
10. www.nik.gov.pl
11. www.ois.rops.rzeszow.pl
12. www.orka2.sejm.gov.pl
13. www.pokl.wup-rzeszow.pl
14. www.rops.rzeszow.pl
15. www.rzeszow.uw.gov.p
16. www.senior.gov.pl

17. www.ur.edu.pl
18. www.webapi.eesc.europa.eu
19. www.workservice.pl
20. www.wydawnictwo.wsei.eu

Pozostałe źródła danych

1. Centra integracji społecznej
2. Kluby integracji społecznej
3. Kuratorium Oświaty w Rzeszowie
4. Ośrodki pomocy społecznej
5. Podkarpacki Urząd Wojewódzki
6. Powiatowe centra pomocy rodzinie
7. Sprawozdania MPiPS-03
8. Urzędy gmin
9. Zespoły ds. orzekania o niepełnosprawności

Spis tabel

Tabela 1. Dane o korzystających z pomocy i wsparcia	8
Tabela 2. Typy rodzin objętych pomocą społeczną w województwie podkarpackim	10
Tabela 3. Liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych w województwie podkarpackim ..	17
Tabela 4. Bezrobotni zarejestrowani według poziomu wykształcenia /województwo podkarpackie/	18
Tabela 5. Liczba oraz rodzaj wydanych orzeczeń przez zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności w województwie podkarpackim	29
Tabela 6. Środowiskowe domy samopomocy w województwie podkarpackim.....	30
Tabela 7. Warsztaty terapii zajęciowej w województwie podkarpackim	31
Tabela 8. Zatrudnienie w zakładach aktywności zawodowej funkcjonujących na terenie województwa podkarpackiego	33
Tabela 9. Mieszkania chronione w województwie podkarpackim.....	34
Tabela 10. Liczba oddziałów integracyjnych wg powiatów i typów szkół w województwie podkarpackim	35
Tabela 11. Struktura ludności województwa podkarpackiego	36
Tabela 12. Domy Pomocy Społecznej	37
Tabela 13. Zestawienie placówek zapewniających wsparcie dla seniorów funkcjonujących na terenie województwa podkarpackiego.....	39
Tabela 14. Placówki zapewniające miejsca noclegowe w województwie podkarpackim /stan na czerwiec 2015 rok/	47
Tabela 15. Jadłodajnie funkcjonujące na terenie województwa podkarpackiego /stan na listopad 2014 rok/	53
Tabela 16. Pomoc udzielana z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	55
Tabela 17. Metody pracy z rodziną stosowane na terenie gmin woj. podkarpackiego /dane z ankiet ROPS - stan na maj 2014 rok/	56
Tabela 18. Zatrudnienie asystenta rodziny	57
Tabela 19. Placówki opiekuńczo-wychowawcze	59
Tabela 20. Rodzinna piecza zastępcza	61
Tabela 21. Adopcja w województwie podkarpackim.....	62
Tabela 22. Zatrudnienie kadry w jednostkach organizacyjnych pomocy i integracji społecznej	66

Spis wykresów

Wykres 1. Stopa bezrobocia rejestrowanego /stan na dzień 31 grudnia 2014 rok/	19
Wykres 2. Potrzeby w zakresie tworzenia placówek dla osób starszych	40
Wykres 3. Zestawienie potrzeb, planów oraz podjętych działań w zakresie tworzenia placówek dla osób starszych	41
Wykres 4. Liczba świetlic socjoterapeutycznych funkcjonujących na terenie województwa podkarpackiego	58

Spis map

Mapa 1. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem skrajnym w 2013 roku według województw (% osób w gospodarstwach domowych)	12
Mapa 2. Stopa bezrobocia rejestrowanego w powiatach województwa podkarpackiego /stan na dzień 31 grudnia 2014 r./.....	20
Mapa 3. Umiejscowienie centrów integracji społecznej oraz klubów integracji społecznej funkcjonujących w powiatach województwa podkarpackiego /stan na sierpień 2015 r./	23
Mapa 4. Umiejscowienie zarejestrowanych spółdzielni socjalnych w powiatach województwa podkarpackiego	24